

Szentes Város

TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERVE

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Törzsszám: 06006

TARTALOMJEGYZÉK:

I. SZENTES VÁROS TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERVE

II. A. SZENTES VÁROS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA

I. VIZSGÁLATOK

II. VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

III. HATÁSELEMZÉS

II.B. SZENTES VÁROS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA KATASZTERI
LAPOK

III. SZENTES VÁROS KÖRNYEZETVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA

IV. SZENTES VÁROS SZABÁLYOZÁSI TERVE

V. SZENTES VÁROS HELYI ÉPÍTÉSI SZABÁLYZATA

TARTALOMEGYZÉK:

I. BEVEZETÉS.....	2
1. AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY TÁRGYA	2
2. TÖRVÉNYI KÖRNYEZET	2
II. ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY.....	4
A, SZENTES VÁROS HATÁRÁNAK TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE A KŐKORTÓL AZ ÚJKORIG	4
ÚJKÖR.....	4
RÉZKOR.....	5
BRONZKOR.....	5
VASKOR.....	6
RÓMAI KOR.....	7
NÉPVÁNDORLÁSKOR.....	8
A HONFOGLALÁS KORA.....	8
ÁRPÁD- ÉS KÖZÉPKOR.....	9
A KÖZÉPKORI SZENTES.....	10
B, SZENTES VÁROS ÉS HATÁRÁNAK TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE AZ ÚJKORTÓL.....	11
D. RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG, ISMERT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK TERÜLETEI.....	21
1. Vizsgálat.....	21
a. Szentes Város régészeti örökségének általános bemutatása.....	21
b. Szentes Város régészeti örökségének láthatósága.....	21
2. Szentes Város régészeti örökségének típusai.....	21
E, TÁJI ADOTTSÁGOK, TERMÉSZETI ÉRTÉKEK, TÁJHASZNÁLAT	22
Szentes környékének természetföldrajzi képe.....	22
F. KÖRNYEZETI ÁLLAPOT.....	25
G. TELEPÜLÉSHÁLÓZAT, TELEPÜLÉSSZERKEZETI ÖSSZEFÜGGÉSEK.....	27
H. TELEPÜLÉSKÉP ÉS UTCAKÉPEK.....	31
I. TELEPÜLÉSSZERKEZET ÉS TERÜLETHASZNÁLAT.....	32
1. Városi zöldfelületek.....	32
2. Fasorok:.....	32
3. Belterületi erdők:.....	32
4. Zöldfelületi intézmények:.....	32
J. TELEPÜLÉSKARAKTER.....	33
K. VÉDETTSÉGEK.....	35
L. ÖRÖKSÉGI ÉRTÉKEK ELEMZÉSE.....	36

M, TERÜLETHASZNÁLAT ÉS TERÜLETI ÁLLAPOT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÖSSZEFÜGGÉSSZEREBEN	38
2. VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK.....	39
A. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI VÁLTOZÁSOK	39
B. TERMÉSZETI, TÁJI VÁLTOZÁSOK (TÁJHASZNÁLAT)	41
1. Természetvédelmi javaslat.....	41
2. Külterületi zöldterületfejlesztés.....	41
3. Kerékpárút hálózat.....	41
4. Üdülés, idegenforgalom.....	41
Termál tó.....	41
Tiszai strand.....	41
Tisza sziget.....	41
5. Tanyafejlesztés.....	41
6. Zártkertek.....	41
C. TELEPÜLÉSSZERKEZETI, TERÜLETHASZNÁLATI, BEÉPÍTETTSÉGI VÁLTOZÁSOK	42
Belterületi zöldfelületek fejlesztése.....	44
D. INFRASTRUKTURÁLIS VÁLTOZÁS	45
E. NÉPESÉG, ÉLETMÓD, TÁRSADALOM, KULTÚRA VÁLTOZÁSA	47
4. HATÁSELEMZÉS	49
A. TÖRTÉNETI TÉRBELI RENDSZEREK, TELEPÜLÉSHÁLÓZATI KÖVETKEZMÉNYEK	49
B. TERMÉSZETI, TÁJI HATÁSOK, TÁJI- TERMÉSZETI ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSE.....	49
C. RÉGÉSZETI EMLÉKEK FELTÁRTHATÓSÁGÁNAK, MEGMARADÁSÁNAK, BEMUTATHATÓSÁGÁNAK VAGY PUSZTULÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI.....	50
D. TELEPÜLÉSKÉP FELTÁRULÁSÁNAK, UTCAKÉPEKNEK VÁLTOZÁSA.....	53
E. MŰEMLEKEK ESZMEI, HASZNÁLATI ÉS ESZTÉTIKAI JELENTŐSÉGÉNEK ALAKULÁSA, MEGÚJULÁSÁNAK ÉS FENNTARTHATÓSÁGÁNAK GAZDASÁGI ESÉLYEI.....	53
F. KARAKTER VÁLTOZÁSA.....	53
G. KÖRNYEZETI TERHELÉSEK ÉS AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG MŰSZAKI ÁLLAPOTÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI.....	54
H. FOLYAMATOK IRÁNYA, VISSZAFORDÍTHATÓSÁGA.....	54
I. KÁRENYHÍTÉS LEHETŐSÉGE, KÖLTSÉGE, ILLETVE ELLENTÉTELEZÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI.....	55
5. ÖSSZEFOGLALÓ.....	55
A. RÉGÉSZETI SZAKTERÜLET.....	55
B. VÁROSEPÍTÉSZETI - ÉPÍTÉSZETI SZAKTERÜLET.....	55

RAJZI MELLÉKLETEK:

1. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK
2. KRONOLÓGIAI VIZSGÁLAT
3. VÁROSRESZEK
4. KÖZTERÜLETSTRUKTÚRA
5. KARAKTERVIZSGÁLAT
6. VÁROSKÉP FELTÁRULÁSA
7. MŰEMLEKEK, MŰEMLEKI KÖRNYEZET
8. HELYI VÉDELEM ALATT LÉVŐ ÉPÜLETEK ÉS UTCAKÉPEK
9. HELYI VÉDELEMRE JAVASOLT ÉPÜLETEK ÉS UTCAKÉP
10. JAVASOLT MŰEMLEKEK

MELLÉKLETEK:

1. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK FELSOROLÁSA

I. Bevezetés

1. Az örökségvédelmi hatástanulmány tárgya

Szentes Város Önkormányzata a jogszabályi előírásoknak megfelelően hosszú távra szóló Településrendezési Tervet készített. Ehhez a 2001. évi LXIV. tv. 66. § (2) bekezdés alapján kulturális örökségvédelmi hatástanulmány szükséges, mely a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet 5. § (2) bekezdés értelmében az 1997. évi LXXVIII. tv. 9. § (3) bekezdése alapján véleményezésre megküldendő tervek kötelező alátámasztó munkarésze.

Jelen munkát a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogvédelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, a régészeti lelőhelyekre és a régészeti érdekű területekre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása vagy továbbadása harmadik fél számára csak a szerző engedélyével, a 17/2002. (VI.21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001. (III.27.) Kormányrendelet szabályai szerint történhet.

2. Törvényi környezet

A 2001. évi LXIV. törvény 66. § (2) bekezdés alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet melléklete.

Az épített értékekre vonatkozó főbb jogszabályok:

1997 évi LIV törvény Műemlékvédelemről

1997 évi CXL törvény Kulturális javak védelméről

2001. évi LXIV törvény és módosítása 2003 évi VII. törvény

Kulturális örökségvédelméről

1997. évi LXXVIII. Törvény Épített környezet alakításáról és védelméről

230/1997. (XII. 12) Kormány rendelet

Az egyes sajátos műemlékfajták védelmére vonatkozó részletes szabályok

Műemlék (M):

Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

Műemléki környezet (MK) :

A műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden - e törvényben meghatározott - változtatást, beavatkozást a műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

A régészeti lelőhelyekre vonatkozó törvényi környezet¹

A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok helyei:

2001. évi LXIV. törvény - kulturális örökségvédelmi törvény **1997. évi CXL. törvény, különösen a 38-49. §** - múzeumi törvény

1996. évi UH. törvény, kifejezetten a 23. és a 28. § - természetvédelmi törvény (táji értéként a halomsírok és a földvárak *ex lege* védelem alatt állnak)

1979. évi 2. törvényerejű rendelet- kulturális javak jogtalan átruházásáról

218/1999. (XII. 28.)Kormányrendelet- szabálysértésekről

47/2001. (Hl. 27.) Kormányrendelet - múzeumokban folytatható kutatásról

190/2001. (X. 18.) Kormányrendelet - Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról

191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet- örökségvédelmi bírságról

20/1999. (XII. 26.) NKÖM rendelet - szakfelügyelet rendjéről

1/2000, (I. 14.) NKÖM rendelet - szakemberek képzéséről

16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet - örökségvédelmi hivatal eljárásrendjéről

17/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet- kulturális javak kiviteli szabályairól

18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet- régészeti feltárásokról

4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet - örökségvédelmi hatástanulmányról

BTK vonatkozó paragrafusai (157, 216/b, 316, 324, 325. §)- örökségi értékek kárára elkövetett veszélyeztetés, rongálás, megsemmisítés

Általában a 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján kell eljárni. Ennek alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

1. fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
2. nyilvántartott régészeti lelőhelyek
3. régészeti érdekű területek.

1.) Védett régészeti területek esetében: **2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont**

Védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygató tevékenység végzéséhez a KÖH hatósági engedélye szükséges függetlenül az adott beruházást egyébként engedélyező államigazgatási szerv engedélyétől. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani.

Régészeti védelmet (fokozott és kiemelt védési besorolásban) bárki kezdeményezhet a KÖH területileg illetékes regionális irodájánál vagy a Nyilvántartási és Tudományos Igazgatóságán. A védési eljárást a Hivatal folytatja le, a védelem kimondásáról az OKM dönt miniszteri rendelet formájában.

¹ A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk, azaz a régészettel érintett területeken követendő eljárás, jogok és kötelezettségek.

2.) Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 11. §

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használatától eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (hatósági vagy szakhatósági) engedélyre van szükség.

2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a Hivatal előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezést, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz.

2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket - a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével - el kell kerülni. Ha a lelőhely földmunkával való elkerülése a fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás máshol nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett területet előzetesen fel kell tární.

2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltáráshoz szükséges szerződést a beruházónak minden esetben a területileg illetékes múzeummal kell megkötnie. Ez általában a megyei, egyes területeken a helyi (városi) múzeum. A szerződés érvényességéhez a Hivatal jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltáráshoz jogosult intézményeket a 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a Hivatal hozzájárulásával végzett tevékenységekre is: amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére, kisajátítás kezdeményezésére, vagy régészeti védelem megindítására.

2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségzegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet.

3.) Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében:

2001. évi LXIV. tv. 7.§ 14. pont

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Így ide kell sorolni minden talajbolygatással járó tevékenység végzésére kiszemelt területet is. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap.

2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §

Amennyiben ezeken a nem ismert vagy hivatalosan nem nyilvántartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli! A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltáráshoz jogosult intézmény köteles állni.

2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik).

4/2003. (U.20.) NKÖM rendelet

A Hivatal a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását. Ez vonatkozik egyrészt a már ismert lelőhelyekre, másrészt a nagyobb területet érintő beruházásokra bármely területen, A tanulmány elkészítése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak.

A 2001. évi LXIV. törvény 66. § (2) bekezdés alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003. (11,20.) NKÖM rendelet melléklete. Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

II. Örökségvédelmi hatástanulmány

a, Szentes város határának településtörténete a kőkortól az újkorig

A történeti illetve régészeti kutatás az őskor fogalmán a civilizáció kialakulása, megjelenése előtti időszakokat érti. Mivel a civilizáció különböző földrajzi környezetben eltérő időpontokban jelent meg, ezért az egyes korszakok kezdete és vége régióként más és más. Általános fejlődési tendenciák kimutathatók, jelen esetben a Kárpát-medence, mint földrajzi egység területén. Őskorunk az emberi kultúra kezdetétől a Dunántúl római meghódításáig tart, mikor az egész régió közvetlen „civilizációs hatás” alá került.

Az őskor korszakokra való felosztása (kőkor, bronzkor, vaskor) fontos technológiai újítások felismerésén alapult. Ez a rendszer mára differenciálódott. A mai kutatás őskőkort (paleolitikum), középső kőkort (mezolitikum), újkőkort (neolitikum), rézkort (a Kárpát-medencén kívüli területeken eneolitikum), bronzkort és vaskort különböztet meg. A Kárpát-medence területén az őskor a legkorábbi, mintegy 500 000 éves leletektől (Vértesszőlős) Kr. e. 10 000 körüli időszakig, a középső kőkor az első neolit közösségek megjelenéséig, Kr. e. 6000-ig, az újkőkor Kr. e. 4400-ig, a rézkor Kr. e. 2800-ig, a bronzkor Kr. e. 800-ig, a vaskor a római hódításig, nagyjából Krisztus születéséig tartott. Ezek a dátumok — írott források a kései vaskorig nem lévén — természettudományos méréseken, az ún. radiokarbon kronológián alapulnak.

A régészeti kultúra, az ősrégészet egyik alapfogalma egy adott területen előforduló, tipológiailag rokonítható leletanyag elkülönítésére szolgál.

ÚJKŐKOR

Az újkőkori, azaz neolit kultúra letelepült életmóddal, élelemtermeléssel (földművelés és állattartás), a kerámiaművesség és a csiszolt kőeszközök megjelenésével jellemezhető. Ezen újítások első ízben a Közel-Keleten alakultak ki, ahol mind az éghajlati, mind a természeti viszonyok (házasításra alkalmas vad fajok jelenléte) alkalmasak voltak egy új, az adott korban hatékonyabb gazdasági rendszer, ezzel párhuzamosan minőségileg új életmód kialakítására. Ezek az újítások egyes vélemények szerint a kultúrák közötti érintkezéssel vagy népességvándorlással terjedtek el, mások szerint egymástól független fejlődéssel jöttek létre.

A Szentes környéki legkorábbi emberi település a korai neolitikum időszakából ismeretes, az ezt megelőző korszakok emlékei a város határából mindeddig nem kerültek elő. Kr. e. 6000 körül alapvető kulturális váltás színhelye volt a Kárpát-medence déli része, amely minden bizonnyal észak-balkáni népmozgásokhoz köthető. Az Alföldön észak felé Kunhegyes-Berettyóújfalú vonaláig terjedt el az ún. Körös-kultúra. Települései vízfolyások közvetlen közelében, folyók magas partjain húzódtak. Felmenő falú, osztatlan belső terű, vesszőfonatos házaik az eddigi feltárások tanúsága szerint a folyóparttal párhuzamos sorokba rendeződtek. Temetkezéseik csekély számban kerültek elő, halottaikat felhúzott lábakkal, zsugorított testtartásban temették el. A temetők és a települések nem különültek el határozottan egymástól. Földművelő tevékenységüket gabonaleletek, gabonavermek és nagyméretű földbe ástott tárolóedények bizonyítják. A csontleletek alapján állattartásukban a fő szerepet a juh, a kecske és az őstulok játszotta. A termelő gazdálkodást jelentős mértékben kiegészítette a halászat, vadászat és gyűjtögetés, a táplálkozásban nagy szerepe volt a tavi és folyami puhatestűeknek (csigák, kagylók).

A kerámiaművesség kezdetei szintén e korba nyúlnak vissza. Edények kézzel készültek, pelyvás soványítású agyagból. Legjellemzőbbek a gömbös testű, hengeres nyakú edények, a csonka kúpos tálak, melyeket körömcsípéssel, ún. kalázmintával, barbotinnal, bekarcolt hálómintával díszítettek. Ismeretesek finomabb kidolgozású, fényezett felületű talpas

kelyhek, csészék, előfordul vörös bevonat, fehér illetve fekete festés is. Különleges edénytípusnak számít a négy füffel ellátott, ún. puttonyedény. Agyagból készültek ezen kívül hálonehezékek, pecsétlők, idolk és néglábú oltárok.

A Körös-kultúra Szentes környéki lelőhelyei Berekhát, Besenyőhalom, Derekegyház, Ficsórhalom, Ilonapart, Kistóke, Kökényzug, Magyartés, Nagyhegy, Nagyjaksorpart, Szentlászló, Vekerhát, Veresháza, Zalota. Különösen jelentős a Nagyjaksorpartról származó, téglalap alakú, tálszerűen kiképzett néglábú oltár, valamint a lelőhelyen talált további oltártöredékek, oltárlábak. A Ficsórhalomról begyűjtött nagyszámú hálonehezék a szentesi vizeken folytatott intenzív halászatról tanúskodik.

A Körös-kultúra településrendszerétől északra, valószínűleg középső kőkori alapokon jött létre az Alföldi Vonaldíszes Kultúra (melyet a továbbiakban AVK-nak nevezünk), amelynek településeit a hosszú, téglalap alaprajzú cölöpszerkezetes házak jellemzik, kis sírszámú temetőik a településtől elkülönülnek. Edényeiket szélesen árkolt ún. nyílhegymintákkal díszítették. A kultúra települései Szentes környékén a megelőző Körös-kultúrához képest ritkábban fordulnak elő, a korai vonaldíszes szakasz teljességgel hiányzik. A város határában az AVK leletei túlnyomó többségükben felszíni gyűjtések során kerültek elő Vekerhát, Vekerlaposról és Veresegegyház területéről.

A kései AVK leletanyag egy része olyan lelőhelyeken került elő, ahol a leletek nagy többsége a déli eredetű Szakálháti-kultúrához tartozik, melynek itteni megjelenése dél-északi irányú vándorláshoz köthető. Az AVK és a Szakálháti-kultúra együtt a Közép-Tisza-vidék középső neolitikumát, a Kr. e. 5400 és Kr. e. 5000 közötti időszakot ölelik fel. A Szakálháti-kultúra által létrehozott települések egy része hosszú évszázadokig folyamatosan lakott maradt, az így létrejött sajátos halmokat tellemek nevezzük. A tellekkel párhuzamosan léteztek a rövidebb ideig használt, ún. horizontális telepek. A kultúra településein kezdetben hosszú, cölöpszerkezetes házak épültek, ezek mellett kisebb alapterületű, oszlopokkal megerősített paticsfalú épületek jelentek meg, ez utóbbi háztípus délkelet-európai sajátosság. A Szakálháti népesség temetői kis sírszámúak, a településeken kívül helyezkednek el. Ebben a korszakban jelentek meg a sírokban az első fémek, rézgyöngyök formájában.

A leletanyag nagyon változatos. A korai idősakra jellemzőek a magas fényezésű kerámiák, jellemző az ívelt, bekarcolt vonalakkal határolt sávós díszítés, a bekarcolt vonallal elhatárolt mezőket polírozták, illetve égetés után vörös színűre festették. Az edények különleges csoportját alkotják az arcok edények: nagyméretű tárolóedények, amelyeknek nyaki részén bekarcolt szem- és orrábrázolások mellett „M” alakú rajzolatok jelképezik az emberi arcot.

A Szakálháti-kultúra sűrűn megtelepedett Szentes környékén. A szentesi volt Megyeháza telkéről egy nagyméretű arcok edény nyak- és válltöredéke került a múzeumba, a Nagyhegyről pedig egy kisebb arcok edény töredéke ismeretes. A leggazdagabb szakálháti leletanyag Ilonaparton látott napvilágot. Csalog József ásatásán több házalapot tárt fel, a leletek között arcok edények töredékei is szerepelnek. Szakálháti leletek kerültek még elő Berekháton, Bökényben és Jámorhalomról is.

A Tisza-vidéken, a kései neolitikumban nem tört meg a megelőző két évszázad Szakálháti típusú fejlődése. A kultúrát déli irányból (Bánát, Szerbia felől) ért hatások nyomán alakult ki a Tiszai-kultúra, melynek formaköre meghatározta a Kr. e. 5000-tól Kr. e. 4400-ig terjedő időszakban a vidék településeinek arculatát. A Tiszai-kultúra élete jelentette hazánk területén az újkőkori tellek virágkorát. Házaik felmenő falúak, építőanyaguk patics, a sarkokon

oszlopokkal tették stabilabbá a szerkezetet. Az épületek általában nyújtott téglalap alakúak, három helyiségből álltak. A kultúra lelőhelyei minden ezt megelőző Kárpát-medencei megtelepülésnél differenciáltabb településrendszer képét mutatják. A régészeti kutatás kétszintű településhálózatot mutat: nagyobb népességű tellek környezetében kisebb, pár épületből álló „tanyaszerű” településeik vannak. Elképzelhető azonban, hogy a kultúra élete alatt megindult egy új tendencia, a nagyobb központok közül kiemelkedtek egyes települések, amely közelebről meg nem határozható (valószínűleg kultikus) vezető szerepre

tettek szert. Amennyiben beindult egy ilyen fejlődés, úgy annak egyik központja minden bizonnyal Szentestől délre, Szegvár-Tűzkövesen volt. Ez a lelőhely egykori 11 hektáros kiterjedésével a Tiszai-kultúra legnagyobb méretű telepe volt, az ott talált, azonosító jelvényrel (például sarlóval, kőbaltával) ábrázolt istenszobrok, karcolt meanderdíszes arcok edények a magyarországi neolitikum kiemelkedő művészeti alkotásai. E kulcsfontosságú lelőhelyet mára a helyi termelőszövetkezet építkezései gyakorlatilag elpusztították.

A Tiszai-kultúra időszakában már megjelentek a nagyobb, 40-70 sírból álló temetők. A halottakat egyetlen temető kivételével jobb ill. bal oldali zsugorított pozícióban helyezték sírba. A melléklet elmaradása egyes sírokban, drága fémtárgyak megjelenése másokban, a társadalom finomabb tagozódására utal.

Kerámiaanyaguk vékony falú, jól égetett, az edények falát jellegzetes, sűrűn bekarcolt meanderdíszítés borítja, általános az égetés utáni vörös festés. A házi kerámia jellemző típusai a vastag falú, esetenként a méteres magasságot is meghaladó tárolóedények, lapos tálak. Pattintott kőeszközök túlnyomó többségét általános neolitikus típusok, pengék, sarlóbetétek alkotják. Csiszolt kőeszközök legjellemzőbb típusai a kőbalták különböző vállfajai, a nyéllyukas balták a kései neolitikumban jelentek meg először. Csonteszközök között szigonyok, áruk, agancsból készült sarlófogalattal dominálnak. Szentesen a Tiszai-kultúrához sorolható leletanyag mindmáig viszonylag csekély, de legjelentősebb leletgyűjtése Veresegyházán került elő.

RÉZKOR

Kr. e. 4400 körül alapvető változásokon mentek keresztül a késő neolitikus közösségek. A korábban tapasztalt népességkoncentráció több mint kétezer éven keresztül nem mutatható ki. Az új korszak jellemzője a kötött rítusú, nemek szerint elkülönített, gazdag mellékletű temetkezések megjelenése a települések területén belül. A koncentrált települési forma a típusos „közeli-keleti” (például mezopotámiai) fejlődés során elvezetett a fejlett civilizáció kialakulásához. Ez a folyamat a tiszántúli telkek esetében nem játszódott le, a nagy települések elnéptelenedtek, az éghajlat szárazabbá és hidegebbé válása pedig a nagyállattartás előterbe kerülését eredményezte.

A Tiszántúl és részben a Duna-Tisza köze területén a Tiszapolgári-kultúra terjedt el. A kultúra

emlékanyagát elsősorban sírleletek alapján ismerjük, telepeik kevésbé kutatottak. Legkorábbi csoportjuk, az ún. Deszk-csoport, úgy tűnik, szoros összefüggést mutat a telkek felső rétegeiben feltárt Proto-tiszapolgárinak nevezett kultúrával.

A Tiszapolgári-kultúra jellegzetes edénytípusai a magas, átfűrt csőtálpas tálak, fazekak, hegyesedő, átfűrt bütyökdiszkekkel. A korszak névadói, a rézeszközök még aránylag ritkák a sírokban, rézárak, kartekercsek, gyűrűk kerültek elő. Különösen fontosak az első rézből készült fegyverek, az ún. nyéllyukas balták, melyek presztízstárgy szerepét is betölthették. Az első arany ékszerek is ekkor jelentek meg, szintén erősödő társadalmi tagozódásra (egyfajta „vagyon helyzet” különbözősége) utalva.

Több generáción keresztül használt temetőik a telepektől teljesen elkülönítve helyezkednek el,

általában hosszú ideig szolgáltak temetkezési helyül. A települések rövidebb ideig lakottak, főként folyóparti teraszokon találhatóak, a kis felületű feltárások alapján szerkezetük kevésbé rekonstruálható. A felmenő falú házaikat sáncárok kerítette. A korai rézkori társadalmak létalapja a szarvasmarhatartás volt.

Szentes környékén a Tiszapolgári-kultúra ún. Tiszaugyi-csoportja élt. Legfontos lelőhelyei: Ficsórhalom, Nagyhegy, Tűzköves, Kurca-part, Vekerhát, Veresegyháza és Belső-Ecsér.

A középső rézkori Bodrogkeresztúri-kultúra a Tiszapolgári-kultúra genetikus utódjának tekinthető. Sem életmód, sem temetkezési szokások tekintetében nem történt lényeges változás. A kultúra emlékanyagában azonban ismét déli elemek jelentek meg, a két széles

szalagfüllel ellátott bögrék („depas amphikypellon” típus) és az ún. tejesköcsög formájú edények egyértelműen balkáni hatást mutatnak.

A Bodrogkeresztúri-kultúra temetkezései továbbra is gazdag mellékletűek, az edények és ékszerek mellett gyakran előfordulnak különösen nagy méretű kőpengék és pattintott kő nyíl-hegyek, a sírokban eddig soha nem tapasztalt bőségben találhatók réztárgyak. Az arany ékszerek is gyakoribbá váltak. A korai Bodrogkeresztúri-kultúra élete alatt új népcsoport, a keleti eredetű Gödörsíros-kultúra népe jelent meg a Tiszántúlon. Korai bevándorlásuk idején úgy tűnik, szerepük nem túl jelentős, az első nagy méretű sírdombok, kurgánok építése azonban erre az időszakra tehető. Telepeik teljesen ismeretlenek. E korai szakaszuk emléke a Csongrád-Kettőshalom területén feltárt temetkezés. A Bodrogkeresztúri-kultúrát kései időszakában újabb déli és nyugati hatások is érték.

Szentes környékén a Bodrogkeresztúri-kultúra emlékanyagát a Kistőkén 1929–30-ban Csallány Gábor által feltárt 28 sír, és Magyartésen 1937-ben előkerült 6 sír képviseli. Szórványos leleteik Borbásföldről, a Sápahalom környékéről kerültek elő. A kultúra kései Hunyadihalmi-csoportjának leletanyaga mindeddig nem ismert a szentesi határból.

A kései rézkor kezdetén (Kr. e. 3500 körül) több irányból érkező népmozgások érték el a dél-alföldi régiót. Kelet felől a kurgán kultúra újabb hulláma érkezett, jelenlétük a területen egészen a kora bronzkorig folyamatos volt. A mintegy 50 feltárt halom adatai alapján egyes halmokban, vagy összefüggő halom-csoportokban néha csak egy, máskor két-három faszerkezetes sír található. A halottakat hanyatt fekvő nyújtott, esetleg felhúzott térdű pozitúrában helyezték a sírba, mellékleteik gyöngyök, kőpengék és szinte minden esetben egy-egy okkerrög. Szentes vidékén jól látható a Veker medrét követő, É–D-i irányú „kurgánmező”. A legépebben maradt halmok a kajáni részen található Feketehalom, az egykor Nagytökéhez tartozó Jámborhalom és a szegvári határon magasodó Sápahalom. Szentes vidékén a halmok jórészt feltáratlanok. Legutóbb a Besenyőhalom területén végeztek ásatást.

Nem ismerjük a kurgánok népének kapcsolatát a késő rézkor meghatározó kultúrájával, a Badeni-kultúrával. A badeni népesség déli, balkáni-anatóliai eredetű, ezt antropológiai adatok is alátámasztják.

A kialakult Badeni-kultúra az első olyan régészeti kultúra, mely a Kárpát-medence egész területén elterjedt. Településeik szerkezete kevésbé ismert, a kései időkben erődített telepek vannak. A kötött temetkezési rítus felbomlott, elterjedt a halotthamvasztás szokása, amit gyakran stilizált ember alakú urnákba helyeztek el. Temetőikben és telepeiken gyakoriak a szarvasmarha és emberáldozatok.

A kultúra speciális edényformája a tojásdad testű, ún. halbárka edény és a kétosztatú tál. A középső rézkori fémgazdagságnak nyoma sincs, igen kevés késő rézkori fémtárgyat ismerünk.

Szentes vidékén a Badeni-kultúra igen kevés lelőhelyről ismert, ezek is mind a legkésőbbi fázisba, az ún. Kostoláci-kultúrába sorolhatók: Nagyhegyről, Stammer-gátról ismert szórvány edényeken kívül Nagyhegyen 1950-ben feltárt 10 sír sorolható ide.

Azok a folyamatok, melyek a Badeni-kultúra megszűnéséhez vezettek, még részleteiben sem ismertek. A Kr. e. III. évezred elején mindenesetre olyan, változatlanul déli orientációjú kultúrák jelentek meg, melyeket már kora bronzkorinak nevez a régészeti kutatás.

BRONZKOR

A Kr. e. III. évezred elején új, a Kárpát-medence egész területét integráló kultúrkör, a Makó-Kosihy-Čaka-kultúra alakult ki. A Makó-kultúrában déli eredetű elemekkel találkozunk. Kevésbé rétegzett, valószínűleg rövid ideig használt telepeiken leginkább elszórtan elhelyezkedő hulladékgödröket tártak fel, lakóházaik nagyméretű, faszerkezetes házak lehettek. Temetkezéseik hamvasztásosak, jellegzetes tárgyaik a belsődíszes talpas tálak. Gyakori leletek az ún. seprődíszes fazekak és az aszimmetrikus fülű edények.

A Makó-kultúra területileg egyelőre homogénnek tartott tömbje két időbeli periódusra tagolható. A kései fázisban megjelentek a fiatalabb, a Dunántúl területén elterjedt Somogyvár-Vinkovci-kultúra hatásai és a bronzművesség is.

Szentes környékén hiteles ásatásból mindeddig nem ismerjük a Makó-kultúra leleteit, szórvány elsődíszes tál származik Jaksorról.

A Makó-kultúrát követő Nagyrévi-kultúra kialakulásában a kései Makó- és a Somogyvár-Vinkovci-kultúra dél-alföldi változata, az Ada-csoport játszhatott szerepet. Hasonló folyamat játszódott le a Duna mentén is. A Nagyrévi-kultúra ún. Kötörési-csoportjának leletanyaga ismert Szentes határából. Jellegzetes edényeik a kihajló peremű, gyakran bordadíszes, egyfűlű bögrék, korsók ismertek a Berekről előkerült sírokból, szórványként Jaksorról, Nagyhegyről és Tüzkövesről is.

A Nagyrévi-kultúra további fejlődése során alapvető életmódbeli változás tapasztalható a magyarországi középső Duna-szakaszon és a Közép-Tisza vidéken is. Ismét tartósan lakott, rendszeresen megújított települések, tellek jöttek létre, melyek közül néhány – több „kultúraváltást” követően – egészen a középső bronzkor végéig folyamatosan lakott volt.

Szentes vidékének középső bronzkori (Kr. e. 19. sz.–Kr. e. 13. sz.) kulturális képe csak igen vázlatosan rajzolható meg. A Körös torkolatától Északra a tell-alkotó Hatvani-kultúra jellegzetes textildíszes kerámiáját találjuk, Dél felől Mártély vonaláig a Szőreg-Perjamosi-kultúra, a Tisza jobb partján pedig a dunántúli eredetű Vátya-kultúra terjedt el, kései fázisának idején.

A középső bronzkorban igen intenzív kapcsolatrendszer alakult ki az egyes kultúrák között, amely az egyes kerámiastílusok keveredésével járt. A fémművesség is nagyjából egységes stílusú volt: a Dunántúl területén a kelet-alpi jellegű, a Tisza vidékén az erdélyi fémművességi kör típusai terjedtek el.

Földbe rejtett „kincsleletek” jelzik a középső bronzkori egységesülési időszak csúcspontját, az ún. koszideri időszakot is. Az ékszerleletek elrejtésével párhuzamosan több tellen erődítés nyomaival találkozunk. Mindezek nyugtalan, nem túl békés idősziakra utalnak, melyet több kutató a nyugat felől érkező Halomsíros-kultúra „harcias” fellépésével magyarázott. Az új népesség már korai periódusában a Dél-Alföld területére érkezett, csontvázas rítusú temetőikben még koszideri típusú ékszereket találunk. Újdonságot jelent a leletanyagban a bronz lemezövek és a hosszú vívókardok megjelenése. A sírmellékletek közt új stílusú ékszereket, ún. tüskés tutulusokat, ruhacsüngőket, nagyméretű ruhatűket találunk. Kerámiájuk is eltér a tellkultúrák edényformáitól, gyakoriak a csótalpas, hengeres nyakú, hegyes bütykökkel díszített edények és a csücskös peremű tálak. Valószínűleg a Halomsíros-kultúra és a tellkultúrák egymásra hatása hozta létre a korszak másik, csak hamvasztásos temetőiből ismert kultúráját, a Rákóczi-falvi-csoportot.

A Halomsíros-kultúra településeit kevésbé ismerjük, gazdag mellékletű temetkezéseit azonban

Szentes határában is megtalálták Ecseren, Nagyhegyen, Jaksoron.

A Rákóczi-falvi-csoport leletanyagát Csongrád megyében a Mindszent határában feltárt temető képviseli.

A késő bronzkor második szakaszában, a Kr. e. 11. századtól újabb nagy kulturális integráció játszódott le a Kárpát-medence területén. A Dunántúlon és a Duna-Tisza közén az Urnamezős-kultúra terjedt el, míg a Tiszántúli a Gáva-kultúra területévé vált. A Gáva-kultúra

valószínűleg a Halomsíros-kultúra csoportjainak uniformizálódásával jött létre, ennek hátterében nagy területeket átfogó, megszilárdult kereskedelmi kapcsolatrendszer és egyelőre igen nehezen rekonstruálható „hatalmi” helyzet állhatott.

A kultúra egységes képet mutató fazekasságának fontos technológiai újítása volt a „kettős” égetésű, külső oldalán fényes fekete, a belsően vörösre égetett kerámia készítése. Edényeiket változatos kannelura mintákkal díszítették, leggyakrabban előkerült típusaik a hengeres nyakú, bütyökdiszes urnák, bögrék ötszög átmetszetű füllel és csücskös peremű mély tálak.

A Gáva-kultúra idejére vált igazán gyakorivá a bronzhasználat, a bronztárgyak stílusa is egységesebbé vált. Fejlett, bizonyos mértékig adminisztrálódott kereskedelmi viszonyokat tükrözhet az egységnyi súlyú félkész bronztermékek, a „karikapénzek” és a „bronzlepények” megjelenése. A korszak fémanyagát ugyanakkor az előbbiektől egészen eltérő jellegű leletcsoporttal, az igen díszes kivitelű presztízstárgyakkal is jellemezhetjük. A vésett díszítésű, súlyos bronzkardok, vérték, sisakok, domborított díszű bronzedények, szitulák és bográcsok állandó vezető társadalmi réteg, egyfajta „arisztokrácia” meglétét sugallják.

Bár a Dunántúlon jellemző nagy kiterjedésű, erődített telepekkel a Gáva-kultúra területén nem

találkozunk, e különleges tárgyak alapján mégis feltételezhető valamiféle hatalmi rendszer kialakulása.

A Gáva-kultúra kerámialeletei Nagyhegy, Belső-Ecser, Vekerhát, Kaján és Szentlászló területéről egyaránt előkerültek, és a régészeti terepbejárások alapján is aránylag sűrű településszerkezet rekonstruálható. Emellett több jelentős, e korra keltezhető bronzlelet ismert

Szentes határából. Legjelentősebb a Nagyhegyen talált két raktárlelet, melyekből tokosbalták,

sarlók, „karikapénzek” és edényabroncsok mellett két bronzbogrács is előkerült. Kiemelkedő leletnek számít továbbá a Terehalomról származó raktárlelet, valamint a Kaján területéről múzeumba került csészés markolatú, gazdagon díszített bronzkard.

A Gáva-kultúra életét a Kr. e. 8. században új, keletről érkezett lovasnép, az ún. preszkíták (egy-egy kutatók szerint kimmerek) beköltözése zavarta meg. A késő bronzkori fejlődés ezzel gyökeresen más, a vaskori társadalmak felé vezető irányt vett ugyan, a fémműves és fazekas hagyományok bizonyos elemei azonban még évszázadokig tovább éltek.

VASKOR

A Kárpát-medencében Erdélyből már a Kr. e. 11. századból vannak hiteles adataink a vas használatára, a nagyobb arányú felhasználás azonban a Kr. e. 8. században kezdődött. A vaskor kezdeti szakaszában az Alföld erőteljes keleti hatások, a kelet-európai sztyeppe nomád

kultúráinak befolyása alatt állt. A régészettudományban több évtizedes vitára adott okot annak eldöntése, hogy az új típusú leletanyag mennyire köthető új népesség bevándorlásához. A Dunától Keletre eső területen ekkor olyan fémtárgyak jelentek meg, melyek eredetét a Kaukázusig lehet visszavezetni. Ezek alapján különítette el a kutatás az ún. Mezőcsát-csoportot vagy preszkíta kultúrát. A kultúrát temetői és kincsleletei alapján ismerjük. A temetőikben dominálnak a nyújtott csontvázas temetkezések, ritkábban előfordulnak zsugorított csontvázas sírok is, vagyis a temetkezési rítus élesen különbözik a megelőző kései bronzkor hamvasztásos gyakorlatától. A preszkíta kultúra jellemző leletei a lófej alakú bronzfokosok, falerák, vasból készült füles gombok, a vas ill. bronz zabla oldaltagok. A sírokban gyakoriak a csontlemezek, melyek talán tarsolyzárók voltak. A kerámia a helyi bronzkori alapokon fejlődött tovább, de új formák is megjelentek, például kétfűlű edények. Szentes város határából preszkíta leletek a mai napig nem ismeretesek, de Csongrád megye területén található több jelentős lelőhely, így Szeged-Óthalom és Algyő 258. sz. kútkörzet.

A Kr. e. 7. század második felében indult meg és a Kr. e. 6. századra teljesedett ki egy igen jelentős változás a Tisza-vidék régészeti leletanyagában. Az átalakulás hátterében minden bizonnyal egy újabb keleti bevándorló hullám állt, amely keveredve a helyi preszkíta kultúra elemeivel kialakította a sajátos kárpát-medencei szkíta kultúrát. A szkíta már ismert népnév volt az ókori görög történetíró, Hérodotosz számára, I. Dareiosz szkíták elleni hadjáratával (Kr. e. 513.) váltak az antik köztudat részévé. Hérodotosz kárpát-medencei néptörzseként említi az Isztrosz (Duna) és a Maris (Maros) találkozásánál lakó agathürszozokat és a sigynnákat. A szkíta leletanyag megismerése döntő mértékben szintén a temetőfeltárásoknak

köszönhető. A temetők nagyobb sírszámúak, mint az ezt megelőző időszakban, például szolgálnak erre Tápiószéle és Csanytelek-Újhalastó lelőhelyei. A temetkezési rítus nagyon változatos; megtalálhatók a nyújtott és zsugorított csontvázas, de a szórt hamvas és urnás hamvasztásos sírok is.

A magyarországi szkíták vezérletei a zöldhalompusztai ill. tápiószentmártoni aranylemezből trébelt szarvas ábrázolások, mindkettő halmos, hamvasztásos rítusú temetkezéshez köthető. A

halomsír egyébként a Kárpát-medencétől keletre eső területek jellegzetes szkíta temetkezési formája, néhány esetben sírkamrák maradványait is megfigyelték. A hazai szkíta sírokban gyakoriak az ételmellékletek.

Kiemelkedő a szkíták fémművessége, a tárgyak jelentős csoportját fegyverek alkotják. Gyakoriak a bordázott markolatú, kétélű akinakések, a kései szkíta leletanyagban egyélű kések jelentek meg. Használtak lándzsákat és keleti stílusú fokosokat. Bronz nyílhegyek kezdetben két- majd három élűek, a vasból készült nyílhegyek ritkák. A lószerszámok közül vaszablák, zabla oldaltagok, falerák maradtak az utókorra. Jellegzetes leletek még a tegefűggesztők, elterjedt használati tárgyak a tükrök, csörgők. A tárgyak díszítőművei az ún. állatstílus jegyeit viselik magukon: szarvas, zerge, ragadozó vadállat és sas ábrázolások dominálnak.

A kézzel formázott edények mellett a Kárpát-medencében a szkítáknál jelentek meg az első korongon készült kerámiák. Jellegzetes formák a korongolt urnák, mély tálak, amforák, korsók. Nagy számban fordulnak elő kis méretű bögrék, esetenként ún. szarvacskás füllel. Gyakoriak a behúzott és egyenes peremű tálak, kézzel készült fazekak, perem fölé magasodó fülű csészék.

A szkíta kultúra gazdag emlékanyaga található Szentesen. Kistökén nagyszámú avar és szarmata sír mellett három szkítakori sírt is feltártak 1933-ban, kiemelkedő lelőhelye a szkíta kultúrának a vekerzugi temető. A feltárások során 1937-ben négy csontvázas sír és két lótemetkezés, majd 1941-ben további öt sír került feltárássra. Az összesen 151 síros vegyes rítusú (csontvázas és hamvasztásos) temető sírjainak nagy része az 1950-es évek ásatásai nyomán vált ismertté, nagy jelentőségű az itt feltárt kocsitemetkezés.

A vaskor ezt követő szakaszában két nép játszott történelmi szerepet a Dél-Alföldön; a kelták és a dákok. A kelták megjelenése területünkön a Kr. e. 4. század második felére tehető. Első hullámukat a Kr. e. 3. század első harmadában követte a második, ez a megtelepedés köthető a kelták Kr. e. 280–279. évi nagy balkáni hadjáratához. Az addigi temetők használatával felhagytak, az új temetőkben a nyújtott vázas temetkezések mellett egyre nagyobb számban jelentek meg az urnás hamvasztásos sírok. Ezután a fejlődés a Kr. e. 1. század közepéig folyamatos volt, a tárgyi hagyatékok alapján nehéz az időszakon belüli periodizáció. A Kr. e. 50 körül kezdődött legkésőbbi kelta periódust az ország többi részén a sávós festésű kerámia jellemzi. Ez a leletípus a Dél-Alföldön hiányzik, de egyéb leletek, például üveg karperecek alapján bizonyítottan kelták laktak ekkor is a területet.

A lakosság végül a Krisztus születése utáni első évtizedekben vándorolt el északkeleti irányba. A kelta leletanyagban többféle kulturális hatás is kimutatható, közvetlen a kapcsolata a Kárpát-medence nyugati területein a megelőző kora vaskori Hallstatt-kultúrával, de tárgyaik magukon viselik a sztyeppei korai vaskor számos jellegzetességét, és etruszk valamint görög elemeket. Állatábrázolásaik között kitüntetett helyen szerepel a vadkan, mitológiájuk halálszimbóluma. Nagy számban ismertek vésett díszítésű kardhüvelyek, e műfaj legtípikusabb leletei hazánkban kerültek elő. A kardhüvelyek gyakori díszei az ún. sárkánypárok. További fegyverleletek a vaslándzsák és vaskések, fából készült pajzsokra utalnak az előkerült pajzsdudorok. Nők és férfiak egyaránt viselték a vas- és bronzfibulákat, tipikusan a keltákhoz köthető a bronz hólyagos kar- és lábperecek. Pipereeszközök közül borotvák és szőrscipeszek kerültek nagy számban múzeumokba. Ékszereik között jellegzetesek a legtöbbször kék színű üveggyűrűk és üveg karperecek. A kelta kerámiaművesség alkotásai gyakran fazekaskorongon, grafit hozzáadásával készültek,

egyenletesen, magas hőfokon égették ki őket. Településeiken előfordulnak két részből álló égetőkemencék. Berekhátról, Besenyőhalomról, Kórógy-partról, Magyartésről, Magyartés-Gyapjaspartról, Nagyhegyről és Szeder-telepről ismerjük régészeti hagyatékukat.

A dákok jelenlétéről Sztrabón görög történetíró számolt be, eszerint a Kr. e. 1. század közepén Boirebistas uralkodása alatt és azután a dákok birtokolták a Maros torkolatának vidékét. A mai magyar állam területén fellelhető régészeti leletanyag szegényes, temetőt mindeddig nem tártak fel, településüket sem sikerült megfigyelni. Az előkerülő dákok kerámia rossz minőségű, vastag falú, durva felületű és gyengén égetett, vagy magányosan, vagy tipikusan szarmata leletanyaggal együtt látott napvilágot. Mindezek alapján területünkön a dákok megtelepedés régészetileg nem bizonyítható.

RÓMAI KOR

A Kárpát-medence kelta lakosságát Kr. e. 1. század közepén a megerősödött dákok igázták le. Uralmuk azonban nem tartott sokáig, egységük belviszályok miatt megszűnt, és eközben Augustus római császár (Kr. e. 31–Kr. u. 14.) Pannonia néven provinciává szervezte a Dunántúlt. Ebben a politikai helyzetben a Duna-Tisza közének egy részét Keletről érkezők új csoportja vette birtokba, a szarmaták.

A szarmata népnév valószínűleg összefoglaló elnevezése különböző iráni törzseknek, így a szirákoknak, szirmatáknak, aoroszoknak, jazigoknak, roxolánoknak.

A beköltöző szarmaták állattartó, nomadizáló népek voltak, ezért korai településeikről keveset árul el régészeti hagyatékuk. Annál színesebb képet rajzolnak életükről temetőik. A legkorábban hagyatékuk a Duna-Tisza közének középső és északi részén bukkan. Mivel a Tiszántúlon ez még a dákok hatalom időszakára, Szentes környékéről a korai időszakra kevés, szórványos emléke ismert.

Az új lakók a Tiszántúlon csak a 2. században vetették meg lábukat, mikor a dákok uralmának

vége szakadt. A régészeti leletek tanúsága szerint a század vége felé Szentes környékén a Kurca, a Kórógy és a Veker magaspartjait szállták meg az újonnan betelepülők. Fontosabb temetőjük Kistökén, a vasútállomás közelében és Karácsonyteleken került elő. Az előkerült leletek azt mutatják, hogy a 2–3. században jelentős szarmata népesség élt egymástól kisebb-nagyobb távolságban több kilométer hosszan egészen a Körös árteréig.

Ugyanilyen településsor húzódnak a berekháti partoldalon, Kurca partján és Berekháttól északra. A szentesi határ keleti oldalán, a fábiánsebestyeni és a derekegyházi részekben a kedvezőtlenebb természeti adottságok miatt ritkább megtelepüléssel számolhatunk.

Dacia provincia megszervezése után Szentes és környékének jelentősége megnőtt, mert szomszédságában vezetett a Pannoniát Daciával összekötő kereskedelmi és hadiút. Intercisából indult, a Duna-Tisza közén vezetett át, és a Tiszával a Csongrád és Szentes közötti szakaszon találkozott, talán éppen a Böldi révnél. A Veker és a Kurca szegletéből olyan szórványleletek kerültek elő, amelyek Szentes környékének élénk kereskedelmi kapcsolatait mutatják a Római Birodalommal. A Nagyhegyről, a Kurca-partról és a Vadasról zománcdíszes korongfibulák kerültek be a szentesi múzeumba, és a 19. század végén Mindszentnél egy bronz Venus-szobrot mosott ki a Tisza. A 6 km-re északra lévő Pöncökháton 1935-ben útépitési munkák során került elő egy gyermek sírjából egy kis edény társaságában. A kereskedelmi kapcsolatok megélénkülését mutatják a halottak mellé útravalónak helyezett római pénzek is.

A 3–4. században a szarmata lakosság leletei megsűrűsödtek az Alföldön. Szentes környékén a Tisza-Kurca mellett és a Körös déli partján is megtalálhatók egykori lelőhelyeik, amelyek a 2–3. században létrehozott településhelyeken találhatók. Ebből az időszakból való a Nagyhegyen, Musa János szőlőjében előkerült, gazdagságával kiemelkedő sírlelet.

A lelőhelyeik Szentes környékén javarészt kutatatlanok, csupán egy-egy múzeumba került szórványlelet, illetve a terepbejárás adatok alapján ismerjük településeiket. Hosszú életű, nagy kiterjedésű falvaik tagolt szerkezetűek voltak. A 4. században jelentős szarmata

település volt a mai Sárgaparton, a Török Ignác sor és a Pöltenberg Ernő utca környékén, ahol egy 64 sírból és több szórványleletből álló temető került elő.

A 370-es években keleten új, rettenetes hírű nép jelent meg, a hunok. Kárpát-medencei tartózkodásuk csak rövid ideig tartott, és nyomaik nehezen lokalizálhatók. Az antik források szerint a jelentősen megfogyatkozott szarmaták egyéb barbár népekkel együtt a hunok fennhatósága alá kerültek. Életükről ez alatt igen keveset tudunk. Szentes környékén csak néhány jellegzetes edénytípus felbukkanása reprezentálja ezt az időszakot elő.

NÉPVÁNDORLÁSKOR

Attila halála után (Kr. u. 453) a szarmatákat Theoderich gótjai végleg szétzavarták, és a Tiszántúl, így Szentes és környéke közel 200 éven át a gepidák uralma alá került. A gepida nép keleti germán eredetű. Önelnevezésük a germánokra jellemző öndicsérő, jelentése gazdag, bőkezű". A gepidák a Visztula torkolatvidékéről vándoroltak délkelet felé a Kr. u. 2–3. század folyamán. A gepidák a gótokkal kulturális egységben éltek a kora császárkorig. Valószínűleg azonos keleti germán nyelvet beszéltek, legfeljebb más dialektusban.

A Kárpát-medencébe való behatolásuknak régészeti emlékei a 4. század második felétől-végétől mutathatók ki a Felső-Tisza vidéken, illetve a Körösök felső folyása mentén, majd a 4. század végétől, a Felső-Tisza vidékéről a Tisza mentén fokozatosan dél felé haladtak.

Attila 454-nem bekövetkezett halála után a gepidák megszerezték a Kárpát-medence keleti része feletti hegemoniát, az egykori római Daciát (Erdély), Bánátot, az Olt mentét és feltehetően, a Duna-Tisza köze keleti sávját is.

Az 5. század közepén gepidákhoz köthető régészeti emlékmű jelent meg a Körös-Maros-Tisza közén. A terület stratégiai fontosságú lehetett, mert kereskedelmi és hadi utak, illetve belső védelmi vonalak vezettek a Maros és a Körös mentén a gepida országrészek között. A lelőhelyek sűrűsége és gazdagsága arra utal, hogy az alföldi gepida királyság központja és településterületének súlypontja a Tiszántúl középső harmadában, Szentes-Hódmezővásárhely térségében lehetett az 5. század utolsó harmadában és a 6. század első felében. Szentesen és környékén több fontos temetőjüket feltárták: Magyartés-Zalotai oldal, Berekhát, Dancsik Gergely és Rókus földje, Gógánypart, Kókényzug, Molnár föld, Szentilona, Belsőecser, Ficsórhalom, stb. talán a legfontosabb Nagyhegy.

A települések életét ásatásokból vagy terepbejárásokból ismerhetjük meg. A települések kivétel nélkül víz mellett helyezkedtek el. Kisebb részük egykori állóvíz mellett (Berekhát, Lapistó-Fábiánsebestyeni út), nagyobb részük folyópart, illetve morotva külső kanyarulatában (Berekhát-Fekete-tanya, Berekhát-Kórógy-éri főcsatorna) található. A települések általában szoroson követik a vízpartot. A kisebb-nagyobb falvak többsége a víz közeli laposabb háton és nem a magasabb, de távolabbi térszíneken helyezkedett el. Ennek az lehet az oka, hogy e korszakban a Kárpát-medencében szárazabb klíma uralkodott.

A gyér számban gyűjtött gepida leletanyag tanyaszerű településformára vagy udvarházra utal, ami azt jelenti, hogy a terület lakottsága a háborúk, illetve az elvándorlások következtében jelentősen megcsappant. Ennek a megfigyelésnek látszólag ellentmondanak a Szentes környéki nagy gepida temetők, amelyek sírszámuk alapján a legnagyobbak közé tartoznak a Kárpát-medencében.

A Tisza-vidéken a gepidák összeomlását 567-ben egy újabb Keletről érkező nép támadása, az avarok okozták. Gepidia falvai avar uralom alá kerültek, akik nagyarányú áttelepítéseket végeztek.

Az avarok eredetéről megoszlanak a vélemények. A valószínűleg török nyelvű avarok a közép-ázsiai, terjeszkedő türkök fennhatósága alól menekültek nyugatra 552 körül. Kihaszználva a gepidák gyengeségét, Bizánccal szövetségre lépve 568 húsvétján megszállták a Kárpát-medence egyes részeit, majd egy politikai egységgé szervezték az egész területet.

A korai avar megtelepedés nem terjedt ki a Kárpát-medence teljes területére. A mai Magyarország, Erdély és a Vajdaság volt a fő szálláshelyük, melyet széles gyepűsávok határoltak. A 6. század utolsó harmadában a mai Szentes környékére is eljutott, az első megtelepülők a Kórógy két partjának környékén vertek táborot. Az Alföld déli részén a korszakban két nagyobb megtelepedési góc figyelhető meg: a Kurca és Kórógy vidéke az északabbra eső, míg a déli góc a Tisza-Maros-Aranka folyók közti területen kereshető. Az északabbra eső területen az avar kor korai szakaszában megtelepülők hagyatékát láthatjuk a Derekegyházi oldalon, illetve Lapistón Pál Ferenc földjén előkerült magányos sírok leleteiben. Temetőik Berekháton, Kórógyparton, Kajánban, Lapistón és Nagyhegyen kerültek elő. Avar kori települések Berekháton, Alsóréten, Dónáton ismertek.

Ezen lelőhelyeket a délebbre, Szegvár környékén napvilágra került, hasonló korú sírokkal együtt értékelve, egy temetkezési szokásaiban és leletanyagában jól elkülönülő, zárt egységben élt, kelet-európai eredetű népet feltételezhetünk, de nem jelölnek nagy számú népet. A 6. és a 7. század első felében a területen élt lakosság létszáma jóval elmaradt a későbbi, a 7. század utolsó harmadában megtelepülő népesség létszámához képest.

Az avar kori leletanyagban kb. 670-től egy teljesen új csoport különíthető el, ami részben újabb néphullámok betelepülésével magyarázható. Új tárgytípusok, temetkezési szokások tűntek fel, valamint a szállásterület kissé nagyobb lett. A fejedelmi központ a Duna-Tisza köze középső részéről Fejér megyébe tevődött át.

A 7. század végén, a 8. század elején ismét egy új régészeti kultúra jelent meg a Kárpát-medencében. A griffes-indás kultúra a nevét a bronzból öntött övdíszeken ábrázolt griffekről és indákról kapta. Ez a rendkívül egységes művészet egészen az avar állam bukásáig létezett.

Szentes környékén az avar kor második felének népességét az ismert nagy sírszámú temetők leletanyagával jellemezhetjük: Berekháton, Matolcsy Pálné földje, Kaján. A belterületről a Somogyi B. utcából és a Vásárhelyi útról származó sírok is hasonló nagy kiterjedésű temetőre utalnak.

Szentes határából összesen 63 avar kori lelőhely ismert, de ezek közül csupán 8 lelőhelyen kerültek elő településre utaló nyomok, a további 55 lelőhelyen temetkezések maradványaira bukkantak. A települések és temetők mennyisége közti különbség a kutatottság különböző intenzitásával magyarázható. A 8 telep terepbejárás során került elő, és valamennyi az avarkor második felére keltezhető.

A 8. század végén a megerősödő frank állam egyre komolyabb veszélyt jelentett az avarokra, majd 791-ben a Nagy Károly által vezetett hadjárat jelentette az avar uralom végét. Az Alföld 9. századi történetét több ponton homály fedi. 804 körül Krum, bolgár kán, hadjáratot indított az avarok ellen, seregei legyőzték az egykori avar birodalom keleti felére szorult avar kagán csapatait, és ezzel a Tisza bal partján is megszűnt az avar kaganátus. A régészeti leletek alapján úgy látszik, hogy kisebb avar közösségek megélték a magyarok honfoglalását.

A HONFOGLALÁS KORA

A honfoglaló magyar törzsek a Körös-torkolat vidékét, mint a Kárpát-medence egyik stratégiai fontos pontját már 896-ban megszállták, és meg is telepedtek itt. A Szentes határában feltárt több tucat, a 10–11. századra keltezhető temető tanúsága szerint e tájon az alföldi magyar szállások egyik központja alakult ki.

Szentes környékéről rangos középrétegbeli temetők egész sora ismert: Jámborhalmon, Nagyhegyen, a Derek-egyházi oldalon, a nagymágocsi úti homokbányában, Kistóknán, illetve Borbásföldön. Az itt nyugvó férfiak sírjaiban nem ritkák a fegyvermellékletek: nyíl-hegyek, szablya, tegez, balta. A legrangosabbak kaftánját díszes övvel fogták össze; szintén sírba tett lovuk szerszámzatát aranyozott ezüst- vagy bronz-veretekkel díszítették. Asszonyaikat felékszerezve, nemesfém karikákkal, gyűrűkkel, karperecekkel, ezüsből préselt

ingnyakdízszervezetekkel, csüngős kaftándíszekkel, olykor ezüstszegekkel kivert csizmával indították utolsó útjukra. A honfoglalók felső és közép-rétegénél nem ritka a nők lóval való eltemetése sem.

A 10. századi társadalom alapját képező legnagyobb lélekszámú csoportot a szabad jogállású köznép jelentette. E közrendűek pogány, a 10. században megnyitott temetőik használata az első ezredforduló után is zavartalanul folytatódott egészen I. László és Kálmán királyok uralkodásáig, akik a keresztény temetkezéseket az időközben felépült falusi templomok köré rendelték. E nagy sírszámú temetőtípusba sorolható lelőhelyek Szentes határában Szentlászlón, Magyartés-Zalotán, Szentilonán, a berekháti Sáp- és Tetemhalmon és másutt is előkerültek.

E temetők jellegzetessége a leletszegénység. Az elhunytakat nyugat-keleti tájolású sírgödrökbe fektették, melléjük alig néhány tárgyat, szerszámot, agyagedényt tettek csupán.

ÁRPÁD- ÉS KÖZÉPKOR

Anonymusnak, a magyar honfoglalás eseménytörténetét tárgyaló 1200 körül írott gestája szerint a Tisza völgyének Körös-torkolat körüli részét Ond vezér népe szállta meg. Nem tudjuk biztosan, hogy Szentes vidéke beletartozott-e az államalapító király egyik leghatalmasabb hazai ellenfelének, a Körös, a Tisza és a Temes mentén a központi hatalomtól

függetlenedni igyekvő, önálló „törzsi államot” kiépítő Ajtony szállásterületébe. Amennyiben tényleg Ajtony uralta Szentes vidékét, úgy a központi állam- és egyházszervezés csak Istvánnak a Maros mentét meghódító 1028 körül lezajlott hadjárata után kezdődhetett meg.

Szentes és környéke közigazgatásilag a csongrádi megyésispán fennhatósága alá került. A megyének is nevet adó csongrádi vár korai történetével kapcsolatban rengeteg még a megoldásra váró kérdés. Maga a „Csongrád” név szláv eredetű, jelentése „fekete vár”. Keletkezését, ami minden bizonnyal a honfoglalás előtti időbe nyúlik vissza, a dunai bolgárok 9. századi alföldi jelenlétével szokás összekapcsolni. A történeti kérdésekben hitelesnek csak fenntartásokkal tartható Anonymus szerint Csongrádot Ond fia, Ete építtette a honfoglalás után a környék szláv lakosságával. Ezek nevezték volna el a föld-fa konstrukcióval készült várat saját nyelvükön Csongrádnak. Megyénk legkorábbi központjával kapcsolatos bizonytalanságainkat csak növeli, hogy száz év intenzív régészeti kutatása sem tudta a középkori Csongrád városának és várának régészeti nyomait azonosítani. A mai Csongrád belvárosában folytatott kutatások e tekintetben teljesen eredménytelennek bizonyultak. Az utóbbi években merült fel, hogy az egykor hatalmas várat és a mellette felépült, Idrisi arab utazó által 1153-ban gazdagnak mondott várost nem a mai Csongrád helyén, hanem esetleg a

Tisza túlsó, vagyis szentesi oldalán kell keresnünk. A Szentes határába lokalizálható várat feltételeesen a Kurca partján, a Veker-torkolattal szemben, a Felsőréti síkjából kiemelkedő dombbal, Várháttal azonosíthatjuk.

Szent István király és utódai a 11. században területünkön is kiépítették, majd megszilárdították az egyházi szervezetet. Szentes és vidéke a minden valószínűség szerint I. István uralkodásának utolsó szakaszában alapított váci püspökség tartományába került. A környéken működő lelkészek és plébániák közvetlen felügyeletét a csongrádi várban székelő főesperes látta el. Itt állhatott a főesperességi templom és a csongrádi várnépek plébániatemploma is. Az államalapító király ismert törvényét követő évtizedekben megindultak a magyarországi templomépítkezések is. Régészeti módszerekkel biztosan Szent István korára, vagy egyáltalán a 11. századra keltezhető templomépületet Szentes határában eddig nem sikerült találni. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy legkorábbi keresztény templomaink egy része fából épülhetett, amelynek nyoma nem maradt.

Természetesen a kiterjedt középkori falufeltáró ásatások alacsony száma, valamint az intenzív mezőgazdasági műveléssel okozott pusztítás is felelős lehet korai építészeti emlékeink hiányos ismeretéért.

Régészeti feltárással több Árpád-kori templom maradványait sikerült megtalálni Szentes környékén: Besenyő falu szentegyházát, Donáttornya templomát, mely Külső-Dónáton, a mai Dóczi-tanyánál állt. Román kori előzményekre épült a cserebökényi Ecsér falu ma romként látható, gótikus stílusú temploma is. A város déli határában a Kórógy ér mindkét partjára, így a szentesi oldalra is kiterjedt a mai Derekegyház falu középkori elődjének számító település. Ennek szintén az Árpád-korban emelt templomát a Kórógy bal partján, az Ibolyásdombon találták meg. Valószínűleg Szentlászló falu egyházával azonosíthatjuk azt a templomnyomot, melyre 1935-ben Csallány Gábor bukkant rá a szentlászlói határban. A Veker bal partján, a szarvasi út mentén, Fekete János állatorvos tanyája közelében fekvő, mára az alapokig elpusztult épület mellett megtalálta a körülötte húzódó temető néhány sírját is.

Néhány templomépülettel kapcsolatban nem állnak rendelkezésre régészeti megfigyelések, de középkori írott forrásaink alapján legalább egykori fennállásukról hírt kaphatunk. Okleveles adat alapján biztosan tudjuk, hogy Szentesen, valahol a mai Szent Anna-templom közelében állt a Szent András tiszteletére emelt kőegyház, míg az egykor Berekháton húzódott Sajt faluban épített templom védőszentje Szent Lőrinc volt. Ezekon kívül még néhány Szentes környéki falut is az egyházas helyek közé sorolhatunk. A Kurca és a Tisza között, Szentestől nyugatra emelkedő Szentilona dombon, más néven Ilonaparton állt az írott forrásban is említett Szentilona falu, melynek régészeti nyomait több alkalommal sikerült fellelni. Neve alapján templomos hely lehetett a fábiánsebestyeni út mentén a Kántor-halom körül állt Szentmihályegyháza nevű középkori falu is, valamint a középkori Tőke falu, templomos helyre utal a középkori Veresegegyház falunév. Templom létezhetett egykor Kistőkén, a Karácsonyteleknek nevezett földháton, a Lakatos-tanya mellett is.

A középkori egyházak templomi felszereléséből, kegytárgyaiból sajnos csak igen kevés maradt ránk. Területünk legértékesebb lelete Szentes határának északi szélén, Bökényben, a Körös partján került elő talán a századfordulón az a körmeneti kereszt, amit halászok találtak a folyó partján egy nagyobb áradás levonulása után.

Szentes környékének települései szervesen illeszkedtek az ország kereskedelmi és közlekedési hálózatába. Az ország központi része, Buda felől szárazföldön érkezők, az ősi Bödi (Böldi) réven kelhettek át a Tisza bal partjára, hogy útjukat Csanád vagy Arad felé folytassák. E nagy

fontosságú és stratégiai jelentőségű révhely a mai csongrádi Tisza-hídtól kissé délre működött. A középkorban a maitól gyökeresen különböző vízviszonyok uralkodtak a Tisza mentén. A jelenleginél magasabb vízállás miatt a révet keletről övező rész, a Tiszától a Kurcáig tartó szentesi Felsőréti, az év nagy részében vízzel borított, süppedékes, száraz lábbal nehezen vagy alig járható táj képét mutatta. A révtől az országút – melyet valószínűleg már a középkorban is mesterséges töltéssel erősítettek ill. emeltek meg – keletre tartott egészen a kurcai átkelőig. Itt állhatott egykor az ősi vámszedő hely, melyet az 1075-ös garamszentbenedeki alapítólevél említ először.

A középkori távolsági sókereskedelemben fontos szerepet töltött be egy mára elpusztult, egykor Szentes mellett állt település, a középkori Sajt falu. A több korai magyar faluhoz hasonlóan, viszonylag nagy területet foglalt el Szentes Berekhát határrészében. Ezen belül nem alkotott zárt települési egységet, hanem egymástól akár több száz méterre álló kisebb-nagyobb épületcsoportok képezték részeit. E településhalmaz méreteire jellemző, hogy nyugat-keleti irányban a bánomháti temető dombjától egészen a szegvári útig tartott, de észak-déli kiterjedése is meghaladta a hatszáz métert. E többholdnyi területen az elmúlt száz évben számos helyen kerültek elő az egykori falu régészeti emlékei.

A középkori Szentes a mai belváros helyén állt, Sáp falut pedig - Csallány Gábor, Széll Márta és Béres Mária kutatásai alapján - a Szentes és Szegvár határán emelkedő Sáp-halom körül azonosították.

Az Árpád-kori Magyarország lakóinak sorában a ránk maradt források tanúsága szerint szép számmal éltek idegen eredetű néptörzsek is. A kelet-európai pusztákról nyugat felé vándorló népek (besenyők, kunok, mongolok) népek gyakran kényszerültek szállásaik megváltoztatására. E népmozgások résztvevőinek kisebb-nagyobb csoportjai betelepültek a magyar törzsek területére, és több generáción keresztül megőrizték ősi nyelvüket, viseletüket, a magyarokétól eltérő szokásaikat, míg végül szinte nyom nélkül felolvadtak a nagyobb számú magyarság tömegében. Ilyen soknemzetiségű vidéknek számított a korai középkorban Csongrád megye, közelebről Szentes vidéke is. A városunk határában egykor megtelepedett besenyők és kunok emlékeinek kutatása során ismét a középkori helynevek illetve oklevelek tudósításai lesznek segítségünkre.

Szentes belvárosából Kunszentmárton felé indulva az út szélén állt egykor a Besenyő-halomnak nevezett kurgán, eredetileg őskori sírhalom. Neve az Árpád-korban itt állt Besenyő nevű falu emlékét őrizte meg, amely egy 1453-as oklevélben Bezonew alakban szerepelt.

A település idegen etnikumú lakosai néhány generáció alatt alighanem elmagyarosodtak.

A 13. században a Körös-Maros közén, így Szentes környékén is megjelentek a magyar falvak

közé ékelődő, többnyire a tatárjárás (1241/42) elnéptelenedett falvak üresen maradt telkeit

megülő kun szállások. A közeli Kunszentmárton határában, az érparti vasúti megálló mellett,

1967-ben agyagkitermelés során egy előkelő kun vitéz sírját bolygatták meg a munkások. Több kun gyökerű földrajzi név is fennmaradt a vidéken, mint pl. az ugyancsak Kunszentmárton határába eső, kun személynevet őrző Köttön-halom elnevezés. Írott forrásaink adatai szerint a 13. században kunok laktak a ma Szentes cserebökényi határába eső, egykori Ecsér falut is. Ecsér története azonban jóval a kunok magyarországi megtelepedése előtt kezdődött. A település neve először 1138-ban fordul elő az ún. dömösi összeírásban. Az Árpád-korban épült fel a falu első temploma. Ennek romjai—Szentes egyedüli, fennálló, középkori épületként—ma is láthatóak Cserebökényben, a Veker-ér partján. A falu a tatárjárás alatt elnéptelenedhetett, mert 1266-ban elhagyottként említik. Az elmenekült vagy elpusztult magyar lakosság helyét a 14. században a beköltöző kunok foglalták el.

A tatárjárás során elpusztult templomot a 14. században megújították, így alakult ki a román kori plébániatemplom. Az új egyház téglából és kőből épül fel, a téglalap alaprajzú hajót nyolcszög három oldalával záródó gótikus szentély egészíti ki. A helyi hagyomány szerint az épület az 1560-as évek török háborúiban pusztult el. Ennek ellenére 1733-ban még bizonyíthatóan állt a templom tornya.

A település megérte a törökkori hódoltság minden nyomorúságát, végső pusztulása 1596 környékén, a tizenöt éves háború idején következhetett be.

A 15. század a mezővárosok fénykora volt. Szentes határában két középkori mezőváros alakult ki; Szentes és a köztudatban kevésbé ismert, de jelentőségét tekintve legalább ilyen fontos Donáttornya. Szentes mai határának keleti részén, a Mágocs- és Kórógy-erek összefolyásánál jött létre a vidék egyik legjelentősebb mezővárosa, Donáttornya, melyet gyakran csak Donátnak neveztek a feljegyzések. Településnevében talán első tulajdonosának emlékét őrzi, de a Donát nevű személyről semmilyen egyéb történeti adat nem maradt fenn. A „-tornya” utótag a falu egykori, minden bizonnyal toronnyal is rendelkező templomára utalhat. Mivel a település virágkorában, a 15. században Magyarországon már igen széles körű írásbeliség létezett, nem meglepő, hogy a mezővárosi rangra emelkedett Donáttornyáról több tucat középkori oklevél emlékezik meg.

A város virágkorának Donát eladományozása vetett véget, amikor Corvin János hívének, Dobozi Dánfi Andrásnak adta a várost. Végrendeletében Dánfi a nyúl-szigeti (Margit-szigeti) domonkos apácákra hagyta Donátot, akik nem tudtak megfelelő védelmet nyújtani jobbágyaiknak. A környékbeli birtokosok ezután egyre-másra követték el hatalmaskodásaikat a védtelen donátiak rovására. 1499-es adat szerint ekkor Donáton mintegy száz családfő lakott, így a város összalakosságát ötszáz főre becsülhetjük. A 16. században megindult elnéptelenedése, és 1589-ben mint adózni képtelen falu jelenik meg a feljegyzésekben a hajdan jobb napokat látott oppidum.

Az egykori mezőváros területén a régészeti kutatások már a századfordulón megkezdődtek. Csallány Gábor Zalotay Elemér társaságában tárta fel Donáttornya középkori templomát.

Donáttornya település felszíni nyomai a Mágocs-ér Kórógyba torkolásának mindhárom partján megtalálhatóak. A telepnyomok a változatos domborzattal rendelkező terephez idomulva, több egymáshoz illeszkedő foltban jelentkeznek a Külső-dónáti iskolától, ill. a Tsz Dóczi-tanyai központjától délre, egészen a Szentes-Nagymágocs országútig.

A KÖZÉPKORI SZENTES

A település életéről tanúskodó, legkorábbi leletek a mai város központjából, a Kurca keleti partjáról, illetve a főtér környékéről kerültek elő. A Kossuth u. 28/a számú ház telkén Csallány Gábor egy 10-11. századi temető néhány sírját tárta fel, melyben Szentes legkorábbi lakosai nyugodhattak. A sírjaikból előkerült leletek egy szokványos köznapi temető itteni létét mutatják. Ugyancsak Szentes korai, 11. századi emlékei közé sorolható egy igen ritkának számító tárgy, Salamon magyar király törvénybe idéző ércbilloga, más néven idézőpecsétje, melyet a múlt század végén találtak a Szent Anna utca 4. számú telken.

Az Árpád-kori, falusias jellegű Szentes telepnyomai szintén a mai város központjából, a régiségben Kisdombnak nevezett Kurca-parti magaslatról ismeretesek. 12-13. századi cserepek, fazekak és cserépbográcstörzések jelezték az Árpád-kori falumagot a Tóth József utca elején, a korábbi járási, ma városi bíróság épületénél és a római katolikus plébániánál. A Kurca túlpartjáról, a mai Hegedős László utca elejéről Árpád-kori pénzérme ismeretes.

A település középkori templomát ma még nem tudjuk pontosan nem helyhez kötni, építésének ideje is bizonytalan. Legelső adatunk 1332-ből való, amikor Szeri Pósa és családja vagyonszármazékos Szent András tiszteletére emelt kőtemplomot említenek Szentesen. A 16. század közepén, a város reformátussá válásakor a templom is az újhítek kezébe került. A település és az épület a törökök kiűzése körüli háborúk során leégett. A reformátusok 1701-ben kijavították az épületet. A korábban minden bizonnyal toronyos, de legalább harangtoronnyal rendelkező épület a Szentes belterületét először részletesen bemutató 1752-es térképen még látható a református templomtól délnyugatra. Az ismeretlen időpontban megváltozott patrónusú templom állaga a 19. századra immár leromlott, mérete pedig a hívek számára képest kicsinek bizonyult. Az egyházmegyei hatóság 1841-ben bezáratta az épületet. A ma is álló Szent Anna-plébániatemplom felépítésére 1844 és 1847 között került sor. Az új egyház vagy pontosan a régi templom helyén, vagy annak közvetlen közelében épült meg, részben minden bizonnyal a bontott építőanyag felhasználásával. A középkori épületnek régészeti nyoma nem ismert.

A késő középkorban a mezővárossá fejlődő Szentes annak hanyatlása idején, a 16. században fokozatosan át is vette a közeli Donát szerepét a környék településstruktúrájában. Templomán kívül a késő középkorban több más földfelszíni, szilárd alapú, talán már kőből, esetleg fából emelt épület is állhatott Szentesen. Ezek régészeti maradványait mind ez ideig nem sikerült meglelni, de ismerünk néhány, egykori létükre utaló tárgyat, leletegyüttest.

Kevés emléke maradt fenn Szentes egykor sokrétű középkori gazdálkodásának, növénytermesztésének, állattenyésztésének.

Szentes és vidéke a hódoltság időszakában mérhetetlen szenvedéseket élt meg. A török államigazgatás kiépültével Szentes környékét a budai, majd az 1560 után felállított

temesvári vilajetbe, azon belül a vásárhelyi náhijébe osztották be. A hódoltsági területeken még az általában békés időszakokban is egymást érték a kisebb-nagyobb csetepaték, amelyeknek beszédes bizonyítékai a szentesi határban előkerült késő középkori fegyverek. A különféle kardok, patkók, sarkantyúk, nyílhegyek, zablák és kengyelek Szentes határából kivétel nélkül szórványleletként jutottak a múzeumba, így legfeljebb csak sejthetjük, melyik középkori település hagyatékához tartoznak.

A történeti korok fegyveres konfliktusainak még egy csalhatatlan régészeti nyomát ismerjük, ez az ún. kincseletek megjelenése. Ilyen „kincshorizont” képződött Magyarországon a tatárjárás éveiben. E leletek legkésőbbi veretei mindig IV. Béla király korából származnak. Ilyen éremkincsre akadtak legutóbb terepbejárást végző régészhallgatók a Szentes melletti Eperjes határában. A török háborúk korszaka szintén klasszikus kincsképző időszaknak számít Magyarországon. Szentes határában több, ezen időszakhoz köthető kincs is előkerült, sajnos nem jól dokumentált körülmények között. A jelentősebb, mintegy 1600 darab aranypénzből álló kincseletet a város határának ma már kideríthetetlen pontján találták szántás közben. A lelet I. Ferdinánd magyar királyként 1528 és 1551 között veretett pénzeit tartalmazta. A legtöbb darab 1548-51 között készült. 1898-ban egy másik, az előzőnél kisebb éremkincseletet is találtak Szentes zalotai határrészében, „közel a Körös partjához”. E leletben I. (Hunyadi) Mátyás, II. Lajos és I. Ferdinánd érmei szerepeltek, számukat és pontos előkerülésük helyét ez esetben sem tudjuk.

E két éremkincs elrejtésére minden valószínűség szerint az 1551-1552-ben lezajlott hadi eseményekkel kapcsolatban került sor. Ekkor Ahmed pasa és Szokoli Mehmed beglerbég irányításával nagyobb török seregek rontottak az Alföldre. Az Alföldön települések sora pusztult el, vált gyakran néptelenné, megváltoztatva ezzel a korábbi, szerves fejlődés által létrehozott településszerkezetet.

Szentes határának falvai, városai között is véres rendet vágta a 16. század második felének háborúi, Szentes egy időre el is néptelenedett. A hagyomány szerint lakói Szentilona nádastól és vizektől védett dombjára menekültek, és csak a vasárnapi istentisztelet idején merészkedtek be városuk templomába. E szűk másfél évtized után nem hallunk többet Donáttornyáról, Hékétről, Ecserről, Szentilonáról, Szentmihályról, Sápáról, Tökéről, Bökényről stb. Megfigyelhető volt az elmenekült, jobb esetben elhúzódozó lakosság helyét fokozatosan elfoglaló délszláv betelepülés is. Ezek az ortodox vallású, „rác” telepések – jelentős részben a környéket pusztító martalócok és családtagjaik, nagyobb számban települtek meg pl. Dónáton és Tökén.

Az 1606-ban megkötött zsitvatoroki békével kissé nyugalmasabb évtizedek kezdődtek, de a háborúk szüneteiben Szentes és környéke gyér lakosságának a kóborló végvári katonák portyázásai jutottak. Egy ilyen esetről tanúskodik a szentesiek 1665-ben kelt panaszlevele Wesselényi Ferenc nádorhoz.

1699-ben a karlócai békekötés után a három részre osztott országban a magyar-török határ a Tisza és a Maros folyók mentén jelölték ki Csongrádon, mint fontos tiszai átkelőhelyen és Szentes felé a Kurca réten őrállomást létesítettek. A katonai határőrvidéken a vármegyei közigazgatást nem állították helyre, hanem közvetlenül Bécsből irányították.

A kora újkor

Szentes lakosai 1703-ban protekcionális védlevelet nyertek Rákóczi Ferenc től, amely azt bizonyítja, hogy a település felesküdt a Fejedelemnek. A Rákóczi szabadságharc idején a csongrádi csatán kívül jelentős ütközet nem volt a térségben, mégis hol a kuruc, hol a császári hadak átvonulási területe volt a vidék.

A szabadságharc után újabb veszedelemmel kellett megküzdenie a szentesieknek: a nagy pestisjárvánnyal.

Szentes fejlődése szempontjából prosperáló időszak volt a 18. század első fele: a lakossága gyarapodása, a város fejlődése szempontjából fontos körülmény volt, hogy a délvidéki

hadjárat idején Szentes volt a császári hadak élelmezésének központja. A város fellendülése Harruckern János György élelmezési főhadbiztosnak köszönhető, akinek személyében Szentes földesurat kapott.

A szentesi jobbágyok gazdasági-jogi helyzete a feudalizmus viszonyai között az általánosnál kedvezőbb volt. A Mária Terézia által 1767-ben kibocsátott úrbéres rendelet a szentesieknek nem jelentett újabb előnyt. Az urbárium bevezetése utáni évszázadban jelentősen megváltozott Szentes társadalmi képe: a népesség számában, foglalkozás szerinti tagolódásában, felekezeti megoszlásában változás bekövetkezett. Újabb lendületet adott a szabadabb gazdálkodásnak az 1836-ban megkötött örökvaltság, amelynek révén Szentes kiemelkedett a hűbéri rendszerből. Sajnos az örökvaltsági szerződést 1840-ben a vármegye törvényszéke megsemmisítette és visszaállította a földesúri törvényhatóságot. Ezzel Szentes újra úrbéres, földesúri mezőváros lett.

b, Szentes város és határának településtörténete az újkortól

Az 1526. évi mohácsi csatavesztés után Erdély és a Tiszántúl (benne Szentős falu) Szapolyai (Zápolya) János (1526–1540), majd fia, János Zsigmond (1540–1571) fennhatósága alá került, kiknek hatalmát a török szultán biztosította. Jogigényét I. Habsburg Ferdinánd (1526–1564) is fenntartotta, a gyulai várból felügyelve a térséget. Ebből következett, hogy a Tiszavidék települései három felé adóztak, aki tehette, elmenekült a területről. Ezt bizonyítja a gyulai vár tisztjei által készített 1553. évi adóösszeírás, amelyben csak négy Csongrád megyei község szerepel összesen 36 portával, ebből Szentesre 20 porta esett. A környező falvak elnéptelenedésével párhuzamosan Szentes gyarapodni látszik. Az 1560/61. évi török adóösszeírásban (defter) Szentesen – amely a szegedi szandzsákon belül a vásárhelyi náhijébe tartozott – 56 fejadófizető szerepel, tehát népessége folyamatosan növekedett. Fejlődését jelzi, hogy I. Ferdinánd 1564-ben kelt adománylevele már *oppidumként* (mezővárosként) említi a települést.

A tiszántúli falvak a legnagyobb pusztítást az 1566. évi török hadjárat során élték át, amely jórészt az első ízben alkalmazott tatár segédcsapatok kegyetlenkedéseinek tudható be. A gyulai végvár elesett, ezzel a Tisza–Maros közén is kiteljesedett a hódoltsági élet. Petrák Ferenc szentesi kéziratosa krónikája is megörökítette az eseményt, eszerint: „Az 1566-ik esztendőben ezen várost a török és tatár végképp elpusztította. A várost felgyújtotta, lakosai közül akit elfoghatott, Tatárországba rabul elhajtotta.” Több környékbéli település ekkor tűnt el végleg a térképről, s nevük csak határnévként élt tovább (pl. Ecsér).

Gyula várának török kézre kerülése után ismét békésebb évek következtek. Szentes viszonylag hamar kiheverte a pusztítást. Ezt igazolja az 1570. évi török adóösszeírás, amely 106 szentesi fejadófizetőt regisztrált. Ennél többet csak Vásárhelyen írtak össze. Nem tekinthető véletlennek az sem, hogy az érintett defter csupán Vásárhelyt és Szenteset nevezte városnak. A „tizenöt éves háború” idején (1593–1606) ismét lángba borult a vidék. 1599-ben a krimi tatárok újból felperzselték az Alföldet. Szentes lakói a környező nádasokba menekültek, de a város nem kerülhette el a kifosztását. Ekkor pusztult el szinte teljesen a szomszédos Hékéd, Töke, Szentlászló, Királyság, Dónáttornya, Veresegyháza. E falvak lakóinak többsége Szentesen keresett menedéket. A népesség szaporodásával a város ismét igen gyorsan kiheverte a pusztítást. A váci püspökség 1628. évi dézsmajegyzéke Szenteset már „jó városnak” mondja, ahol a református egyház története szerint – 115 ház található.

Alig 20 évvel később újabb hadmozdulatok történtek a térségben. A kiváltó ok az volt, hogy III. Ferdinánd (1637–1657) magyar király a linzi békekötés után (1645) magáénak tekintette a Tiszántúlt, s híveinek birtokokat adományozott a területen. A török szultán tiltakozott ez ellen; utóbb fegyveres döntésre került a sor. A királyi csapatok 1647-ben egészen Szentesig nyomultak előre, itt azonban a törökök útjukat állták. A Szentes alatti ütközetben a törökök szenvedtek ugyan vereséget, a királyi hadak mégis visszavonulásra kényszerültek, mert az

időközben összevont török seregekkel szemben nem folytathatták volna a harcot sikeresen. A királyi csapatok gyors visszavonulását a törökök szabad rablása követte, amelynek ismét a környező települések estek áldozatul. Szentes is megsínylette a harcot, amelyet bizonyít, hogy ebben az évben csak egy porta után tudott adót fizetni.

Térségünkre újabb veszedelmet jelentett a Bécs alatt 1683-ban vereséget szenvedett török sereg visszavonulása. *Kara Musztafa* nagyvezér visszavonulásakor a Duna és a Tisza melletti török helyőrségekbe erősítésként ázsiai csapatokat vezényelt. Így kerülhettek 1683 őszén a szegedi várba is ázsiai török csapatok, akik a korábbi kialakult szokásokat figyelmen kívül hagyva, maguk ellátását a környéken fegyveres erőszakkal biztosították. Bár adataink nincsenek rá, ittélüket nyilván Szentes és környéke is megszenvedte.

A következő említést érdemlő esemény már a törökök elleni felszabadító harcokhoz kapcsolódik. Buda 1686. szeptember elején történt sikeres visszavétele után az egyesült keresztény hadak a Délvidék kulcsának tartott Szeged ostromához kezdtek. Miután a felmentéssel próbálkozó török csapatokat *Veterani* tábornok Zenta mellett szétverte, Szeged megadta magát, s október 23-án a török őrség elhagyta a várat és a várost.

A fentiekkel ellentétben a helyi hagyomány szerint *Veterani* tábornok Szentes határában verte szét a Szeged felmentésére igyekvő törököket, nem pedig Zentánál. A hagyomány alapjául őskronikánk, a *Petrák*-krónika feljegyzése szolgál, amelyet *Sima László* 1914-ben megjelent várostörténeti monográfiájában megerősített. Az általa megfogalmazott változat él máig is a szentesiek tudatában, mint dicső hagyomány. Ennek lényege tömören. Buda sikeres visszavétele után az egyesült keresztény hadak megkezdték Szeged ostromát. A török hadvezetőség tisztában volt a vár stratégiai fontosságával, ezért felmentő hadakat indított az ostromlók ellen. Szarvas és Gyula felől mintegy 12–14 ezer főnyi hadtest vonult Szeged irányába a várvédők megsegítésére. A közeledő török sereg feltartóztatását *Veteráni* tábornok kapta feladatul. A törökök 1686. október 19-én Szentes alá érkeztek és a mai berki lapon, az alsó csordajárás szélén ütöttek tábor. *Veteráni* itt támadta meg őket október 20-án délben. Kemény ütközet bontakozott ki, amely *Veteráni* fényes győzelmével végződött. A törökök a hadfelszereléseiket és az ostromlottaknak szánt élelmet hátra hagyva megfutamodtak. A szentesi ütközet eldöntötte Szeged sorsát. A nagyvezír visszavonult hadaival, a magára hagyott szegedi török őrség pedig október 23-án letette a fegyvert.

Megjegyzendő, hogy noha *Veteráni* „szentesi ütközete” nyugodtan a legendák közé sorolható, akárcsak a *Zendus* monda, de bizonyosra vehető az is, hogy kellett lennie valamilyen kisebb összetűzésnek, törökfuttatásnak Szentes határában, amelyet utóbb a helyiek emlékezete némileg felnagyított.

Szeged visszavételével nem értek véget a térség és benne Szentes megpróbáltatásai. Gyula sikertelen ostroma után, 1693-ban a krimi tatárok ismét kifosztották és felperzselték a vidéket, élelmiszert gyűjtve a gyulai vár szorongatott védőinek. Szentes ezt a pusztítást is átvészelte. A török hódoltság megszűnése után felgyorsult az elmenekült családok visszavándorlása, új családok betelepülése. A szentesiek ezt „negyedik megülésnek” mondták, utalva arra, hogy az elmúlt időszak alatt negyedszer kellett visszafoglalniuk és újjáépíteniük városukat.

Az 1699-ben megkötött karlócai békeszerződéssel Erdély és a Bácska *I. Lipót (1640–1705)* uralma alá került; a Maros–Tisza köze és Temesvár a szultán fennhatósága alatt maradt. A magyar–török államhatár Csongrád megyei szakaszát a Tisza és a Maros folyók mentén jelölték ki. A bécsi udvar a visszakerült országreszt fegyverrel meghódított területnek tekintette, ezért a régi földbirtokosok csak jogaik okleveles igazolása és a fegyverválság lefizetése után kaphatták vissza birtokaikat. A hagyományos vármegyei közigazgatást nem állították helyre, hanem katonai határőrvidékként - a szegedi kamarai felügyelőség (prefektorátus) útján - közvetlenül Bécsből igazgatták. Szeged vára német helyőrséget kapott; a térség adóztatása elviselhetetlen méreteket öltött; a régi birtokosok jószágait a

szegedi kamara tetszése szerint áruba bocsátotta; a vallásszabadságot uralkodói rendeletre korlátozta.

Nem véletlen tehát, hogy *Rákóczi Ferenc* 1703 nyarán kibocsátott, a vármegyék nemességét mozgósító felhívása és a „*Jobbágyságrul való pátenst*” - amely a hadba vonult jobbágyokat és közvetlen családtagjaikat mentesítette a közterhek és a földesúri szolgáltatások alól - ezen a vidéken is fogékony talajra talált. A kuruc felkelés terjedését *gróf Schlick Lipót* császári tábornok igyekezett megakadályozni, akiről tudni kell, hogy a karlócai békekötés körül szerzett érdemeiért sikerült megszereznie a nagy kiterjedésű csongrádi és vásárhelyi uradalmakat, s akit *I. Lipót* 1703 augusztusában kinevezett a magyarországi császári hadak főparancsnokává. *Schlick* arra törekedett, hogy a török határ védelmére rendelt katonaságot pénzzel és újabb engedmények ígéretével a kurucok ellen fordítsa. Megbízásából a szegedi várparancsnok, *báró Globitz János Frigyes* ezredes védelmi rendszert létesített a Tisza-vonal erősítésére. Őrállomások egész rendszerét építette ki Szeged–Arad és Szeged–Csongrád–Szolnok között. Pontosan működő kémiszolgálatot szervezett. Portyázói sűrűn járták a Tisza mentét és a Körösök vidékét. Elárasztatta a folyó gázlóit és réveit, összeszedte a tutajokat, hajókat, csónakokat; túsokat szedtetett a falvakból. Csongrádot, mint fontos tiszai átkelőhelyet és a *Schlick* birtokok központját 200 főnyi lovassággal őriztette. Őrállomást létesített „Szentes felé a Kurca réten”, hogy „ott is szükség esetén készenlétben legyenek”.

Az 1703. szeptember elején kibontakozott nagy kuruc offenzíva egyik célja volt a Duna–Tisza közének birtokba vétele. *Globitz* ezredes felismerte, hogy Csongrádot közvetlen veszély fenyegeti, ezért megerősítette őrzését. Előérzete nem csalt, hisz szeptember 10-én három kuruc ezred már Szolnoknál táborozott és megkezdte a vár ostromát. Néhány nappal később *Deák Ferenc* kuruc ezredes csapata megtámadta a csongrádi révet, s megpróbálta kieroszakolni a Tiszán való átkelést. Kemény ütközetre került sor *Kyba* ezredes 3000 katonájával, aki eredetileg Szolnok felmentésére igyekezett. A későbbi leírások szerint az ütközet a kurucok vereségével végződött, amennyiben a császáriak 140, a kurucok 600 embert veszítettek. Ha így is volt, a csongrádi csata mégis jelentősnek mondható, hisz *Kyba* ezredes meggyengített serege nem folytatta útját Szolnokra, hanem visszavonult Szegedre, a kuruc csapatok pedig szeptember 21-én sikeresen bevették Szolnok várát. A Duna–Tisza köze *Rákóczi* csapatainak az ellenőrzése alá került. *Globitz* ezredes tiszai védelmi vonala október végére összeomlott; a Tisza bal-parti helyiségei - így Szentes is - átpártoltak a kurucokhoz.

Konkréten Szentesről kevés korabeli forrás szól. Csongrád közelsége miatt kezdetben a császáriak szoros ellenőrzése alatt állt, de bizonyosra vehető, hogy a szentesiek közül már ekkor is többen átszökdöstek a kuruc táborokba. A város 1703 októberében *protekciónális levelet (védlevelet)* nyert *Rákóczi Ferenc*től, amely azt bizonyítja, hogy a település felesküdt *Rákóczi* és az általa vezérelt szabadságharc hűségére. A szentesiek a fegyveres csatározásokból sem vonták ki magukat.

A csongrádi csatán kívül más jelentős ütközet nem volt a térségben, mégis mozgalmas éveket élt át vidékünk lakossága. Hol a kuruc, hol a császári hadak vonultak át a területen, mindannyiszor pusztítást hagyva maguk után. *Rákóczi* 1704 nyarán büntető hadjáratot vezetett a rácok ellen, Szeged várának sikertelen ostroma után azonban elhagyta a Duna–Tisza közét. Átmenetileg *Károlyi Sándor* és *Bottyán János* kurucai felügyelték a területet, de a császáriak többszöri átvonulását nem tudták megakadályozni. A krónikás szűkszavú feljegyzése szerint Szentesre három ízben zúdult veszedelem: egyszer a császári hadak fosztották ki, két alkalommal pedig a rácok. „*A németsegtől, vagy mint a magyarok nevezték, labancoktól egy ízben, a rácoktól két ízben kirabolgatván, fölégettetett a város, s a fölégetett lakosságnak más menedéke nem volt, mint a város mellett elnyúló nagy rétség*” - olvasható *Petrák Ferenc* krónikájában.

A 1706-ban Rabutin császári tábornok szállta meg Szentest és Vásárhelyt, s hadainak élelmezése nem kis gondot okozott a két városnak. A következő évben Károlyi Sándor kurucai visszafoglalták Vásárhelyt és Szentest, s ettől kezdve ismét felügyelték a térséget. Szentesen *Csajághy* nevű kuruc parancsnok hajdúi teljesítettek őrszolgálatot, kiknek folyamatos ellátása idővel ugyancsak nyomasztóan hatott a lakosságra.

A hadak még el sem vonultak, amikor újabb veszedelem közeledett: a *pestis*. Az országos járvány Vásárhelyt már 1708 őszén elérte, Szentesen csak 1709-ben kezdte szedni az áldozatait. Volt olyan nap, hogy 80 haláleset is történt. A nyár végén némileg enyhült a járvány, de ősszel újból teljes erővel kitört, s dühöngött még az 1710. esztendőben is. A két évben Szentesen több mint 900-an estek áldozatul a félelmetes keleti nyavalyának. Csupán annyi vigasz akadt, hogy a különböző hadak jó időre elkerülték térségünk településeit.

A hadjárások és a pestis pusztítása után kialakult népességi viszonyokra az 1715. évi országos adóösszeírás adataiból következtethetünk. Csongrád vármegyében, amely továbbra is kamarai igazgatás alatt állt, mindössze nyolc lakott települést írtak össze. Szentesen összesen 230 családot vettek jegyzékbe, ebből 121 jobbágy, 58 házas zsellér és 51 házatlan zsellér család volt. Ha családonként hat családtagot számítunk is, a település lakóinak száma nem volt több 1380 főnél. Erről az alapról indulva vált néhány évtized alatt ismét virágzó mezővárossá.

A település fejlődésére meghatározó körülményként hatott, hogy az 1716–1718 között folyó délvidéki török hadjárat idején báró *Harruckern János György (1664–1742)* élelmezési főhadbiztos Szentest tette a császári hadak élelmezésének központjává. A lakosság anyagilag gyorsan gyarapodott, hisz szinte minden terményét könnyen értékesíthette. Utóbb *Harruckern* – érdemei elismeréseként és a kincstár tartozásai fejében – jelentős birtokokat kapott Békés és Csongrád vármegyék területén. 1720-ban tulajdonába került Szentest is. Az új földesúr legfőbb törekvése a vidék benépesítésére irányult. Ennek érdekében a visszaszállingózó, szökött vagy telepített jobbágyokat jelentős kedvezményekben részesítette: állami adójukat megelőlegezte, földesúri szolgálmaikat az első két-három évre teljesen elengedte, az egyházi tizedet megváltotta és örök időkre jobbágyainak ajándékozta. Fontos kedvezmény volt a vallásszabadság biztosítása, amely a református lakosságú Szentest népességgyarapodását szintén nagymértékben elősegítette. A régi lakosok és az új telepesek szabadmenetelűek lettek, akik földesúri tartozásaikat szerződés alapján készpénzben, *taksában* rótták le. A fejlődésnek további távlatokat nyitott az a körülmény, hogy *Harruckern János György 1730-ban három országos vásár* tartására szóló privilégiumot eszközölt ki *III. Károly (1711–1740)* királytól. *Harruckern* városfejlesztő politikáját *Ferenc* nevű fia folytatta, aki számos katolikus iparos család betelepítésével gyarapította Szentest lakosságát.

A sokféle kedvezmény nyomán a lakosság létszáma folyamatosan növekedett. Az 1759. évi összeírás már 794 családfőt tüntetett fel (ebből 559 jobbágy, 199 zsellér, 36 iparos), vagyis a település népessége ekkorra megközelítette az 5000 főt. Az állattartás továbbra is vezető ágazat lehetett, amennyiben 1156 igás ökröt, 649 eladó ökröt, 3051 tehenet, 2479 borjút, 1296 igás lovat, 664 egyéb lovat, 720 csikót, 8257 juhot és 4060 sertést írtak össze. Emellett volt 17 malom, 15 borsajtó és 182 méhkas. A viszonylagos gazdagságot átmenetileg lerontotta az 1760. április 7-én kiütött hatalmas tűzvész, amelynek következtében a város kétharmad része megsemmisült. A középületek mellett (iskolák, az új református templom, magtárak, malmok) 211 lakóház égett hamuvá. Leégett a városháza is, benne a város régi irataival. A szorgalmukról ismert szentesiek néhány év alatt újjáépítették városukat. Visszanyerve vonzerejét, népessége tovább gyarapodott. 1773-ban már 7249 lakost írtak össze, akik közül 5283 fő a református, 1901 fő a római katolikus, 49 fő az evangélikus és 16 fő a görögkeleti egyházhoz tartozott. A hitfelekezetek száma az elkövetkező évtizedekben újabakkal szaporodott, jelezve, hogy háttérbe szorultak a vallási alapon történő kirekesztő törekvések.

Harruckern Ferenc báró 1775-ben elhunyt. Fiú gyermeke nem született, így vele a család férfiágon kihalt. A közel 800 000 holdat kitevő *Harruckern* birodalom utóbb női ágon három főúri család között került felosztásra (*Wenckheim*, *Stockhammer*, *Károlyi* családok). *Harruckern Ferenc* ifjabbik lányát, *Jozefát, gróf Károlyi Antal* vette nőül 1757-ben. Az 1798-ban bekövetkezett első birtokosztály alkalmával a *Károlyi* családra eső osztályrész közel 100 000 holdra becsülhető. Ez utóbbi osztályrészhez tartozott Szentest mezőváros, Szent László és Királyság pusztákkal. A gróf *Károlyi* nemzetség idején az önkormányzati és gazdálkodási lehetőségek egyre szigorodtak, ezért a szentesiek számára a *Harruckern*ek időszeke jelentette azt a szabadabb állapotot, amelybe visszajutni óhajtottak.

A város ügyeit intéző *főbíró* és a *12 esküdtből álló tanács* a hivatalos leveleket 1730-tól a város *pálmafát* ábrázoló pecsétjével hitelesítette, mely ábra utóbb a település *címerképévé* vált. A *pálmafa* szimbólum a református egyház közvetítésével került a város címerébe. A kortársak – a közelmúlt gyötrelmeire gondolva – az örökzöld pálmával a szentesi nép szívós élni akarását, a megpróbáltatásokkal szembeni dacos kiállását és örökös megújulását kívánták kifejezni. Ahogy a biblikus mondás tartja: *Palma sub pondere crescit = Teher alatt nő a pálma*.

A szentesi uradalom várományosa *Harruckern Jozefa* fia, *gróf Károlyi József* volt, aki már anyja életében átvette az uradalom kormányzását. Az új földesúr 1803-ban 35 éves korában váratlanul elhunyt, három fiú és három leánygyermeket hagyva maga után. Fialat özvegye, *gróf Waldstein Erzsébet* hamarosan férjhez ment *gróf Keglevich Ágostonhoz*, aki mint a *Károlyi* uradalmak teljhatalmú kormányzója, ugyanazon rendet léptette életbe a szentesi uradalomban is, mint saját birtokain. Ezek pedig jóval szigorúbbak voltak a korábban megszokottnál. Tovább romlott a helyzet az 1810-es évektől, amikor a kiskorú grófok – *István, Lajos és György* – gyámja, *gróf Waldstein Emánuel* vette át a *károlyi* birtokok irányítását.

Az 1820-as évek végére Szentest társadalmi képe jelentősen megváltozott. A népesség számában, foglalkozás szerinti tagolódásában, felekezeti megoszlásában bekövetkezett változások jól nyomon követhetők az 1828. évi országos adóösszeírás és a megyei népösszeírás adatai alapján. Eszerint a város lakosainak száma 16 134 fő (férfi 8277, nő 7857); a családok száma 2979; a házak száma 2282. Foglalkozás szerinti megoszlás: honorácior (értelmiségi) 5, telkes gazda 625, zsellér 1491, házatlan zsellér 729, cseléd 253, cselédlány 70, iparos 320, segéd 93, kalmár 7, kereskedő 17. A férfiak felekezeti megoszlása: református 5298, római katolikus 2499, evangélikus 197, görögkeleti 178, zsidó 76.

Az 1830-as évek első felében a szolgáltatásokat (robot, kilenced, tized, kisebb haszonvételek stb.) sikerült ismét pénzben megváltani a földesuraktól, s ez a tény elősegítette a szabadabb gazdálkodást. A város lakói, elsősorban a föld- és állattulajdonos gazdák, szabadulni akartak az úrbéres nyűgöktől, még akkor is, ha az sokba kerülne. Az országos események kedveztek e törekvéseknek, s a földesurak részéről sem mutatkozott merev ellenállás. Az 1832–36. évi országgyűlésen a liberális nemesség reformprogramjának egyik sarokkövét épp a jobbágyfelszabadítás ügye képezte. A rendek első lépésként a jobbágytelkek haszonvételét akarták a jobbágy szabad rendelkezésére bocsátani, s ebből kiindulva megvalósítani a polgári átalakulás legalapvetőbb feltételét: a jobbágy „bírhatalmi jogának” kimondását és a *jobbágyfelszabadítást önkéntes örökváltság* útján. A szabad polgári tulajdon örökváltság útján való megteremtését Csongrád Vármegye Nemesi Közgyűlése is támogatta. A *Károlyi* grófok számoltak azzal, hogy az örökváltsági törvény rövid időn belül megszületik, s az várhatóan szabályozni fogja a megváltás módozatait, illetve a megváltási összeget is. Érdeklükben állott tehát, hogy az örökváltság megkötésével megelőzzék a törvényt, amely vélhetően lehetetlenné tenné a tetszés szerinti feltételek megállapítását. A szentesiek előtt tehát felcsillant a reális és közeli lehetőség, hogy az

örökös megváltás terheit vállalva, a „jobbágyközségből” polgárvárossá, módosabb lakói pedig alávett jobbágyokból szabad birtokkal rendelkező parasztpolgárokká válnak.

A váltság ügyében 1835 februárjában megkezdődtek a tárgyalások. A várost *Boros Sámuel* jegyző képviselte, aki már számos jogi ügyletben járt el eredményesen, bizonyítva rátermettségét. Féléves alkudozás után megérkezett *gróf Károlyi Lajos* értesítése, amelyben tudatta, hogy „*a méltóságos grófi nemzetség ezen jobbágyközséget kifogás nélkül való, teljes kiváltságra kívánja bocsátani*”. A pénzübeli kérdések tisztázása után, 1836. január 10-én a földesurak megbízottai és Szentes birtokos lakói aláírták az *örökváltási és a legelőkülönítési szerződést*. Ennek értelmében a földesurak átadják a törvényhatóságot (közigazgatást és a jogszolgáltatást), a külső és a belső telkeket, az uradalom Szentesen lévő épületeit és mindezek jövedelmét, mindenféle haszonvételt és a birtoklással járó kötelezettségeket. Mindezt Szentes fizet 1000 császári aranyat azonnal, 1 357 072 forintot ezüstben, két részletben, legkésőbb 1837, január 1-ig. Ez a summa 25 évi földesúri szolgáltatás összege volt.

E rendkívül magas összeg vállalásával Szentes óriási terhet vett magára. Az adósságok halmazódottak, újabb kölcsönökből régieket törlesztett a város. Az örökváltás veszélybe került. Megmentése érdekében a szentesi birtokosok 1837. április 19-én *pótszerződést* kötöttek a grófokkal. Ez az örökváltás legtöbb pontját érintetlenül hagyta, de a törlesztés módjában gyökeres változást hozott. A váltságösszeget 20 év alatt kellett letörleszteni 5 % - os kamattal. A tartozás zálogául Szentes 20 000 hold földet lekött a grófok számára. A pótszerződés szerint, ha a váltság így sem sikerülne, a város visszaesik régi, úrbéres állapotába.

Az örökváltási szerződés megkötése révén Szentes kiemelkedett az egyre súlyosabb válságba süllyedő hűbéri rendszerből. A város lakosságának gazdasági és társadalmi súlyra legjelentősebb - telkes gazdákból álló - rétege félig szabad paraszti birtokhoz jutott, s a közvetlen feudális szolgáltatások megszűnésével teljes gazdasági erejével birtokának fellendítéséhez láthatott. Nem kellett robotolnia sem személyesen, sem mást küldve maga helyett. A természetbeni szolgáltatások megszűnése kedvező helyzetet teremtett az áruterelő gazdálkodás fejlesztésére. E rendkívül nagy anyagi teher felvállalásával itt már 1836-ban megvalósulhatott az, ami országosan csak 1848-ban: a település jobbágyközségből polgárvárossá, módosabb lakói pedig alávett jobbágyokból szabad birtokkal rendelkező *parasztpolgárokká* válhattak, s megnyílt az út a gyorsabb ütemű fejlődés előtt. Ezt erősítette az 1847-ben elnyert *negyedik országos vásár* tartására jogosító oklevél, amely segítette a termények és jószágok értékesítését.

1848 újabb mérföldkö, amennyiben Szentes nádori rendelettel elnyerte a *rendezett tanácsú város jogállását*, valamint az önálló országgyűlési képviselő választásának jogát. Lakóinak száma ekkor már megközelítette a 22 000 főt. A város nem esett a nagy hadjáratok útvonalaiba, mégis az első perctől kivette részét az ország önvédelmi küzdelméből. Megelőzve az országos és a megyei intézkedéseket, 1848 tavaszán megszervezte a nemzetőrséget, melynek létszáma néhány hónap alatt elérte a 2800 főt. Július közepétől a szentesi nemzetőrök részt vettek a délvidéki és a bánági hadműveletekben. *Kossuth Lajos* alföldi toborzó útjának egyik állomása Szentes volt (1848. okt. 1-2.); hívó szavára 554 népfelkelő szállt táborba. Számuk a hónap közepére 2652 főre duzzadt. Részt vettek az aradi vár körülvételében és ostromában. 1849 elején 443-an vonultak be honvédek, nem számítva a különféle szabadcsapatokba jelentkezettek számát. Április közepén újabb 155 fő indult a harctérre. A szentesiek ott voltak szinte minden nevezetes csatában. Harcoltak Bem, Perczel, Guyon, Leningen, Kmetty, Damjanich, Görgei, Dembinszki, Nagy-Sándor, Klapka, Kazinczy és Vécsey seregében, valamint a szabadcsapatokban. A bukás után több mint 600 volt szentesi honvéd és mozgó nemzetőr került fel az összefogandók listájára, akik közül kb. 200 főt büntetésből besoroztak a császári seregekbe. A katonák kiállításán túl jelentős volt a város anyagi természetű áldozatvállalása. A kormánynak adott kölcsönök, a katonák

ellátása és szállítása, a nemzetőrök és a fölkelt nép élelmezése és fuvarozása, a fegyverek és az egyenruhák, a menekültek és a hadifoglyok eltartása, a katonai kórház berendezése, a sebesültek és betegek ellátása, a különféle katonai és polgári biztosok fogadása tetemes összegbe kerültek. Mindezeknek legfőbb szervezője és felelőse *Boros Sámuel* polgármester volt, akit a bukás után teljes vagyonek Kobzásra és kötél általi halálra ítélték. A súlyos büntetést utóbb 4 évi várfogságra enyhítették, amelyet a jوسفstadti börtönben töltött le. Rajta kívül hasonló elbánásban részesült *Horváth Ferenc* országgyűlési képviselő és *Hajdú Lajos* református iskolaigazgató.

A szabadságharc leverése után az 1848/49-ben kialakított közigazgatási rend felbomlott. A császári hatóságok a rendkívüli állapotra hivatkozva a népképviselői alapon választott városi képviselőtestületet feloszlatták, a hivatalokat kinevezés útján töltötték be. 1861-ban több településhez hasonlóan a szentesiek is megtagadták a törvénytelen császári adók fizetését, ezért 500-600 fős császári katonaság szállta meg a várost. Két héten át folyt az erőszakos adóbehajtás, amelynek során a fosztogató katonák roppant károkat okoztak a lakosságnak. A felsőbb akarat megnyilvánulásaként 1865-ben *Szentest megfosztották rendezett tanácsú jogállásától*, s a városi szervezet helyébe visszaállították a szabadságharc előtti falusi „kupaktanács” rendszert.

Az 1867. évi kiegyezés után Szentes *viszanyerte a városi jogállást*. Rendezett tanácsú hatóságát a községek rendezéséről szóló 1871: XVIII. tc-nek megfelelően alakította ki. 200 fős képviselőtestülete felerészben *virilisekből* (a legtöbb állami és helyi adót fizetőkből), felerészben *választott képviselőkből* állt. A polgármestert és a főbb tisztviselőket 6 évre a közgyűlés választotta.

1883-ban megyeszékhely lett Szentes, és 1950-ig az is maradt. Ez a tisztség azzal járt, hogy ide települtek a megyei igazgatási szervek, továbbá a megyére kiható kulturális, szociális és egészségügyi intézmények. Ezek révén megnövekedett a város értelmisége és városi szerepköre szélesebbre terjedt ki. Maga Szentes nem lett egyben járási székhely is, de a csongrádi és Mindszenti járás a megyeszékhely közvetlen vonzáskörébe került.

Az I. világháború kitörése megakasztja az addigi lassú, de folytonos fejlődést. A hadbafogható férfiakat behívják, helyettük a városi kórházakba sérültek érkeznek. A város vezetősége hamar elkezd a keresőképtelenné vált családok kenyérral történő ellátását. Eközben gyűlik a hadsereg részére a téli fehérmű, az ércanyagok, és sorra jönnek a hadikölcsön felhívások. Ennek következtében a város és lakossága tekintélyes hadikölcsönt jegyez. A város lakossága a háború alatt végig igen lelkesen gyűjti az adományokat a fronton harcoló katonáknak.

Az októberi forradalom idején a város főjegyzője és polgármestere lemond posztjáról, ami ismét igen tovább nehezíti a város fejlődését ezekben az inséges időkben. Az októberi forradalom igen kis lelkesedést váltott ki a lakosságból, inkább elfordultak attól.

A városvezetés megüresedett tisztségeire találtak megfelelő személyeket, de addigra már a korábban megalakult katonai és nemzeti tanács tartotta azt a kezében. Ez 1918-ig mindenféle szabályzat és ügyrend nélkül működött, ekkor néptanács alakult át. A néptanács aztán sok jót nem tett a várossal, amíg túl nagy léptekben dolgoztak addig a lakosság lopással, fosztogatással oldotta meg a saját, mindennapi problémáit.

Ekkor a városi rendőrség élére állítják a budapesti forradalom egyik sötételemű rendőret, aki szinte a nyilvánosság előtt szervezi meg a bolsevizmust.

1919 március 21.-én megbukik az októberi forradalmat létrehozó kormány, és átveszi a végrehajtó hatalmat a proletárság. A néptanács rögtön munkához is lát, választásokkal igyekszik állandósítani magát. Szentesen április 7.-én tartják meg a választásokat, mely alapján 9 tagú intézőbizottság alakul. Ekkor a városi tanács tagjai olyan utasítást kaptak, hogy minden ügy, amivel eddig a városi tanácshoz tartozott, innentől az intézőbizottság hatáskörébe kerül.

A proletáruralom alatt gyorsan történnek az események, vörös hadsereget szerveznek a szovjet csapatok leverésére. Szentest hadszíntérré nyilvánítják, megkezdődik a toborzás,

hadianyag, fegyver és lőszergyűjtés. A város hirtelen parancsnokká előléptetett közemberek, kémek, szónokok és vörös katonák lepik el, akik mind a közpénztárból élnek.

Eközben az oláh hadsereg egyre fenyegetőbbé válik Szentes számára, nem tudni, hogy a Tisza híd miatt védeni fogják-e a város a vörösök.

Távirati parancs érkezik az alföldi hadtesttől, vonat felállítására az Orosháza felől érkező vörös hadsereg számára. Hadianyag híján végigrabolják a várost, majd a közpénztár és nagyobb vállalatok pénztárát is magukkal viszik meneküléskor. Április 27.-én rendelet érkezik, mely szerint a lakosságból kell túszoikat összeszedni, így 42 lakost visznek el Budapest felé, akikről kevés és megbízhatatlan hír érkezik a későbbiekben. A túszoik elvitelével egyidőben megkezdődik a vörösök kivonulása Szentesről, elszökik a forradalmi törvényszék és a tanácsok összes olyan tagja, aki a közelgő megtorlásoktól fél.

Közeledett az oláh hadsereg amikor a vörös katonák egy csoportja visszajött, és az alsópárti temetőben foglalt állást. Ekkor a tisztviselők felmérték, hogy az összecsapások igen nagy károkat okozhatnak a városnak, így koholt távirati parancsokkal, és a tábori konyhák visszaküldésével sikerült megszabadulni a vörösöktől.

Április 29.-én megérkezett a román hadsereg, felvették a kapcsolatot a helyi előljárással. A szentesi tanácsot újraalakították, az intézőbizottság mellőzésével. A város pénzkészletét elhurcolták a vörösök, ami nagy gondot okozott, hiszen az oláh parancsok teljesítésre naponta ezrekre lett volna szükség. Felszólították a lakosságot, hogy a forradalom kitörése óta be nem folyt adókat fizessék be, ami némi eredményt hozott. Emellett egy névtelen polgár 100.000 korona kölcsönrel segítette a várost.

Az oláh hadsereg is sanyargatta a szentesieket, itt ékeztek, itt szerelték fel magukat nyereggel, lőszerszámmal, fehérneművel, és még hatszáz darab ágycsövet is követeltek.

Ezekben a nehéz időkben a városi előljárásság új illetékeket volt kénytelen kivetni, melyek közül említésre méltó az ingatlan átírási illeték, az iparendedélyek utáni illeték, útlevelel utáni illeték és a behozatali – kiviteli jutalék.

Már korábban elrendelték a vörösök okozta károk összeírását, mely összesen 10.000.000 korona értékűre rúg 1919-20-as korona értékben számolva.

Május 5.-én értesítés érkezik mely szerint a Tisza és a Kőrös magassága elérte azt a szintet, hogy azonnal el kell kezdeni az ármentesítő munkákat. Ezek a szokásosnál is nehezebbek voltak, mivel a románok a telefonokat már elhordták, így a kommunikáció nehézkes volt, és a védelmi munkákat nem akarták megengedni. A Tisza szintje közben elérte a kritikus magasságot, és a belvíz is ritka magasra emelkedett. E gondokat tetézte, hogy a begyakorolt, képzett árvízvédelmi munkásokat elvitték a vörösök. Később nehezen meggyőzték a román parancsnokot, hogy mennyire fontosak a munkálatok, akik arcképes igazolványokkal engedélyezték a munkálatokat. A legveszélyesebb részekben megkezdtek a munkálatokat, és a város külterületi részein menekülési pontokat, és vészbiztosokat jelöltek ki. Ekkor értesültek arról, hogy a Tisza túloldalán levő vörösök a szentesi gátat akarják átvágni, így a románok őrizni kezdték azt.

Időközben az elhurcolt túszoik többsége épségben visszatért, így az ideiglenes jellegű tanács helyett gondoskodni lehetett az állandó tanács felállításáról. Oly módon állították fel a tanács, hogy közgyűlés helyett a vármegye vezető tisztviselői, a különböző testületek küldöttei, a közigazgatásban otthonos nyugalmazott főtisztviselők, és a két nagyobb helyi vállalat (Zsoldos Rt, Hangya) igazgatói bevonásával nagytanácsot létesít, azzal a céllal, hogy a meghívottak tapasztalatai és tanácsai jó irányba viszik majd a város fejlődését. Bár a tagok érdeklődése egy idő után lankadt, e hézagpótló intézmény 1920 februárjáig állt fenn.

A város közigazgatásának viszonylag rendes menetét megakasztotta a vöröshadsereg júliusi bevonulása, mely csak néhány napig tartott, azonban a város számára mértéktelen nagy károkat okozott.

Szentes környékén és belterületén ellentámadásba lendült az oláh hadsereg, és újra elfoglalják a várost, ahol a vörösök után folytatják a fosztogatást és a gyilkolást. Ez a

rémuralom közel egy évig tartott, 1920 március 2.-án a román seregek visszavonultak az előre megállapított határvonalra.

A kivonuló románok után a szentesiek nagy örömeire bevonult a nemzeti hadsereg, akik kisebb osztagot hátrahagyva továbbmentek az oláh csapatok után. A kirabolt városban az emberek az utolsó falatokat vették elő, hogy megvendégelhessék a magyar katonákat.

1920 április 19.-én 15 év szünetelés után összehívták a város képviselő testületét. Az öt nappal később tartott második közgyűlésen kezdődik a meg a város helyreállítását célzó munkálatok, intézkednek a leromlott közvilágítás fejlesztéséről, a városházába költöztetik az államrendőrséget. A nehéz pénzügyi helyzetben igen sok az ellátatlan, akiket a városi pénztárból kell megsegíteni. Ekkor kerül szóba a Petőfi Szálló eladása, mely igen kevés hasznot termel.

A pénz leromlása, a termőföldek és jószágok árának emelkedése lehetőséget ad a városnak a nehéz anyagi helyzet jobbra fordítására. Tárgyalások kezdődtek az apróbb termőföldek, és alacsony hasznot hozó ingatlanok eladásáról, melyek vételárából a város adósságának több mint a felét sikerült rendezni.

Az 1921-es év már nyugodtabbnak nevezhető, megkezdődnek a javítások, helyreállítások, az élet kezd visszatérni a megszokott kerékvágásba. A képviselő testület egyik határozatban emléket állít a világháborúban hősi halált halt és el eltűnt szentesieknek. A tanács jelentése szerint a szentesi lakosság 20%-a vette ki a részét a haza védelméből.

Eközben tovább folytatódik a városi termőföldek szanálása, és a hiányok pótlására pótdát, és ingatlanvagyonátruházási pótilletéket szabnak ki. A megszorító intézkedések mellett folyik a szilárd burkolatú utak javítása, és az építési telkek árusítása.

Az 1922-ben tovább javul a közigazgatás, megtalálják azokat az intézkedéseket, melyek a polgárok javát szolgálják, és biztosítják a város fejlődését. A forgalmi-adó hivatalt saját kezelésbe veszik, ami igen nagy bevételeket hoz a városnak. Megtörténik Nagyvölgy rendezése, az egykori fertőző posvány helyett kultúralt területté alakították. A város vagyona folyamatosan gyarapszik, tovább folytatódik az utak javítása, és ebben az évben igen nagy léptékű fásításba kezdenek.

1924-re szinte teljesen helyreáll a közigazgatás. Az év elején a korcsolyapálya gödrös területét lakóházak építésére átadja a város az Állam Vasutaknak.

A bevételek növelésére felemelik a vadászterületi haszonbért, a mázsálási díjakat. Ebben az évben a közpénztár mérlege egyensúlyba áll, azaz a bevételek teljes egészében fedezni tudják a kiadásokat. Ekkor eltörölték a pótdát, ami nélkül aztán a következő évben is sikerült a hiánymentes gazdálkodás.

1925-re nehéz helyzetbe jutottak az egyházi iskolák, amin a város jó szívével, szívesen segített ezeken a problémákon. Még ebben az évben fejlesztik a villamosművet új dízelmotorral, és tárgyalásokat kezdenek a városi tűzoltóság bővítéséről, gépparkjának korszerűsítéséről.

1925-ben foglalkozik először a világháborúban elesett szentesiek tiszteletére állítandó monumentális emlékművel, melyre igen nagy összeget tesznek félre.

1926-ban szintén pótdát nélkül sikerül kalkulálni, ami azt mutatja, hogy a város vezetése igen jó kezekben van.

Ekkor már igen erősen foglalkoznak három új állami iskola ügyével, valamint az újonnan építendő mágocsi és szelevényi utak kövezésével. Ezen iskolák és utak költségeire vármegye útján igen nagy összegű kölcsönt vesz fel a város, melyeket aztán a következő évek költségvetéseibe ütemeznek, azaz nem vállalnak elviselhetetlen terhet.

November 7.-én kerül sor a világháborús emlékmű leleplezésére, amiről a szentesiek véleménye, hogy a város mélységesebb ünnepet még nem tartott.

A közigazgatási reformról szóló és helyi hatóságok működését újraszabályozó törvény megjelenését követően a városi képviselők megválasztására először 1929 december 15.-én került sor. Az 1935-ben megválasztott testület a korszakban bekövetkezett háborús események miatt 1944-ig érvényes maradt. A képviselő testület működése a második világháború alatt már csak formális volt. A központi intézkedéseket mechanikusan

végrehajtó testület eredeti feladatainak elvégzésére nem volt képes. 1944 ősztől katonai közigazgatást vezettek be.

1944 áprilisától a német megszállástól az ország hadszíntérré vált, megkezdődött a vidéki nagyvárosok bombázása. Május 9.-én a zsidó lakosságot a zsinagóga mögött kialakított gettóba telepítették, és június 16.-án előbb Szegedre, majd Auschwitzba szállították. Még júniusban katonai kórházakat telepítettek az iskolákba. A front közeledtével, szeptemberben beszüntették az önkormányzat működését. A német hadvezetés számára Magyarország megtartása igen fontos volt, így igyekezett minden természetes akadály, így a Tiszát is védvonalként kihasználni. Szentes környékére tüzelőállásokat telepítettek, a hidakat pedig aláaknázták. Október első napjaiban a hatóságok megpróbálták a lakosság menekülését szerveztetni, elrendelték az állatállomány áthajtását a csongrád-bokrosi legelőre, a polgárok részére pedig kötelező útirány jelöltek ki. Október 6.-án történt az első orosz támadás, ekkor már néhány bombát is ledobtak. Másnap délután indult az utolsó személyvonat, ami áthaladt a Csongrád-Szentes Tisza-hídon, 8.-án felrobbantották azt a németek. Ekkor a város katonai védelem nélkül maradt, ami az oroszok előrehaladását segítette, és megővta a várost a csaták okozta károktól.

A háború után igen hamar, október 10.-én felállították a rendőrséget a közrend megteremtése érdekében, melyet decemberre sikerült is véghezvinni.

A legnagyobb kár, ami Szenteset érte, a Tisza híd felrobbantása, amelyet a városnak is és a Vörös hadseregnek is érdekében állt újjáépíteni. A mostoha idő okozta nehéz körülmények miatt előbb egy pontonhidat építettek az eredetitől délre. Az ideiglenes híd kialakításához szükséges volt egy töltés megépítése is, melyet a helyi lakosokkal végeztek el. A helyi parancsnokság hadizsákmányként lefoglaltatta a nagyobb gabonaraktárak, és élelmiszer termelő – kereskedő üzemek készletét. Ez igen nagy gondot okozott a lakosság élelmezése miatt. Elsősorban a nem mezőgazdaságból élő családok ellátását kellett megszervezni, melynek megoldására közlelmezési hivatalt állítottak fel. A Vörös hadseregnek dolgozó üzemek felszabadulása után az élelmezési problémák némiképp javultak. A közellátásban azonban újabb nehézség merült fel, a tüzelőanyag hiány. Ennek átmeneti megoldásaként csökkentették a szükségleteket; a hivatalokban korábban vége lett a munkaidőnek, és az iskolákban is korábban kezdték a téli szünetet. A villamosenergia ellátás is nehézkesen működött így korlátozták a helyiségenként használható izzók számát. Később megkezdődtek ország lakosságának történő beszállítások, melyek igényei néha a megtermelt mennyiségen is túlmutattak. A városi oktatás és egészségügy újjáélesztésének is a legnagyobb akadálya az orvos illetve tanítóhiány volt. A tanítást igen gyorsan sikerült újratekdeni, mivel az iskolák nem szenvedtek nagyobb károkat, azokat inkább csak ki kellett takarítani. A városi kórház épülete is igen jó állapotban vészelt át a háborút, azonban itt gondot okozott még a gyógyszerekből rendelkezésre álló alacsony készlet is. 1945-től igen nagy hangsúlyt fordítottak a város szakemberekkel való ellátására, mely érdekében a középiskolákat lépésenként alakították át, így 1950/51-es tanévben már technikusként kezdődött az oktatás. Még ebben az évben megkezdődött a kulturális élet fejlődése a Városi Könyvtár megalakulásával, majd 1952-ben megalapították Móricz Zsigmond Kulturális Központ elődjét a Kultúrházat.

1950-ben a hatalom helyreállítására megalakult a városi tanács, mely tagjait a népfrentbizottságok delegálták. Ez a tanács az első bizottsági ülésen saját tagjaiból végrehajtó bizottságot és tanácselnököt választott. A tanácsok hatáskörét törvények és rendeletek szigorúan szabályozták, így a gyakorlatban tevékenységük ezek végrehajtására korlátozódott. Az önkormányzatiságból adódó helyi politizálás lehetősége évtizedekre megszűnt.

A szentesi forradalomnak nem voltak különleges okai. A kommunistákat kivéve egyetértettek a legfőbb célokban; a szovjet csapatokat vonják ki, és legyen többpárti demokrácia. Az országra jellemző általános problémák itt is megjelentek: a

beszállítások, a magas ipari normák melletti alacsony jövedelmek, a szegénység, a nyilvánvaló hazugságok tananyagi rangra emelése, és a származási kategorizálások mind okot adtak a lakosságnak a lázadásra. Az október 22.-i városi diákszabványban felolvasták a 16 pontos követeléslistát, ekkor már igen erősen érezhető volt a pártellenes hangulat. 23.-án az utcákon katonai járőrök jelentek meg, az emberek mindenhol rádiót hallgattak, a laktanyákban riadókészültséget rendeltek el és a pártbizottság Iskola utcai székházába fegyvereket szállítottak. A városban igen nagy feszültség uralkodott. A forradalmi események 25.-én kezdődtek amikor az üzemekben és az utcákon csoportok gyülekeztek. A kommunista diktatúra iránti gyűlölet, és a szovjetek beavatkozása haraggal töltötte el a lakosságot, ami a kommunista jelképek megsemmisítésében fejeződött ki. Az üzemekben összetörték a vörös csillagokat, a katonák letépték sapkarózsáikat, majd másnap a tömeg megkezdte a szovjet hősi emlékmű lebontását. A katonák átálltak a forradalmárok oldalára, és a nekik kiadott tűzparancsot nem hajtották végre. 27.-én döntő fordulat történt, a lakosság fegyverekhez jutott, és ledöntötték a szovjet emlékművet. 28.-án a városháza közgyűlési termében ideiglenes forradalmi bizottságot választottak, mely elrendelte a szabályos és demokratikus választásokat, megszervezte a főváros élelmezését, mely egészen decemberig tartott. A városi rend fenntartására nemzetőrséget szerveztek, mely tagjai a rendőrökkel és a honvédekkel őrséget és járőrszolgálatot láttak el. November 4.-én a szovjet orvtámadás hírére úgy döntött a haditanács, hogy nem szállnak szembe a közeledő túlerővel. A honvédség részben leszerelt, részben elszivárgott. A szovjet csapatok november 7.-én szállták meg Szenteset, és december közepén megkezdődtek a megtorlások. Összesen 66 év börtönbüntetésre ítélt el a megyei bíróság 29 vádlottat.

1957 első hónapjaiban megszállt a proletárdiktatúra, és a forradalom emlékét a megtorlás súlyos ítéletei homályosították. A munkásmozgalom tagjai megalakították az MSZMP ideiglenes intézőbizottságát, és megalakult a karhatalom és a munkásőrség. Rövid időn belül helyreállt a termelés a közbiztonság és a közrend. Az országos kormányprogramként végrehajtott ipartelepítések során új nagyüzemek létesültek, melyek javították a munkanélküliségen. Az állami nagyüzemek mellett tovább működtek a kisebb, részben tanácsi, részben állami üzemek, melyek köre az 1968-as új gazdasági mechanizmus során tovább bővült. A nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején igen nagy gazdasági átalakulás kezdődött, melyek elsősorban a nagy ipari és szolgáltató üzemeket érintették. Az MSZMP 1957-es irányelvei szerint megszüntetik az egyéni gazdaságokat, és helyettük a termelőszövetkezeteket hoznak létre. Szentesen összesen 13 termelőszövetkezet alakult. A szakszervezetek felismerték, hogy életben maradásuk attól függ, hogy mennyire tudnak a közös termelés irányába fejlődni. Később a termelőszövetkezetek nehéz helyzetbe kerültek az állami előírások miatt, és tovább egyesültek így összesen négy szövetkezet maradt. A mezőgazdasági nagyüzemek termelése a nyolcvanas évek végéig kiegyensúlyozottan zajlott, azonban a rendszerváltás után nehéz helyzetbe kerültek. Megítélésük első sorban politikai okokból romlott, és a feldolgozóipar nagyrésze is összeomlott. A szövetkezetek sikeres működését a mobilizálható tőkehiány megakadályozta. 1993-tól a kárptólási jegyek felhasználásával, és reorganizációs hitelek igénybevételével lehetőséget kaptak a szövetkezetek a bővítésre, azonban ezekkel a lehetőségekkel csak egy, az Árpád tudott élni. A termelést kiegészítő kereskedelmi tevékenységet nyújtott a Szentesi Nagybani Piac megnyitása. A korábbi korszakból örökölt nagykereskedelmi földszintes lakóházakat, több emeletes bérház jellegű épületek váltották fel. A hatvanas évek közepétől a hetvenes évek végéig épült több ütemben a mai Kertvárosi lakótelep. A hetvenes években kezdődött a belváros építészeti rekonstrukciója, ekkor épült a Kossuth téren az úgynevezett Fehér ház. A városközpont átalakítása során történt meg az itt található ipartelepek áttelepítése külső területekre. Igen jelentős egészségügyi, kulturális és oktatási beruházásokra is sor került. Ekkoriban építették a Gyógyfürdőt, a Pollák Antal középiskolát és az Ifjúsági és Művelődési házat. 1968-óta folyamatosan nő a lakossági tájékoztatás, bővült a helyi újságok száma, és helyi rádióadók is megjelentek.

Felhasznált irodalom:

- Szentes – Nagy Imre szerkesztése
Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala – 1928
- Szentes Helyismereti Kézikönyve
szerkesztette: Kis-Rácz Antalné, Labádi Lajos, Vörös Gabriella
- Erdei Ferenc: Város és vidéke
Magyarország felfedezés sorozat Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest
- Szentes
Városismertető Szentes 1985.
- Szentes régi képes Levelezőlapokon
Grimm kiadó Szeged
- Csongrád Megye Építészeti Emlékei – szerkesztette Tóth Ferenc
Szeged 2000.

A címer leírása: hegyes talpú vörös pajzs, a pajzs talpát és törzsét ezüst színű hullámpólya választja el egymástól. A hullámpólya közepéből barna derekú, zöld levelű pálmafa emelkedik ki, mellette két oldalt 3-3 szál barna buzogánysás. A pajzs felett tornagallér van elhelyezve, pántos nyílt sisakkal, orrjeggyel és sisakkoronával. A gallér nyakában aranyláncon aranyérem függ, a sisaktakarók színezése balról kék-arany, jobbról vörös-ezüst.

A kortársak az örökzöld pálmával a szentesi nép szívós élni akarását, a megpróbáltatásokkal szembeni dacos kiállását és örökös megújulását kívánták kifejezni: **"PALMA SUB PONDERE CRESCIT"** (= TEHER ALATT NŐ A PÁLMA).

A hullámpólya a Kurca folyóra, a buzogánysás a természeti környezetre utalt.

Szentes város címerének története:

A város címerének legkorábbi ábrázolása egy 1730-ban vésetett pecsétnyomón maradt fenn. Az ősi címerkép megmaradt a Belügyminisztérium által 1907-ben hitelesített címerben is.

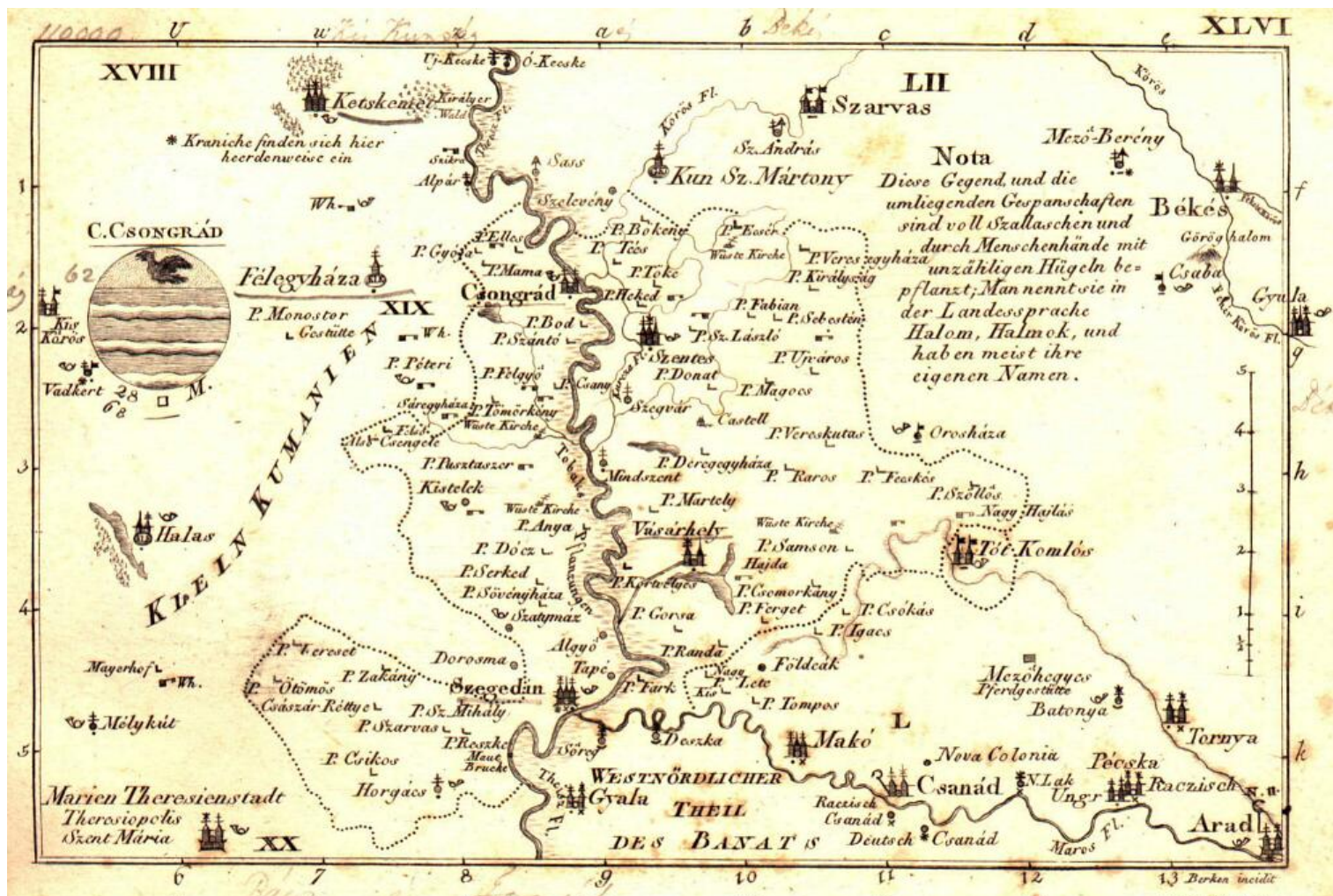
1950-től a városok nem használhatták saját címereiket, csak az állami címet. Ez a tilalom az 1970-es évek közepén feloldódott. Szentes is élni kívánt a lehetőséggel, de hosszadalmas vita után nem a régi címet állította vissza jogaiba, hanem újat terveztetett.

A város új címerének beiktatása 1974. december 20-án megtörtént. Szentes lakói vegyes érzelmekkel fogadták a döntést; nem tudták befogadni a hagyománytagadó új címet.

A lakossági közakaratot a városi tanács méltányolta, s az 1989. június 22-i ülésén kimondta a történelmi pálmás címer változatlan formában történő visszaállítását.

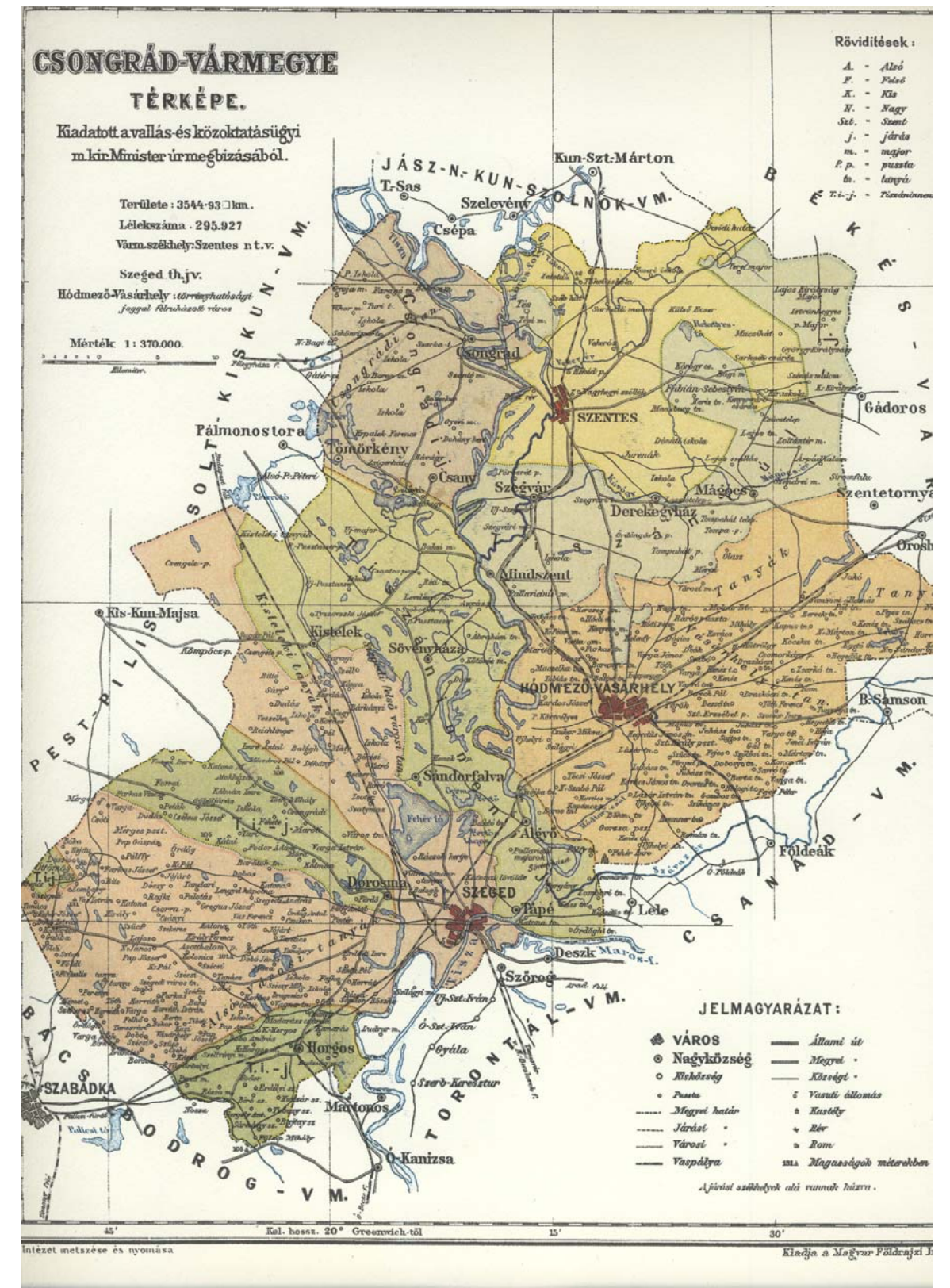
c. Történelmi térképek

1. Csongrád vármegye 1800

Az 1800-ban készült Csongrád vármegyei térképen látható, hogy Szentes ugyanolyan jelentőségű település volt mint Szeged vagy Kecskemét. Több templommal és postával rendelkezett. Szentes környezetében számos vízfolyás volt, jól kivehető a Kurca és a Kőrogy ér vonala. Csongrád vármegye 1800

Az 1900-as évek elején Szentes volt Csongrád vármegye székhelye. Ebben az időben Magyarország önálló település volt. Szentes közigazgatási határának keleti és északnyugati határvonala jelentősen eltér a maiétól. Keleti határvonalának jelenlegi állapota keleti szomszéd települések területeinek Szenteshez csatolásával keletkezett. Észak-nyugati határán nem csak a településhatár, hanem a megyehatár is változott.

2. Csongrád vármegye 1900-1904

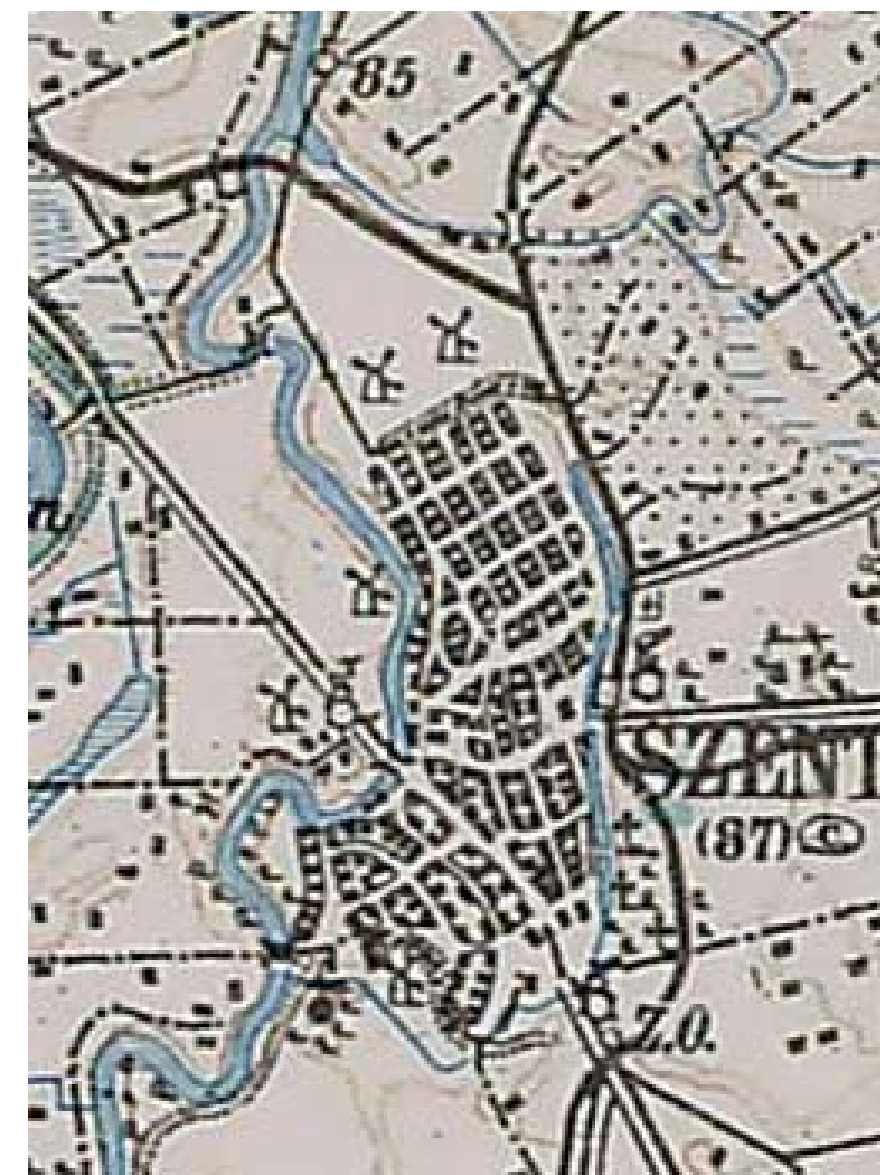
Az XVIII. sz. végén készült felmérésen látható, a Rákóczi úttól keletre, azzal párhuzamosan 5 új utca nyitására került sor, mely utakra, egyenletes távolságra, merőleges utcák lettek kialakítva. A merőleges utcahálózat utal a tervezettségére. A déli városrész is bővülni kezdett, több új utca nyílt, melyek keletre a csatornáig, nyugatra a Kurcáig terjednek. Itt az igazodás alapján, a meglévő utak vonalvezetését követve alakulnak ki az utcák. Mindkét új beépítésnél megfigyelhető, hogy lényegesen több zöldfelület van, és lazább a beépítettség is. Az északi és déli városrész között, a mai Apponyi tér helyén, a vásártér található. A Vecseri fok is már látható, azonban a ligetet még nem alakították ki. A nem lakott területeken, az utak közötti területek parcellázottak. A tanyákat is feltünteti a térkép. Szőlőtermesztéssel a mai Nagy hegyen és a Berki szőlőkben foglalkoztak.

Az 1850-es években készült térképen jól látható, hogy Szentes lakott területét keletről a mai Rákóczi utca, délről Sáfrán Mihály utca, nyugatról a Kurca, északról a Leninger Károly utca határolta. A Kurcától nyugatra eső terület vízjárta terület volt. Szenteset délről egy nagy kiterjedésű tó határolta. A „külterületen” számos tanya látható.

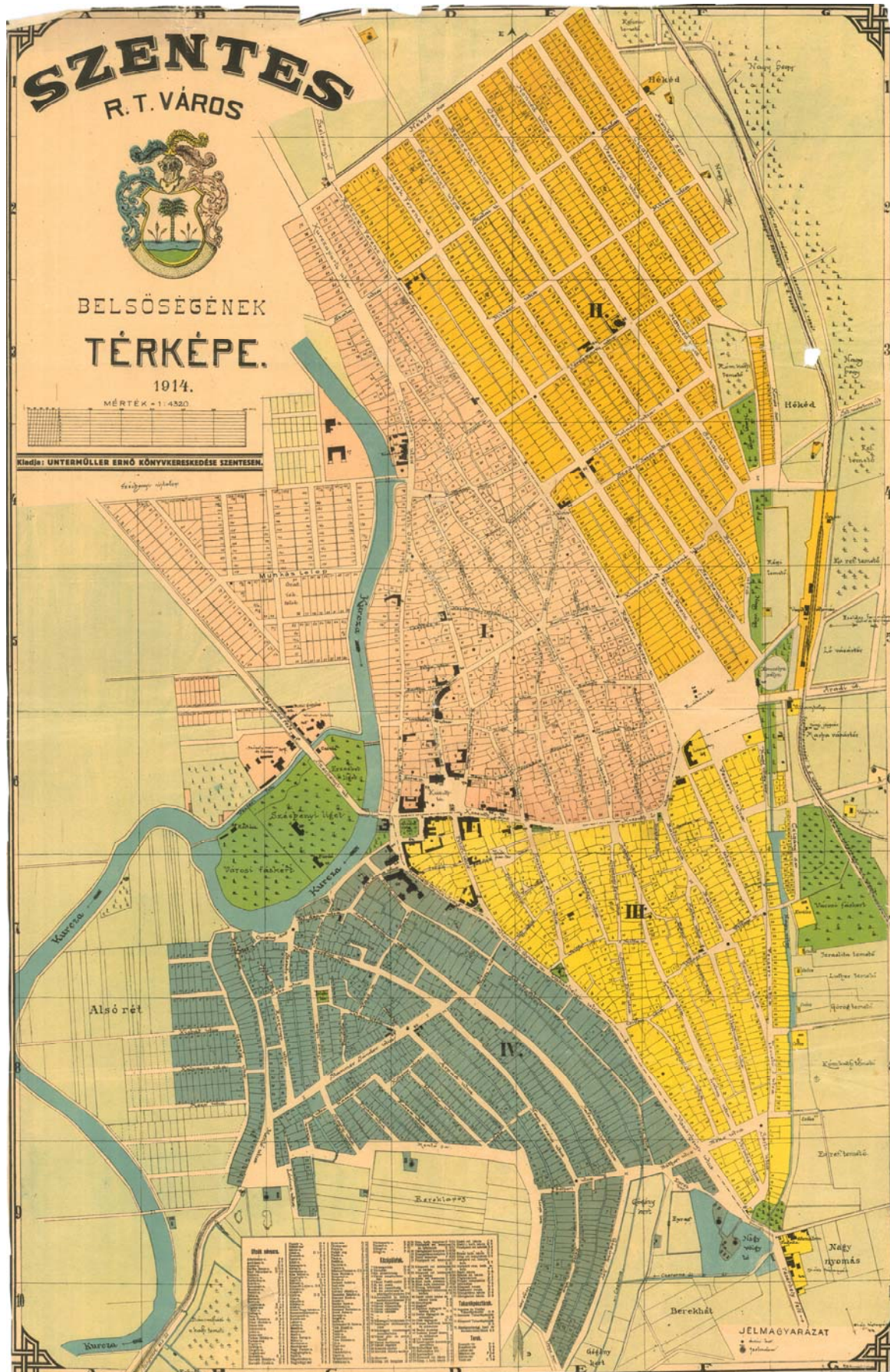
Az utak Szentesen futottak össze, és a várostól északi irányba volt lehetőség átkelni a Kurcán, majd a Tiszán is. Jelentős kereskedelmi szerepe volt Szentesnek.

A Nagy hegyen szőlőtermesztéssel, a nem lakott területeken mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak. Számos kisebb-nagyobb kiterjedésű vízfelület látható a térképen, többek között a termáltó is szerepel.

A XIX. sz. második felében készült térképen Szentes lakott területe nem változik az előző felméréshez képest. Itt már látható a vasútvonal hálózati szerepe is a Városnak. A vasút és a város közötti területen terül el a temető. A Nagy hegyen láthatók a mai dűlőutak vonalai is. A mai Csongrádi út is megépült, ezzel lerövidítve a város megközelítését. A külterületen számos tanya látható, és megjelennek a malmok a Kurca-parton.

3. Szentes XVIII. Sz. vége,	I. Katonai felmérés
4. Szentes XIX. Sz. közepe,	II. Katonai felmérés
5. Szentes XIX. Sz. vége,	III. Katonai felmérés

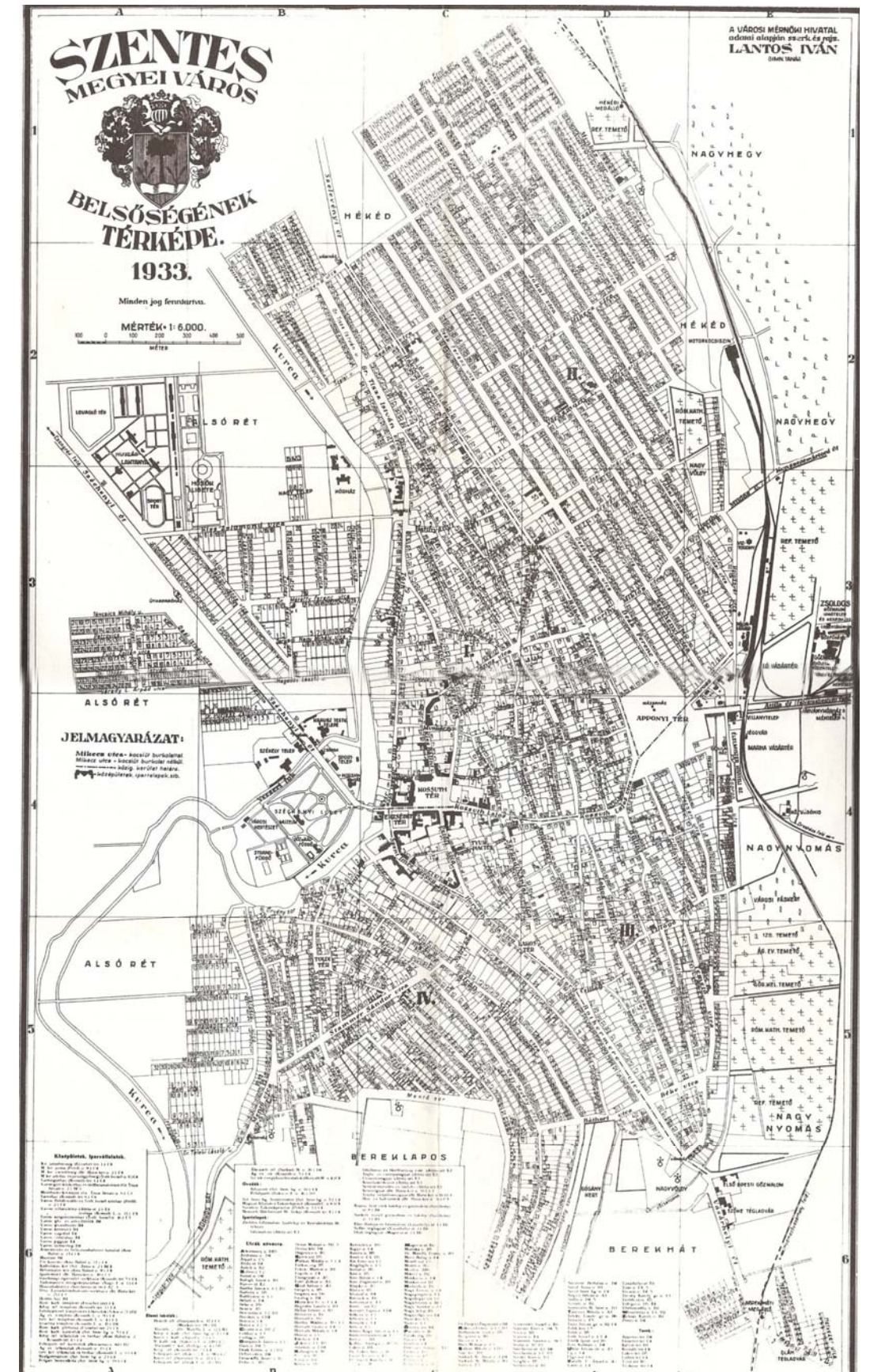
Szentes városában jelentős változások mentek végbe az 1900-as évek elején. Az 1914-ben készült térképen a Kurca és a mai Csongrádi út közötti területen, a Munkás telepen, van csupán néhány telek. A kórházból csupán két épület áll. A Vecseri fok és a Kurca teljes egészében körülzárja a Széchényi ligetet, melyet kettévág a Csongrádi út. A mai strand területén fáskert van. A vasútállomástól nyugatra korcsolyapálya áll, az Apponyi téren a városi piac kapott helyet.

6. Szentes 1914

7. Szentes 1933.

1933-ban készült térképen jól látható, hogy a város területe a Kurcától nyugatra fekvő területen növekszik számottevően. A kórház területe és épületállománya jelentősen megnőtt az 1914-es állapothoz képest. A kórház személyzetének elszállásolására került kialakításra a Nagy telep, ahol lakóházak épültek. A honvédség is helyet kapott a városban a kórháztól nyugatra fekvő területen, ott ahol ma is a katonai laktanya van. A Csongrádi úttól nyugatra az Alsórétten újabb telkek kerültek kialakításra. A korcsolyapálya helyén lakóházak épültek.

d. Régészeti örökség, ismert régészeti lelőhelyek területei

1. Vizsgálat

a. Szentes Város régészeti örökségének általános bemutatása

Bevezetés

Szentes Város közigazgatási területén a jelenleg 556 darab, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által is nyilvántartott, azonosított régészeti lelőhelyről van ismeretünk. A fent említett azonosított régészeti lelőhelyek mellett, legalább 400 darab azonosítatlan régészeti lelőhelyre vonatkozó adatot tartanak nyilván. A régészeti lelőhelyeknek, még a viszonylag nagy külterülethez képest is rendkívülinek mondható nagy, számát a település területének kiemelkedően fontos topográfiai elhelyezkedése, valamint a település egyedi, nagyfokú kutatottsága indokolja.

Topográfia

A Tisza, illetve annak fontos révátkelőjének közelsége, a Tiszába ömlő Kurca folyó, és annak szintén fontos révátkelője, valamint a kisebb, de annál fontosabb Veker folyó, valamint a kisebb Kórogy ér, Mágocs-ér, Töke-ér és az egyéb holtágak, beltavak magaspartjai és az azok közötti hátaik ideális helyet nyújtottak az elmúlt évezredekben az emberi megtelepedésre. Mindezek miatt nem meglepő, hogy szinte kivétel nélkül minden régészeti korszakból meg lehet találni az egykor itt élő emberek emlékeit.

Szentes Város régészeti emlékeinek kutatása

Szentes Város területének régészeti kutatottsága az átlagon felüli, egyrészt, mert itt jött létre az egyik legelső magyar vidéki múzeum, illetve régészeti gyűjtemény. Ennek kapcsán a XX. század lejjén megindult a leletek beszolgáltatása, valamint a tudatos értékmentés és kutatás. Ezen időszakot fémjelzi a Csallány Gábor és fia Csallány Dezső, illetve Zalotay Elemér úttörő munkássága, akik megalapozták a Szentes régészeti kutatását. A gyűjtőmunka mellett számos leletmentő és tudományos célú feltárást végeztek és kezdték el azok emléktárányának feldolgozását. A II. világháború után nélkülözhetetlen munkát végzett Kovalovszky Júlia, Szabó János Győző, Hegedűs Katalin, Vörös Gabriella, Szabó János József akik a kisebb topográfiai kutatások mellett több jelentős feltárást, illetve leletmentést végeztek Szentes területén.

Ebbe a munkába kapcsolódott be a Szegedi Tudományi Egyetem Régészeti Tanszéke, amely 1994. és 2001. között szisztematikus, az egész település területét lefedő régészeti topográfiai kutatást végeztek el, melynek eredménye számos szakdolgozat és tanulmány mellett a közel jövőben megjelenő régészeti topográfia lett. A munka során a terület szisztematikus terepbejárása mellett összegyűjtötték a korábbi évtizedek gyűjtéseinek és kutatásainak eredményeit, valamint a régészeti örökségre vonatkozó történeti forrásanyagokat.

b. Szentes Város régészeti örökségének láthatósága

A legtöbb régészeti emléke a jelenleg nem látható, csupán azok nyomai figyelhetők meg a mezőgazdasági művelés nyomán. A település legjelentősebb álló régészeti emléke a műemléki ún. Ecseri romtemplom. Ugyanakkor számos más középkori templomról is van adatunk, melyek emlékei a föld alatt pihennek. Másik jelentős emlékegyüttes a késő-rézkori halomsírok, más néven kurgánok csoportja, melyek az alföldi táj jól látható elemei.

A település közigazgatási határain belül található régészeti lelőhelyek listája az „Azonosított régészeti lelőhelyek Szentes Város közigazgatási területén” c. füzetben található.

2. Szentes Város régészeti örökségének típusai

• Település

Természetesen a régészeti lelőhelyek nagy többsége a legalapvetőbb emberi tevékenység, a megtelepedés, azaz az általuk létrehozott települések emlékeihez kapcsolódik.

o Falvak, tanyák

Ezek emlékei minden korszakból ismertek. Többségük egyszerű, horizontálisan terjeszkedő főként falusias és tanyás jellegű típus volt. A falusias települések mérete és szerkezet változatos volt és tükrözte az adott korszak gazdasági, társadalmi helyzetét is. A településeken található lakó és gazdasági épületek alaprajza, szerkezete koronként igen változatos képet mutat. Egy dologban, azonban többségük megegyezett, miszerint könnyen pusztuló fából és földből, illetve agyagból épültek fel. Ezek maradványai gyakran csak akkor figyelhetők meg, ha valamilyen módon a korai altalajba mélyedtek, a felépítményük általában nyom nélkül elpusztult. A középkori falvak templomai a legmaradandóbb emlékei ezeknek a településeknek, melyek általában téglából, a romjaiban ma is álló Ecser esetében kőből épültek fel.

o Mezőváros

A késő-középkorban két mezőváros alakult ki a mai Szentes területén. Az egyik maga Szentes, amely feltételezhetően a mai belváros központjában helyezkedett el. Ennek emlékei csak szórványosan ismertek a terület fedettsége miatt. A másik a részben feltárt Donáttornya, mely a külterület K-i felében fekszik. Ezek a kisebb településekhez hasonlóan épületeiket tekintve falusias jellegűek voltak, azonban koncentráltabb, sűrűbb beépítésű települések voltak. A legjelentősebb épület itt is természetesen a templom, melyet a XX. század elején tártak fel. Az épületek között itt gyakrabban fordultak elő kőalapozású, vagy ritkán teljesen kőből épített lakóházak.

• Temető

A települések természetes tartozéka a temető, mely azonban ritkábban hagy maga után jól látható nyomokat, nehezebben megfigyelhetőek a mezőgazdasági munkák során. Egyes csoportjaik, azonban a táj legmarkánsabb jeleivé váltak.

o Sík temetők

A temetkezések többsége horizontális szerkezetű. A korai korszakokban a településen belül, akár a házakban, vagy azok között, később a településen kívül, jól elkülönülve helyezkedtek el. Ezek lehettek csontvázak, hamvasztottak, melyek az adott kultúra jellegétől függött. Ezek egy része sekélyebben, egy része mélyebben található meg, különösen például az avarkorban, ahol gyakran 2m mélyen is feküdhetek a sírok.

o Halomsírok, kurgánok

A késő-rézkor keletről érkező népességének jellegzetes temetkezési formája a nagy halom alá való temetkezés, melyek több ezer évvel később is markáns tájnyomként figyelhetők meg. A ma látható halomsírok már csak töredékei azoknak a sírmezőknek, melyeket az intenzív mezőgazdaság pusztított el, elsősorban a XX. század második felében.

• Vár

Történeti források, térképek adatai alapján többen feltételezik, hogy a Várhát területén található Árpád-kori lelőhely lenne azonos a korai Csongrád ispáni föld-fa sánccal. Itt többen sáncnyomokat véltek megfigyelni, azonban régészeti feltárást még nem történt a területen.

e, Táji adottságok, természeti értékek, tájhasználat

Szentes környékének természetföldrajzi képe

1. Elhelyezkedés

A település Magyarország dél-alföldi régiójában, az Alföld középső területén, Csongrád megye északi részén, a Tisza bal partján, a Kurca folyó két oldalán helyezkedik el. Északi peremét átszeli a Körös is. Az ősi városmag a Kurca folyó melletti földháton épült. A város északon Nagytókével, Kunszentmártonnal és Szarvassal, keleten Fábiánsebestyénnel és Nagymágocssal, délen Derekegyházzal és Szegvárral, nyugaton Csongráddal, Csánytelekkel és a Tiszával határos.

Területe több, mint 35.000 ha. A városközponton kívül három külterületi lakóhelye Kajánújfalu, Lapistó és Magyartés, melyek kiterjedt tanyavilág között fekszenek. A belterületekhez kapcsolódó zártkertek: Mentett-rét, Nagyhegy, Sárgapart, Bereklapos és a Tiszasziget.

2. Éghajlat

Az évi középhőmérséklet 10,2-10,6 °C. az évi és a napi hőmérséklet ingadozás meghaladja az országos átlagot. A napsütéses órák száma magas (2100 óra/ év). A csapadék kevés (460-550 mm/ év). Jellemző a tartós vízhiány, száraz nyarakon aszály is előfordulhat. Éghajlata száraz kontinentális. Az uralkodó szélirány ÉNY-i, esetenként jelentős É-i szél, a tavaszi hónapokban pedig DK-i szél is jellemző. Szélerózió (defláció) a térséget nem veszélyezteti.

3. Domborzat, geomorfológia

Szentes és környéke Magyarország legalacsonyabban fekvő tájegységében található. A város és környéke két geomorfológiai sávjátságaiban eltérő részterületre osztható: Alsó-Tisza-völgyre és a Békés-Csanádi löszhátra.

Az Alsó-Tisza-völgy 85 m tszf-i magasságnál alacsonyabb -részben gátak közé fogott ártér-, amelyen a folyószabályozás előtt időszakos vízborítás volt. Földrajzi értelemben e völgyhöz sorolhatók még a pleisztocén üledékekkel borított mélyebb helyzetű területek is pl. a Duna-Tisza közének keleti szegélye, valamint a Tiszántúl Tisza felé lejtő része is. Az ártér keleti határa nem különül el a Békés-Csanádi löszös felszíntől határozott vonallal, bár a peremeken, a Tiszazugban és a Mindszentől délre található homokdűnével fedett részek tszf-i magassága a 90 m-t is meghaladja. Az Alsó-Tiszai ártér északi része a Hármaskörös torkolatától Mindszentig tart, holocén kori felszíne folyómedrekkel és morotvakkal gazdagon behálózott térszín. A rétegsorban lefelé haladva egyre durvuló, konszolidálatlan folyóvízi üledékeket találunk, e felett infúziós lösz és réti agyag települ, a felszíni üledéket pedig többnyire öntésiszap alkotja. Az Alsó-Tisza vidék 2000-2800 m-es vastagságú üledékreteget eredményezett. A legnagyobb rétegvastagságot az Algyő-Szentes közötti szakaszon találjuk. A rétegsor felső 500 m-ben négy fő felhalmozódási ciklus különböztethető meg, a amely azt igazolja, hogy az üledékefelhalmozódás ritmusossága a pleisztocénben is tovább folytatódott. A Tisza bal parti agyagos árterei (egykori aluviális üledékek-vályogos lösz) a folyószabályozás előtt jórészt öntésterületek voltak. Ezen árterek kelet felé, a Tisza képezte teraszokon keresztül a Maros-Körös közötti diluviális löszhátba olvadnak, amely a Tisza árterénél 6-7 méterrel magasabban helyezkedik el.

A Tisza teraszaitól keletre, az előzőektől eltérő geomorfológiai sajátságokkal rendelkező, alacsony reliefű lösztakarós hordalékkúp a Békés-Csanádi löszhát található,

ahol a humuszos homokon kert- és szőlőművelésnek, a löszös felszín csernozjom talaján pedig a szántóföldi művelésnek a legkedvezőbbek a feltételei

A holocén rétegek északról délre kivastagodnak, Csongrád és Szentes környékén eléri a 10-15 m. A jelenlegi felszíni formák jórészt álló és folyóvízi eredetűek, de gyakoriak az eolikus formák is. A legélesebb határvonalú formák az ártereken található löszhalmok, amelyek nagyrészt eróziós peremmel egy-egy árvíz mentes szigetnek tekinthetők. Tengerszint feletti magasságuk meghaladja a 85 m-t, anyaguk infúziós lösz, e hátakat a folyóvizek eróziója szabdalta le a Békés-Csanádi löszhátról. A területen hasonló magasságú kiemelkedést a pleisztocén és óholocén homokfelhalmozódások is eredményeztek.

Az üledékminőség területi elhelyezkedésében is szabályosság figyelhető meg. A jelenlegi folyóvölgytől távolodva változik az üledék minősége. Jelenleg öntésiszap csak a hullámtéren képződik és a régi ártéri területek öntései ma már annyira talajosodtak, hogy kevésbé mutatják a váztalajok jellemző tulajdonságait.

A Tiszától keletre, a Békés-csanádi hátságot meszes, vagy szikes altalajú csernozjom, illetve fiatal mezőségi talaj jellemzi. A várostól északra és délkeletre kilügzött szikes és szolonyeces foltok találhatóak. A Körös vidékét, a régi mocsárvilágot öntés, fekete réti és réti agyagos talajok jellemzik. A talajok kötöttek, nehezen művelhetők, ezért itt ritkák voltak a települések. Általában - a Tiszától távolabb - a magasabb térszíneket réti, meszes csernozjom, az alacsonyabbakat réti szolonyec (gyenge, szikesedő), a mélyebb területeket sós réti talaj jellemzi. A szolonyeces-szikes talajok azonban ritkák (a XVIII. század előtt még ritkábbak), melyeket legelőként, kaszálóként hasznosítottak. A csernozjom-mezőségi talajok megtelepedésre alkalmasak voltak, az agyagos-vályogos réti talajok pedig - kötöttségük miatt - kevésbé alkalmasak.

Szentes környékén a Tisza 2-3 kilométeres sávban, a Kurcáig folyami üledéket rakott le, amiből fekete, kötött, kevésbé meszes réti agyag és öntésiszap képződött, az előbbi kedvezőtlen, az utóbbi kedvező a megtelepedésre. E terület (Alsórét, Felsőrét, Bereklapos, Lapistó, Fertő) mocsaras, vízállásos, nádas, talomeres terület volt, mélyebb részein tavak helyezkedtek el, a kiemelkedő részek (Ilonapart, Berekhát, Várhát) pedig emberi refúgiumként szolgáltak.

Az Alföld, s így Szentes környékének alakulását a neolitikumtól kezdve az ember változtatta meg leginkább, az árterek ősi mocsárerdőit és ártéri tölgyeseit az ember irtotta ki. Az égetéses földművelés (neolitikum-rézkor) és a nomadizmus (népvándorlás kor) tovább korlátozta az erdők kiterjedését. Ez a folyamat a XVI. századtól felgyorsult. Az erdőpusztítás és a XVIII. századtól megkezdődő folyószabályozás, csatornázás, valamint a vadvizek levezetése szikes pusztákat eredményezett. Az eredeti klimatikus, erdős steppe jellegű tájat a történelmi korokban értékes agrárterületként hasznosították. A Tisza közelében talált településnyomok alapján a nagyfokú vízzel borítottság sokoldalú, komplex gazdálkodást eredményezett, az árterekben nemcsak legelő, hanem szántógazdálkodás is folyt. Az anatópogén hatásokra bekövetkező talajviszony és növénytakaró változások hatására az egykori erdős, klimatikus steppét kultúrsteppé alakították.

Tájtípológiaiag a Tisza mentét ártéri, fiatal öntésiszapos, változó talajvízállású, hullámtéri és ártéri legelők, rétek, tölgyes-nyáras-füzes ligeterdők borítják. Távolabb magasabb talajvíz szintű, alacsony ártéri síkság helyezkedik el, holtmedrekkel tagolva, ahol homokos-lösziszapos anyagú réti, irtás és főleg szántóföldi hasznosításra alkalmas mezőségi talajok jöttek létre. A laposabb, szikes foltokon sziki növényzetű réteket és legelőket, erdőmaradványokat találunk. Keletre homokos, illetve lösztakarós hordalékkúp "magasodik", e terület igazi kultúrsteppe.

4. Vízirajz

Szentes környékén a vízmérleg tényezői a következők: a csapadék 550 mm, a párolgás 525 mm körül alakul. E csekély különbség még 1 l/sec. km² fajlagos lefolyást sem ad, így a lefolyási tényező is csak 5 % körül alakul. A Tisza völgy mindkét oldali magasabb felszínéről nedves években tekintélyes mennyiségű talajvíz is áramlik az Alsó-Tisza árterére. Átlagos talajvízmélység 4-8 m, ami azonban kis területen is igen változatos szintingadozást takar. A Tisza menti, legfeljebb néhány 100 m távolságig kimutatható lezívás övében a bal oldalon a szintingadozás meghaladja a 6 m-t, de a Békés-Csanádi hátság peremén már csak 2-3 m. Az igen porózus, permeabilis, finom frakciójú felszínközeli rétegek víztartó kapacitása meglehetősen szerény, elég sűrű ugyan a kúthálózat, de ezekben a kutakban a víz kevés, a kitermelhető vízmennyiség a hátság peremén sem éri el az 1,7 l/sec. km² -t. Az ártér jelentős részén a talajvíz időnként a felszínre is emelkedhet. A leggyakoribb ez a Körös torkolatvidékén, ezért ott a legsűrűbb a belvízlevezető csatornák hálózata.

A szentesi kistérség időszakos vízfolyásai is e mélyebben fekvő terület felé igyekeztek (pl. a Veker és Kőrógy). Az Ős-Maros ágak elsorvadása óta a területnek a Tiszán és a Kurcán kívül más élővize nincsen, ezzel szemben gazdag e táj időszakos vízfolyásokban és csatornáknak, mert a Maros-Körös közti síkságról ide áramlik a talajvíz is. Ezért a nedves években a hordalékkúp területen elnyelt csapadéktól megduzzadt talajvíz az Alsó-Tisza vidék árterének szegélyén vadvízként a felszínre törhet. Az Alsó-Tisza-völgy „árka” -amelyet egyes szerzők korábban a szerkezeti vonalak felszíni vetületei jelölnek ki- a felső pleisztocénig a Dunát is idevonta. A Tisza az Ér-Körös völgyön át csatlakozott a Dunához, majd örökölte annak völgyét. Kezdetben még nem a mai helyén, hanem attól keletre nagyjából a mai Kurca mederben folyt.

A Tisza vízjárási viszonyait a távolabbi vízgyűjtő változatos domborzata és időjárása szabályozza. Az Alsó-Tiszát a felsőbb szakaszok vízjárásával összevetve kiegyensúlyozottság jellemzi. Hordaléka túlnyomórészt lebegtetett iszapfrakció, kisebb részben lebegtetett száltalva szállított homok.

A szabályozások alkalmával a kutatási területen a Tisza szigetei a mederből kiiktatódtak és úgy látszik, a kismérvű sebességnövekedés is elég ott az újabbak képződésének megakadályozására. A kanyarulatok levágása kb. 30 %-os mederrövidüléssel járt. A holtágak legnagyobb része is a szabályozások során levágott meander. A szabályozások előtt az ártéren teljesen lefűződött kanyarulatok hálózata alakult ki. A morotvák, mocsarak vizét nem lehetett levezetni, így azokból állandó tavak (Fertő, Rekettyés, Kontra) és időszakos, áradások idején létező tavak (Berek, Alsórét, Vekerlapos) keletkeztek, amelyek a Tisza évi három áradása miatt 8-9 hónapig víz alatt álltak. Alsóréten tavak egész rendszere alakult ki (Csukások, Örvény-, Sulymos-tó), amelyek között oldalágak jelentették az összeköttetést. Ebből a mocsárvilágból a szabályozás után rétek, legelők jöttek létre.

E kanyargós folyó, amely még a 19. sz-ban is képes volt 50 év alatt akár 150-200 méterrel is elvándorolni, a részmedencék, lefűződött morotvák között ártéri szigeteket, az ártér és a hátság határvidékén löszös magasparkokat alakított ki, amelyek megtelepedésre igen alkalmasak voltak. Terepjárásaink során közvetlenül a Tisza mentén, a hajdani ártér mára gáttakkal mentesített területén is találtunk igen kis méretű, különböző korú, szórványos régészeti lelőhelyeket.

A Tisza után a Kurca volt a térség legjelentősebb folyója, ami a Körösből ered és a Tiszába folyik. Ez az egykori Ér-Berettyó-Körös ősfolyó maradványa. Korábban több sziget tagolta, de jól hajózható folyó volt a Körös felől. Jelenleg csatorna, szabályozott, egyensúlyi helyzete miatt gyér a feltöltődés és a kanyarulatképződés. Árvizek idején vize egybeszakadt a Tiszával. A Szentes déli határában egykor elterülő Kontra-tó a Kurca szétterülő szakasza volt.

A Békés-csanádi hátság folyóvizeinek lefutását az Ős-Maros fattyúágainak lefutása szabta meg. Ezen egykori ágak, illetve azok leszakadt részei ma is tarkítják a Szentestől keletre eső térséget. A szabályozás előtt ilyen jelentősebb folyóvíz volt a Kőrógy-ér (49 kilométer), a Mágocs-ér (60 kilométer) és a Veker-ér (36 kilométer), melyek ma csatornák. Korábban a Tisza mellékfolyóiként bővizűek voltak, ami gyakori áradáshoz vezetett. Az áradásokból gazdag érhálózat maradt vissza. A folyók feltöltő munkája állandó volt, emiatt a folyamatosan lakott területeken az egymás utáni telepések egyre magasabban helyezkednek el. A terület északi részén, a Körös mentén (Jaksor, Kőkényzug, Tehenes, Zalota) a megtelepedésre a folyó közelsége készítetett, ezért ez a terület régészeti leletekben is gazdag.

A Kurca

A Kurca főcsatorna eredetileg a Körös folyó élő szakasza volt, amely a Tiszába torkollott. A Tisza szabályozását követően a Körös új betorkollást tört magának és így lett a Kurca holtág. Emberi beavatkozás következtében változott meg a Kurca holtág jellege. A kezdő- és végszelvényekben a Hármaskörössel és a Tiszával összeköttetést biztosító szivattyútelepeket építettek, így a Kurca a térség belvízlevezető főcsatornája lett. Zsilipek építésével lehetővé vált a Hármaskörösből öntözési célokra víz betáplálása és a főcsatorna vízszintjének szabályozása. A Kurca tehát kettős működésű főcsatorna, amely egyrészt a vízgyűjtő területen összegyűlekező belvizeket (és használt vizeket) vezeti el a Tiszába, másrészt a térségbe mezőgazdasági célokra vizet szállít a Hármaskörösből.

A Kurca főcsatornához kapcsolódó fontosabb vízlevezető, illetve öntözővizet szállító csatornák a Veker-ér, Kőrógy-ér, Mágocs-ér. Ezeken túl még számtalan kisebb csatorna hálózza be a tájat.

Hévizek

A térségben jelentős a hévíz fűtési célú használata. Elsősorban a mezőgazdaságban hasznosítják üvegházak, fóliák fűtésére, de a városi kórház és fürdő is a hévizet hasznosítja.

Termáltó

A hévíz használata során a környezetben, elsősorban a felszíni vizekben okozott kár enyhítésére, vízminőség szabályozási funkció ellátása céljából létesült a Vekeréri termáltározó. Az öntözési időszakban kizárja az öntözési szempontból káros csurgalékvizeket a rendszer jelentős részéből. A belvízi tározás révén a Vekeréri főcsatornát tehermentesíti, a mezőgazdasági termelésben fűtési célra felhasznált nagy sótartalmú termál csurgalékvíz tározza és biztosítja, hogy február 15. és október 31. között ne kerüljön termál csurgalékvíz az öntözőcsatornába. A termáltó a 45. sz. közöttal párhuzamosan helyezkedik el, 140,7 ha-on, és 2,8 millió m³ víz tározására alkalmas. Két töegységből áll, a 23 ha-os hűtőtóból és a 117,7 ha-os tározótóból. Ezeket keresztöltés választja el, tiltós műtárggyal. A tározó vízszintje a fűtési idény kezdetétől folyamatosan emelkedik, a maximális vízszint 82,50 m Af. November-decemberben történik a leürítés (8 nap alatt) a Patéi csatornán keresztül.

Természetes tavak

A folyószabályozás eredményeként, a kanyarulatok átvágásával holtágak jöttek létre a Körös mentén.

Mesterséges tavak

Bányagödrök, halastavak, öntöző- és termálvíz-tározók találhatóak Szentes közigazgatási területén. A bányagödrök a téglagyártáshoz szükséges agyag kitermelése során keletkeztek és a város értékes vízfelületei lettek.

5. Természetes növényzet

Az óholocén elején, a jégkorszak után, enyhébb, nedvesebb éghajlat következett, ami az erdők elterjedéséhez vezetett (szubarktikus, fázis-nyírligetes, erdős tundra). A preboreális fázisban folytatódott az erdősödés, kialakultak az első ármentes folyóteraszok a majdani megtelepedés területei. A hidegebb boreális fázisban kialakult a földművelés alapját jelentő csernozjom talaj és rajta a klimatikus steppe. A szubmediterrán-atlanti tölgyfázisban a csapadék mennyiségének növekedésével ártéri mocsárerdők, ligeterdők, száraz szálerdők alakultak ki.

A folyóközeli háta, övzátányok a neolitikum telephelyei. A löszös, vizes térszín az állattenyésztésnek kedvezett. Az erdők virágkorát jelentő szubboreális fázisban a csapadék mennyiségével az átlagos vízszint is emelkedett, ezért a rézkor emberei magasabbra telepedtek. A réz- és bronzkorban kezdődtek az erdőirtások. A szárazabb, enyhébb szubatlanti fázis során megindult a zárt erdőtársulások felbomlása és a klimatikus erdős szeppe kialakulása. Az Kr. u. 130-370 közötti lehűlést a XIII. századig tartó felmelegedés és szárazabb periódus követte. A honfoglalás idején a Tisza-Kurca vizenyős területei borították a tájat. A Tisza mentét ligetes, lápos, azonális talajú és növényzetű alacsony ártér, mocsári erdők borították. Tőle keletre löszös ármentes síkság, csernozjomos löszpuszták, juharos, tölgyes ligetekkel váltották egymást. Ma a Tisza mente magas talajvízű kultúrsteppe, mentesített ártér holtmedrekkel, réti öntésföldekkel. A keményfás erdők - főleg a XVI. századtól - kőrises-tölgyes ligetek lettek. E mocsári erdőkről, fűzesekről még a korai oklevelek is írnak (pl. a garamszentbenedeki apátság alapító levele, 1075). A löszhát zárt erdőtársulásaiból löszpusztarét lett.

A mai természetes társulások a magyar flóratartomány alföldi flóraidekébe tartoznak speciális steppei, mediterrán fajokkal. A maradvány galériaerdőket a kocsányos tölgy, akác, juhar, kőrís, feketebodza, fekete-, fehérnyár, rezgőnyár, fehérűz képezi. A szikes területeket a magasabb füvek jellemzik. A hajdan volt kiterjedt mocsaras vízvilág gazdag hal, farkas, róka, vízimadár állományából hírmondó is alig maradt, emléküket helynevek őrzik meg pl. Rókás-ér, Vidra-ér, Ludas-ér. A jelenlegi faunát a szikes, füves kultúrsteppék jellegzetes állatvilága alkotja.

Erdők

Szentes térségének erdősültsége rendkívül alacsony. A 35.325,0 ha közigazgatási területnek csak 2,89 %-a, 10242 ha erdő. Az erdők túlnyomórészt folyó melletti galéria erdők, továbbá szétszórta, kis területű gazdasági erdők és városi parkerdők.

Szentes Város Önkormányzatának tulajdonában 45 ha erdőterület van. 2006. március elsejével az Ártéri Erdőbirtokossági Társulattal az erdőgazdálkodói szerződést az önkormányzat felbontotta. Ettől az időtől kezdve az erdőgazdálkodást az önkormányzat végzi, ily módon mindennemű gazdálkodói tevékenység hasznát az önkormányzat élvezi. Az utóbbi 10 évben a fakivágásokon túl más erdőgazdálkodói tevékenységet az erdőterületeken nem végeztek el. Az erdőrészek nagyobb része lepusztult, gondozatlan, kiöregedett. Van olyan erdőrész, ahol egy darab fa sincs.

2005. évben az Ilonaparti Parkerdőben az Idősek Otthonának tervezése miatt ki kellett vonni erdőművelés alól 3,4 ha területet. Ennek fejében Szentes, Cserebökény 0680/6 hrsz.-ú, 3,952 ha területén csereerdősítést (makkvetés) végzett az önkormányzat. A kötelező 3,4 ha erdősítésen felül létesített **0,5 ha erdősítésre EU-s támogatást igényelt az önkormányzat, melyet meg is nyert 20 évre elosztva.**

2006. őszén a Szentes, 0445/1 és 0445/3 hrsz.-ú 5,4 ha területen (Hajnal u.) új erdőterület került kialakításra. A teljes terület 2007. őszén kerül betelepítésre, mivel jelenleg

még 7400 m²-en állattartásra kialakított telephely van. Az erdőtelepítési terv elkészült az egész területre. **Erre a 6,14 ha erdősítésre és annak fenntartására is EU-s támogatást nyert az önkormányzat, szintén 20 évre elosztva.** Ezekből a támogatásokból 2007. évben 8743 Euro kerül átutalásra az önkormányzat részére.

A Szentes, Kajánújfalu 41 E jelű 3,3 ha nyaras erdőrészlet – melyet a volt erdőgazdálkodó véghasznált – újratelepítésre került 2006. őszén.

6. Mezőgazdasági területek

Szentes külterületei túlnyomórészt mezőgazdasági művelés alatt állnak.

A mezőgazdaság szempontjából a terület éghajlati viszonyai nem minden szempontból kedvezőek. Kiemelkedően jó a tenyészidőszak napfény- és hőmennyisége, viszont a csapadék mennyisége, időbeni és térbeni eloszlása nem optimális a növénytermesztés szempontjából. A talajadottságok is jelentősen eltérőek a megye egyes területein. A legjobb minőségű mezőgazdasági talajok a megye keleti részén találhatóak, ezen kívül kiemelkedők még a folyó szabályozás előtti ártéri területei. Jelentős a homoktalajokkal borított területek nagysága.

A talajadottságoknak megfelelően Szentes jobb termőterületein domináns a szántóföldi művelés. Ezt egészíti ki a gyengébb talajokon a rét és legelőgazdálkodás. Intenzív gazdálkodás a kert-szőlő- gyümölcsös területeken folyik.

Jellemző, átlagos aranykorona értékek (KSH 2000).

Szántó	23,80;
legelő:	5,79;
rét:	9,65;
szőlő	38,89;
gyümölcsös:	28,75.

Mezőgazdasági területhasználat (KSH 2000) 100 %.

Összes mezőgazdasági terület: 28780,12 ha.

1. Szántó, és szántóként használt kert:	22605,96 ha (78,5 %)
2. Rét:	1751,14 ha (6 %)
3. Legelő:	4102,44 ha (14,25 %)
4. Gyümölcssterület összesen:	189,27 ha
termőterület:	143,38 ha
5. Szőlőterület összesen:	46,86 ha
termőterület:	44,94 ha
6. Konyhakert:	84,46 ha
7. Szőlő, gyümölcs, kert, udvar:	320,59 ha (1,11 %)
8. Üvegház, fólia:	128,79 ha (0,44 %)

Látható, hogy a domináns művelési ág a jó talajadottságoknak megfelelően a szántó. A gyengébb minőségű talajok és szikesek rétek, legelők. Az intenzív, fűtött üvegház és fóliás kertészetek fajlagos jövedelmezősége magas. Ezen létesítmények magas foglalkoztatást tesznek lehetővé.

f. Környezeti állapot

A környezeti állapotról részletesen a „Szentes Város Településszerkezeti terv Környezeti értékelése” c. füzetben olvasható.

- Levegőtisztaság-védelem: Szentes Magyarország mérsékelt szennyezett levegőjű települései közé tartozik.
- Felszíni vizek védelme: A felszíni vizek minősége tekintetében, a Kurca-főcsatorna vízminőségének romlását meg kell állítani, a vízminőség javításának lehetőségeit, a terhelések csökkentésével, operatív üzemeltetési stratégiával, stb. javítani lehet.
- Felszín alatti vizek védelme: A felszín alatti vizek minősége és mennyisége védelme tekintetében, Szentes bel- és külterülete, a felszín alatti vizek szennyezéssel szembeni védelme tekintetében, döntően a kevésbé érzékeny kategóriába esik, továbbá nem nitrátérzékeny terület. A talajvizek kedvező szintjeinek alakulása és a felszín alatti vizek relatív kis mértékű érzékenysége megfontolás tárgyává teszik, a külterületen keletkező kommunális szennyvizek természetközeli (csatornázott, de nem a távoli szennyvíztisztító telepre szállítandó, hanem előkezelést követően kijelölt területre való kihelyezéssel, pl. gyökérszén, esetleg nyárfás vagy energetikai célú növénytakarmány) és/vagy egyedi elhelyezésének lehetőségvizsgálatát. Az alternatív szennyvíztisztítás alkalmazásával, a szennyvíztisztítás beruházási és üzemelési költségei lényegesen csökkenthető, továbbá a belterületen keletkező szennyvizek tisztításának üzemeltetési nehézségeit csökkenti. A külterületről érkező szennyvizet nem kell a költséges nyomóvezeték-kiépítéssel nagy távolságra szállítani, elkerülhetők a szállítás közben végbemenő, a tisztítást kedvezőtlenül befolyásoló reakciókinetikai folyamatok és az ebből származó berothadási és szagproblémák. Állattartó telep és annak szervesanyag tárolója, a 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet 8. § „A vizek nitrátszennyezéssel szembeni védelmét szolgáló általános szabályok” rendelet és külön jogszabály előírásainak figyelembevételével létesíthető és üzemeltethető.
- Zaj- és rezgésvédelem: Az üzemi zaj- és rezgésvédelem területén, az illetékes környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség az üzemek számára zajkibocsátási határértéket állapít meg, amelynek betartását helyszíni mérésekkel ellenőrzi. A közlekedési zaj csökkentése érdekében, -jelen- Szentes Településszerkezeti terve, a cél- és átmenőforgalom megosztására tesz javaslatot, a tervezett K-i elkerülő úttal. Forgalomszám-mérésekkel, továbbá távlati (10 éves) bejövő forgalom-nagyság becsléssel (várhatóan kb. 35%-kal nő, a jelenlegihez képest) alátámasztva a javaslatot. A Szentes város belterületén átmenő tehergépjármű forgalom csökkentésére súlykorlátozást javasol, csak a célforgalmú tehergépjármű forgalmat megengedve. Fenti fejlesztés és intézkedések megvalósításával a belterületet terhelő zaj-, rezgés-, továbbá levegőtisztaság-növekedés jelentősen csökkenthető.
- Élővilág, természetvédelem, zöldfelületek: Szentes Településszerkezeti Terve „Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről” című, 275/2004. Korm. rendelet szerinti területet, azaz, a Cserebökényi-puszták területét (Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság területén), egy ponton érinti, az iparszerű mezőgazdasági fejlesztési terület É-i csücskénél. Szentes közigazgatási területén számos ex lege védett területtel rendelkezik: NATURA 2000 madárvédelmi és egyéb védett élőhely terület, természeti terület, ökológiai folyosó, régészeti vagy történelmi jelentőségű védett terület, kunhalmok, stb. A meglévő Ny-i elkerülő út menti logisztikai (gazdasági, kereskedelmi és szolgáltató tervezési) területsáv, területileg változó funkcionalitásának kijelölésénél figyelembe veendő a Tisza folyó és a Kurca-főcsatorna közötti NATURA 2000 nem-madár élőhelyi területek, amelyen a Ny-i elkerülő út keresztülhalad. A Településszerkezeti Terv, tervezett fejlesztési területeinek tekintetében szakhatósági

egyeztetés kerül lefolytatásra, amely alapján már konfliktusmentesen kidolgozhatók a részlettervek

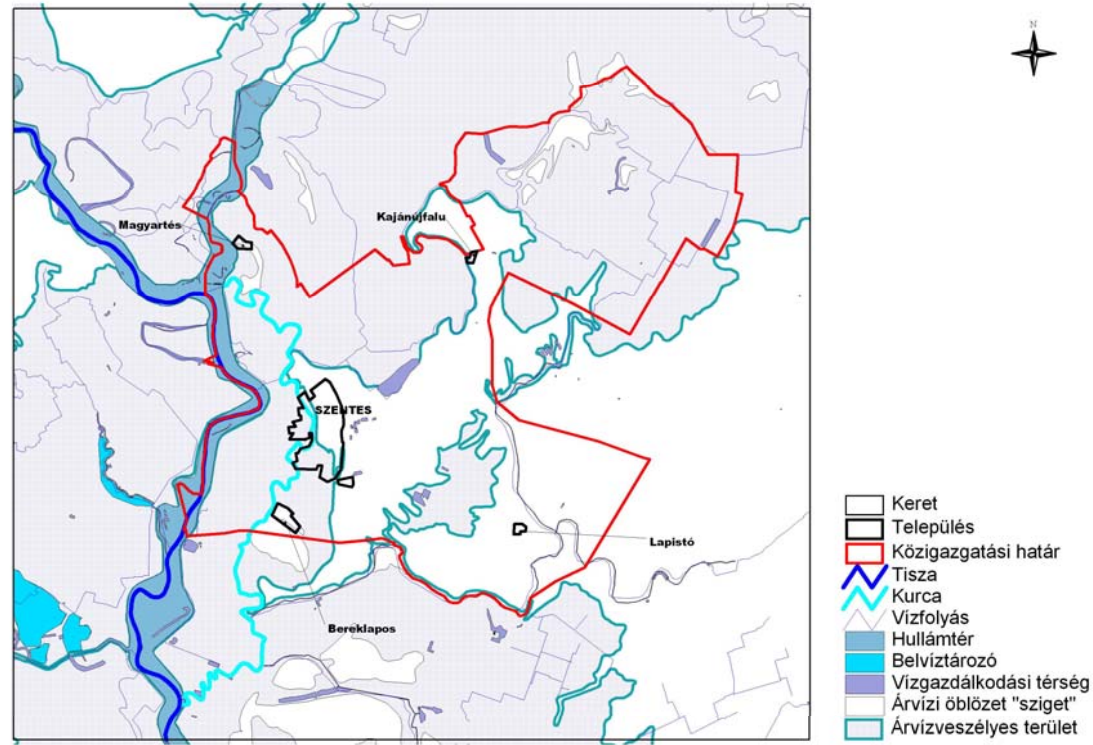
- Árvízvédelem: A terület a Tisza és a Körösök árvizeinek hatása alatt áll. A Körös árvize gyakoribb, de önmagában nem számottevő mértékű. A Tisza és a Körösök általában együtt alakítanak ki jelentős árvízszinteket. A Kurcai belvízrendszert határoló védőtöltések előírt magassági biztonsága mintegy 20 km-es hosszon hiányos.
  - Belvízvédelem: Szentes külterületével együtt gyakorlatilag a 77. számú Kurcai belvízrendszer területére esik. Az állami tulajdonú főműveket az Alsó-Tisza-Vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, míg a forgalomképes műveket a Szentes és Környéke Vízgazdálkodási Társulat üzemelteti. A külterületet a belvízcsatornák (állami és társulati csatornák) jól behálózzák, az üzemi csatornák kiépültsége is megfelelő, a keletkező belvizeket fogadni tudják. A belterületen húzódik a Kurca-főcsatorna, illetve a Nagy-Völgy csatorna, amelyek alkalmasak a csapadékok és a belvizek befogadására. A csatornákra elmondható, hogy az utóbbi időben állaguk rohamosan romlott, ami a szűkös fenntartási költségeknek tudható be. A Kurca-főcsatorna eredetileg a Körös folyó élő szakasza volt, amely a Tiszába torkollott, amely a Tisza szabályozását követően –emberi beavatkozás nélkül- új betorkollást tört magának, így a Kurca-főcsatorna alapvetően egy lefűződött holtág volt. A kezdő és végszelvényeiben, a Hármaskörös és a Tisza folyóval összeköttetést biztosító szivattyútelepek megépülése után, ma is a térség belvízelvezető főcsatornája szerepet tölt be. A Felső-kurcai (4,8 m³/s kapacitású, elektromos üzemű) fő-víz kivétel megépülésével lehetővé vált a Hármaskörösből (0+550 fkm szelvényéből) öntözési célokra víz betáplálása, a Kurca-főcsatornába.
- A Kurca-főcsatornához kapcsolódó fontosabb vízvezető, illetve öntözővizet szállító (kettős működésű) főcsatornák:
- Vekerési-főcsatorna (vízszállító képessége: 5 m³/s),
  - Körögyéri-főcsatorna (vízszállító képessége: 9,6 m³/s),
  - Ludaséri-főcsatorna (vízszállító képessége: 1,6 m³/s).
- Élővilág, természetvédelem:

A növényvilágra a Tiszántúli flóra járás jellemző. Az ártereken a fűz-nyár-éger ligeteket illetve a tölgy - kőris szil társulásokat találjuk.

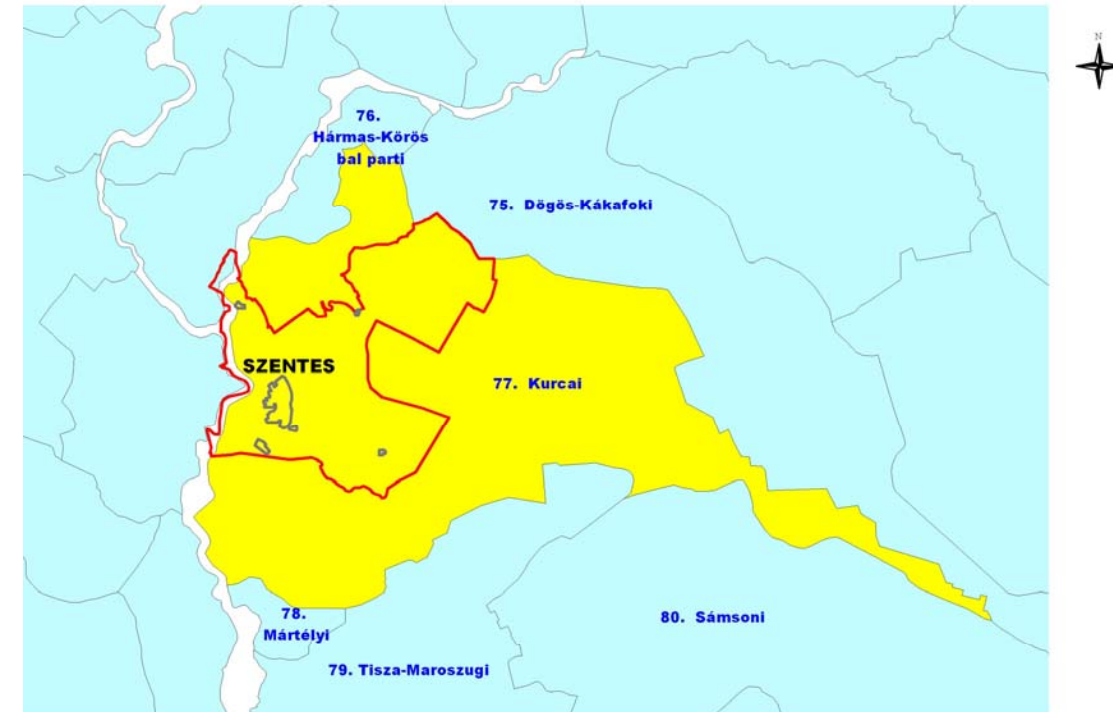
Az ártereken kívüli területeken a löszpuszta-rétek, sztyepprétek és szikesek növényvilága található. Az eredeti növényzetre a gyomnövények utalnak, mint a pipacs a szarkaláb, vadrepce, lándzsás útifű, sóvirág, a holtágakban a vízi mocsári növényzetet a nád sulyom, békalencse képviseli.

A leggyakoribb emlősök: a kelet európai sün, vakond, erdei cickány, denevér, róka, vidra, nyest, menyét, görény, mezei nyúl, mezei pocok, ürge, őz. Madárvilág igen gazdag, alföldi mezőségi, ártéri-erdei és folyóvízi ornitológiai képpel találkozunk. A Tisza és a holtágak menti ligeterdőkben az odú-lakók- a fűz és nyárligetekben a széncinegék, kékcinegék, a veréb a seregély, kerti rozsdafark, a nemes-nyárasokban, a kedvezőtlenebb fészkelési lehetőség miatt kisebb számban a pinty, fekete rigó, gerle sárgarigó- a réteken legelőkn a fácán bibic, tövisszűrő gébics él.

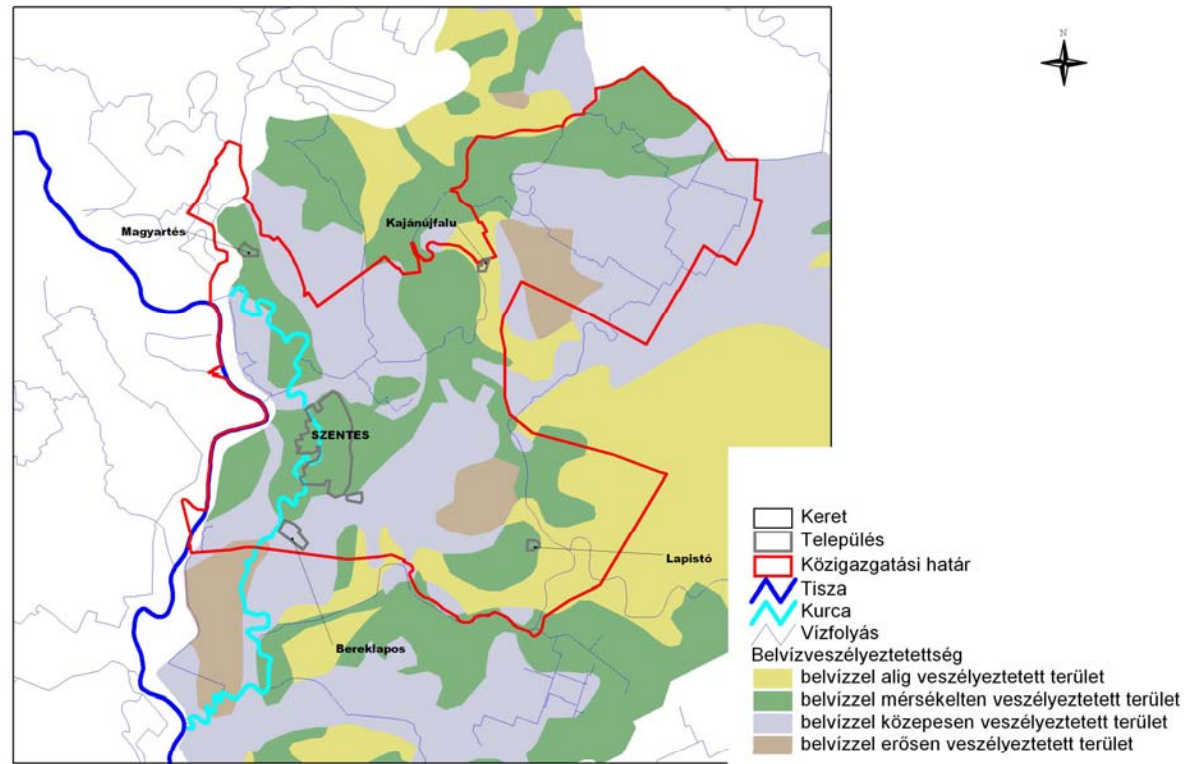
Az árterek tócsarendszerében a tavaszi madárvonulás idején a vízi szárnyasok ezrei találhatóak, hogy csak néhányat említsünk: bakcsók, gémekek kócsagok. A löszös területek felett az egerészölyv vércse, vetési varjú pacsirták keringenek. Elhagyott vagy háborítatlan területek éjszakai madara a bagoly. Itt térünk ki a városhoz tartozó természetvédelmi területekre.

Árvízveszélyes terület övezete

Belvízrendszerek

Rendszeresen belvízjárta terület övezete

• **I. Országos jelentőségű természetvédelmi területek:**

1. A Cserebökényi tájvédelmi körzet

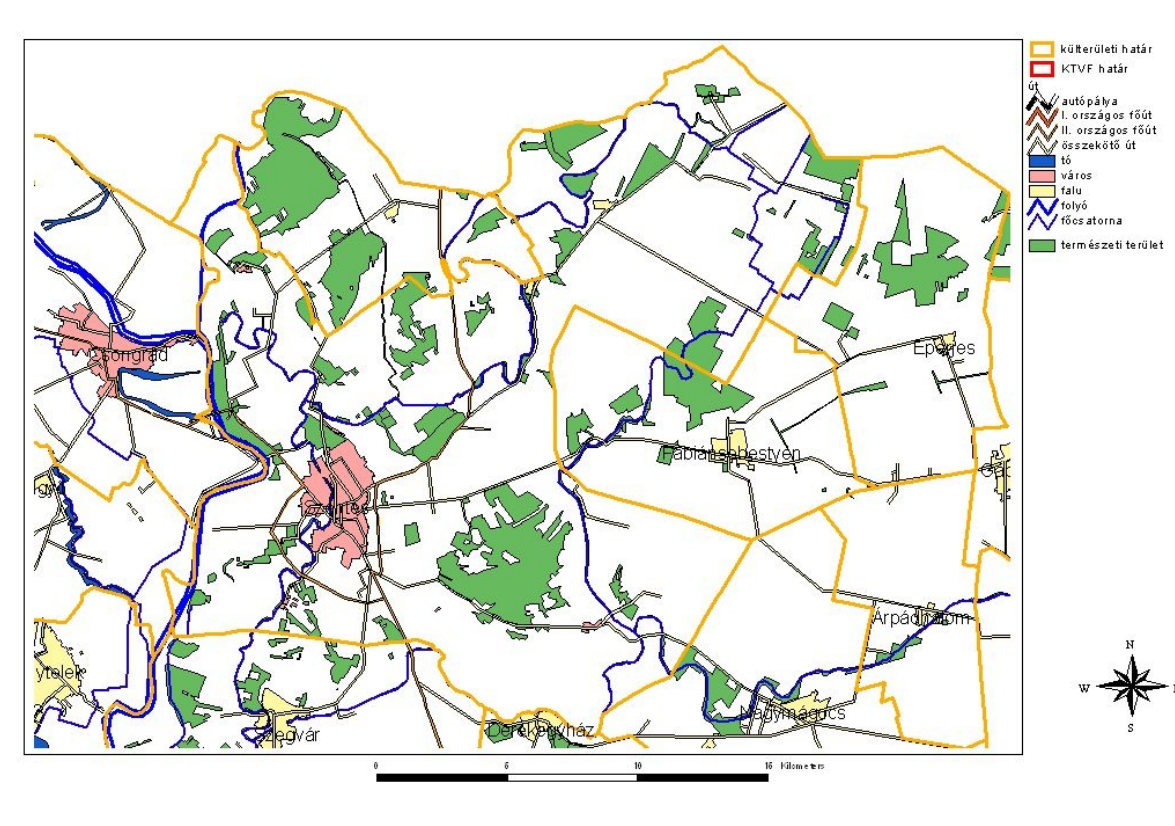
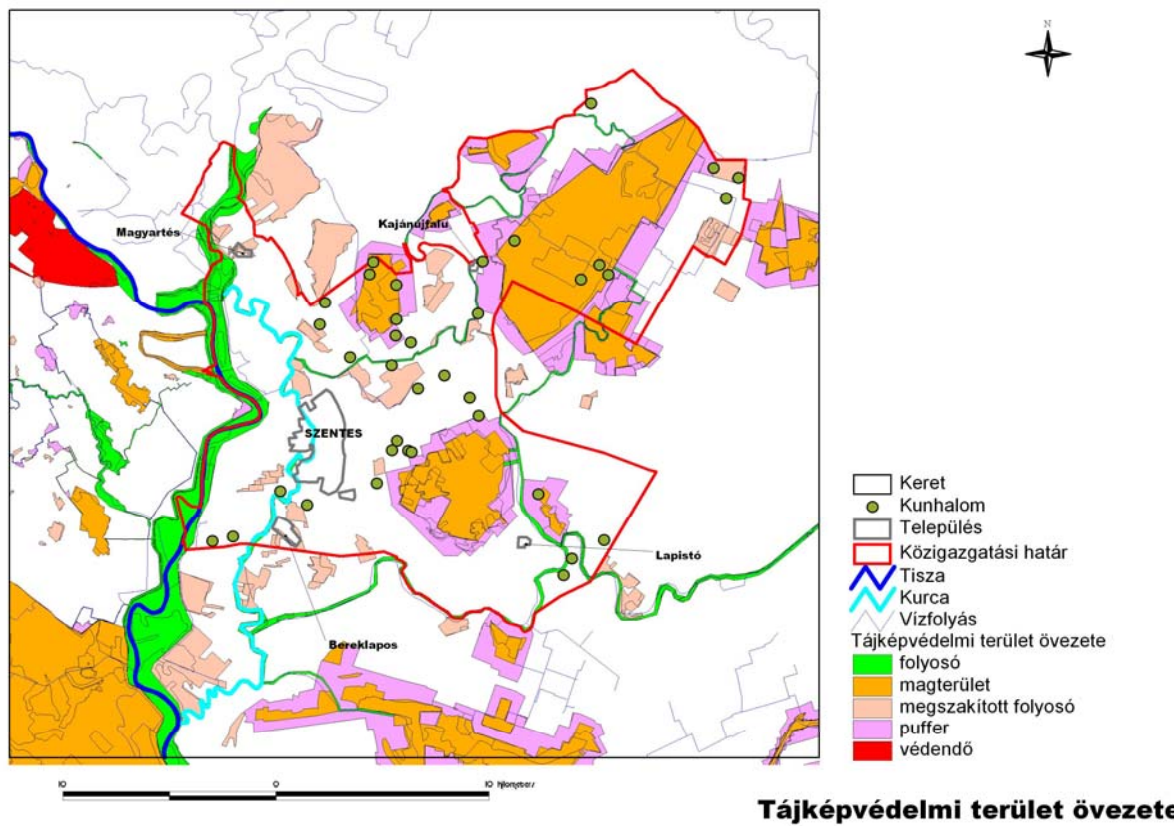
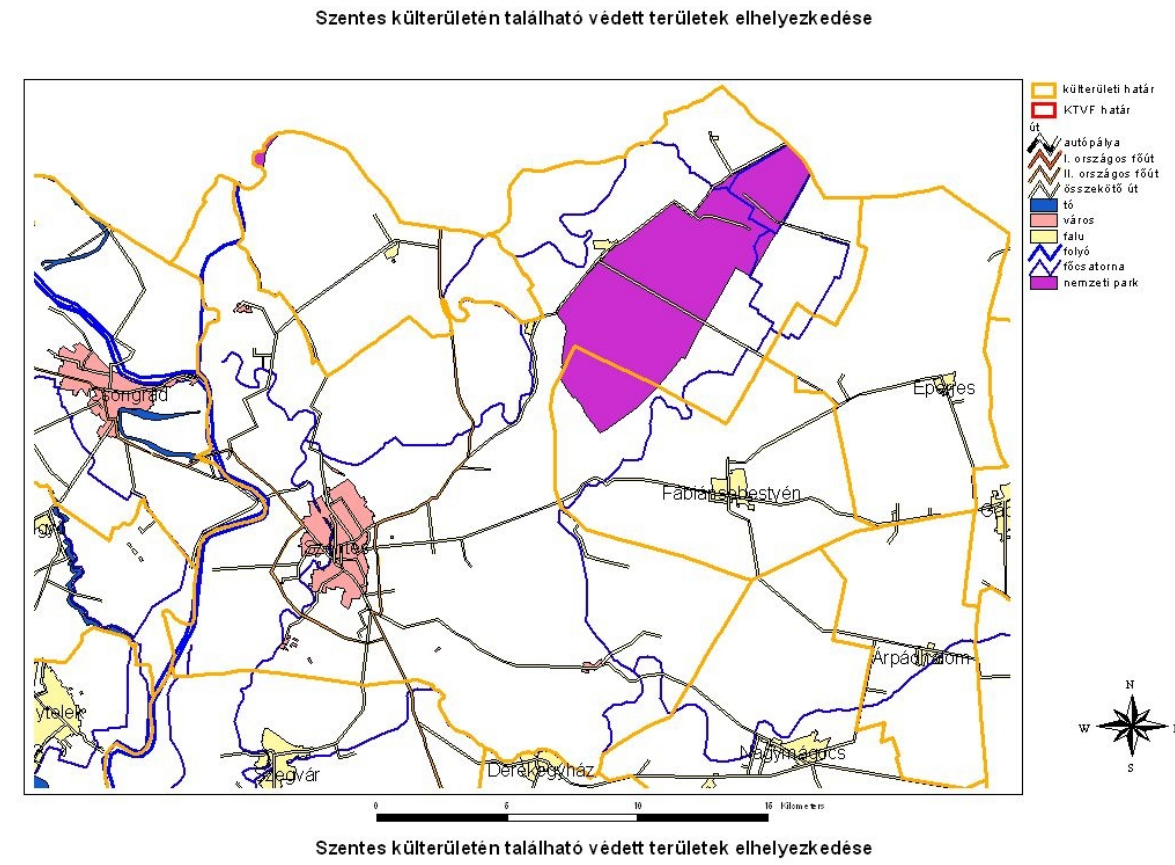
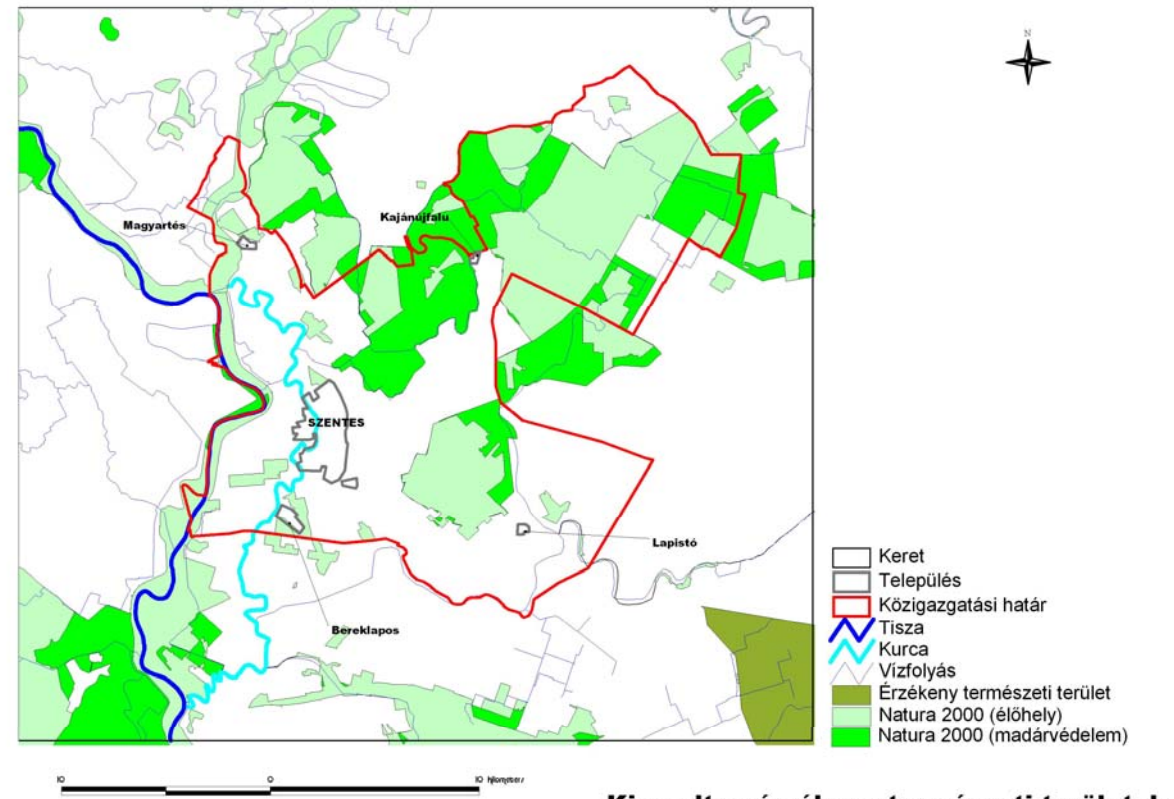
A terület egyedülálló értékét az a madárvilág jelenti, amelynek az említett környezet élőhelyeül szolgál. Megtalálható mind a vizes mind a szikes terület madárvilága. 231 madárfaj előfordulását figyelték meg, ezek közül 15 fokozottan védett. A legértékesebb és legjellegzetesebb madarai a hamvas réti héja, kékvércse, cigány réce, gólya tölcs, gulipán, goda, tűzok, ugartyúk, szalakóta.

2. Zsup-sziget a Tisza hullámtere

Legfőbb értéke, hogy a különböző gémfélék fészkelő helye. (selyem gém, szürke gém, bakcsó)

• **II. Helyi jelentőségű természetvédelmi területek:**

1. Magyartés Zalotai természetvédelmi terület.

g. Településhálózat, településszerkezeti összefüggések

Szentes város Magyarország dél-alföldi régiójában, Csongrád megyében, a Tisza és a Hármas-Körös által közrefogva helyezkedik el a Kurca-folyó két oldalán, mely hosszában szeli át a települést. Csongrád megye harmadik legnépesebb városa 33.000 fő él itt.

A Város a Kecskemét – Szeged – Békéscsaba alkotta háromszög súlypontjában helyezkedik el.

Szentes közúton Kecskemétről az M5, ill. 5-ös, majd a 451-es úton, Gyula felől Békéscsaba-Orosháza-Nagymágocs-Szentes útvonalon, Nagyváradról Biharkeresztes-Berettyóújfalú-Mezőberény-Gyomaendrőd-Szarvas, Szolnok felől a 441-es és a 442-es útvonalon, Szeged és Hódmezővásárhely felől a 45-ös főúton célszerű megközelíteni. Bármely irányból közelítjük meg Szenteset, a város határából toronyiránt érkezünk a központjába.

Vasúton minden irányból megközelíthető a Szentesi Vasútállomás (Budapest, Szeged, Orosháza), ahonnan tovább lehet vonatozni a kistérség többi településére.

A Szentesi Hajóállomás alkalmas kirándulóhajók, motorcsónakok és evezősök kikötésére. Szentes megközelíthető közúton a 45-ös és a 451-es főutakról.

A városnak van füves - nem közforgalmú - sportrepülőtere. A repülőtér a 45-ös főút Hódmezővásárhely felé vezető szakaszán található, a városközponttól 4,8 km-re. A repülőtér alkalmas vitorlázó repülőgépek, motoros repülők és motoros sárkányrepülők fogadására.

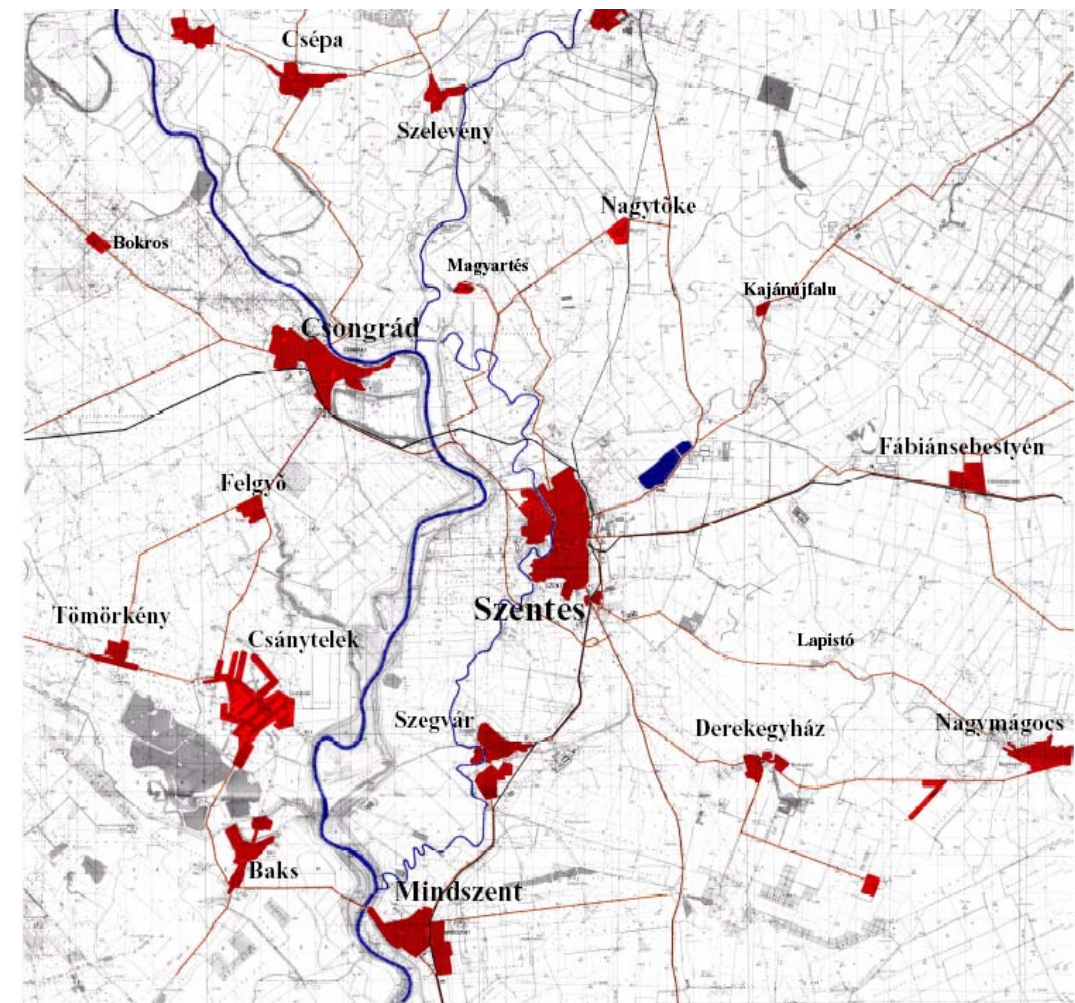
Szentes elhelyezkedése EU NUTS – rendszer szerint:

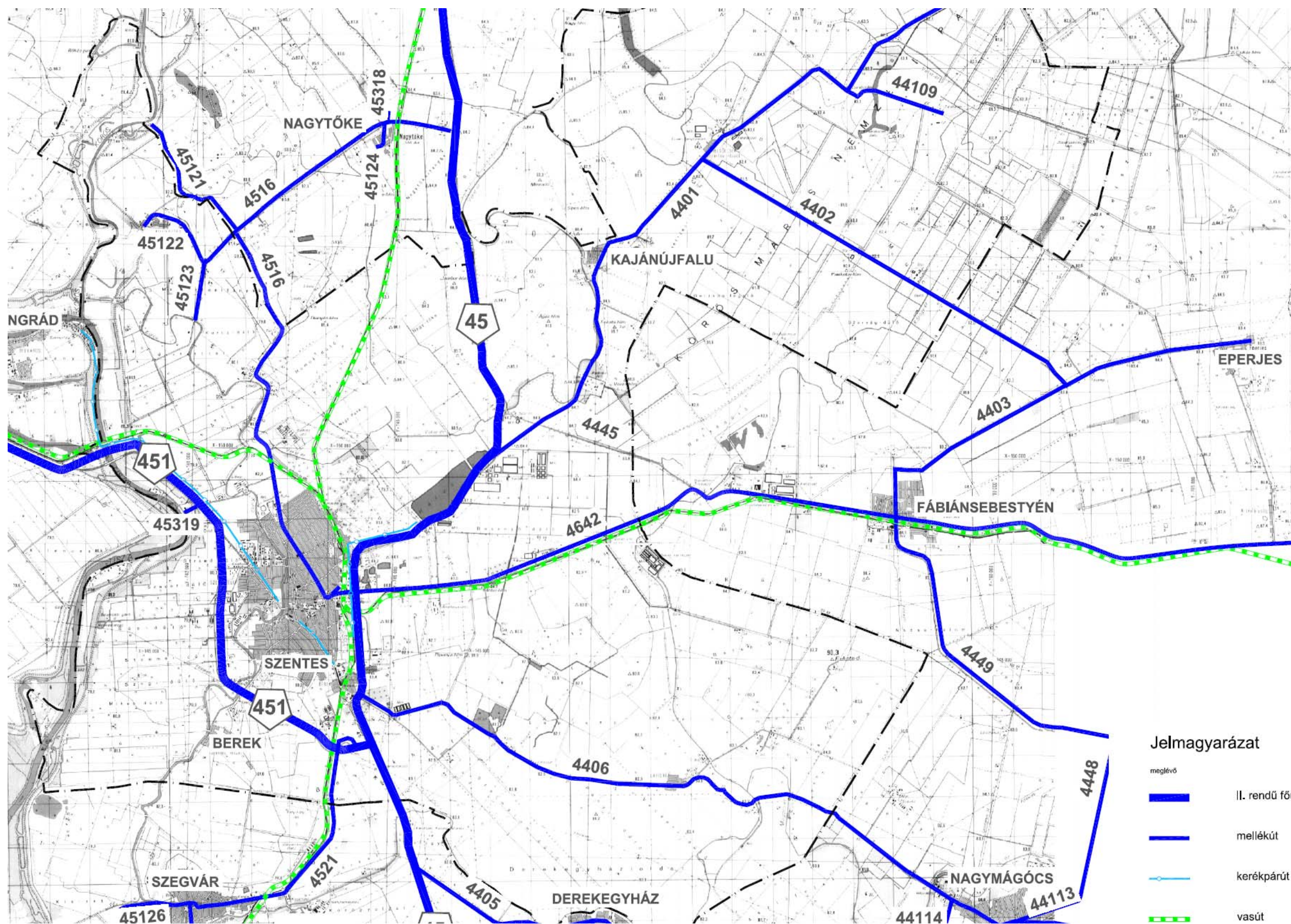
- NUT 1: Országos szint Magyarország
- NUT 2: Regionális szint Dél-Alföldi Régió
- NUT 3: Megyei szint: Csongrád Megye
- NUT 4: Kistérségi szint: Szentesi kistérség

Szentes	Budapesttől:	147 km.	Főváros
	Szegedtől	52 km	Megyeszékhely, kiemelt központ
	Hódmezővásárhelytől:	27 km	
	Kiskunfélegyházától:	37 km	Bp. – Szeged autópálya
	Csongrádtól	12 km	
	Szarvastól	36 km	

távolságra fekszik.

Szentes mindig is meghatározó szerepet játszott környezetének életében. Ma is a munkero-felvevőhely, középfokú oktatási, egészségügyi és intézményi központ.

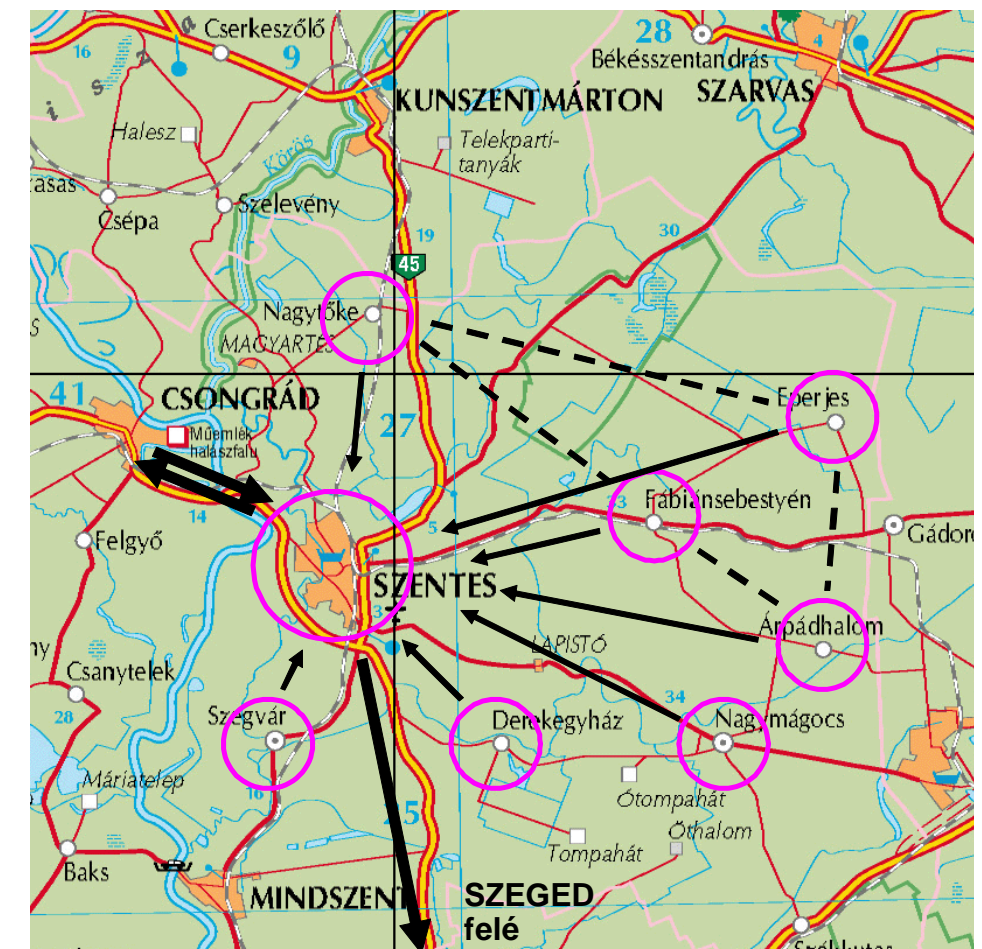

Jelmagyarázat

- meglévő
- II. rendű főút
- mellékút
- kerékpárút
- vasút

SZENTES KISTÉRSÉG

név	2006 január 1.	Távolság Szentestől
Árpádhalom	597	27
Derekegyház	1836	12
Eperjes	650	26
Fábiánsebestyén	2291	15
Nagymágocs	3444	21
Nagytőke	486	13
Szegvár	4988	10
Szentes	30551	

2004-ben k.b. 45 ezer lakossal, a fenti 8 településsel alakulta Szentes Többcélú Kistérségi Társulás. A kisebb településeknek egyértelműen Szentessel van kapcsolatuk, illetve a legkisebbek egymással is igyekeznek szoros kapcsolatot kialakítani.

A kistérség a Dél-alföldi Régióban, Csongrád megye északkeleti részén helyezkedik el. A kistérség központja minden vonatkozásban Szentes város, mely Budapesttől 150 km-re, az M5-ös autópályától 40 km-re helyezkedik el. Kecskeméttől és Szolnoktól 80 km, Szegedtől 55 km távolságra fekszik, a román és a jugoszláv határátkelőhelyek szintén elérhetők autóval egy órán belül.

A kistérség természetes határai nyugat, északnyugat felől a Tisza, északon a Hármas-Körös. Keleten Békés megye, délkeleten a hódmezővásárhelyi statisztikai kistérség határolja

A Szentes és Térsége statisztikai kistérség egy központi várost és 7 települést foglal magában: Szentes a térség egyetlen, Csongrád megye harmadik legnépesebb városa, két nagyközség Szegvár és Nagymágocs, valamint 5 kistelepülés Fábiánsebestyén, Derekegyház, Eperjes, Árpádhalom és Nagytőke. A települések 8-25 km-es távolságra fekszenek Szentestől.

Jelenleg a kistérség a statisztikai kistérségi besorolással azonos, melynek települései megegyeznek a Szentes Kistérség Többcélú Társulás településeivel, így annak statisztikai és közigazgatási határaival.

A Szentesi kistérség 8 települése 813,88 km²-en terül el, ami a megye területének 19,09%-a, így a szegedi kistérség utáni a megyében a második legnagyobb területű.

A térségen belül sugaras főúthálózat alakult ki, mely könnyen elérhetővé teszi a központi elhelyezkedésű Szentes várost. A térséget nemzetközi főútvonalról Kiskunfélegyháza felől főúton lehet megközelíteni. Az utazást megkönnyíti a Szentest nyugatról elkerülő út.

A térség nyugati részét észak-déli irányban a 45-ös főútvonal szeli át, mely kapcsolatot teremt Szentesen keresztül Hódmezővásárhellyel, Szegeddel, és a Röszei határátkelővel. A 45-ös út északi irányban Jász-Nagykun-Szolnok megyével kapcsolódik közvetlenül. A 451 számú út köti össze a térséget Szarvas felé Békés megyével és a Békés megyei határátkelőhelyekkel. (6. sz. térkép)

Szentesen találkoznak a Budapest-Szolnok, Hódmezővásárhely-Makó, Kiskunfélegyháza-Csongrád, és Fábiánsebestyén-Nagyszénás-Orosháza vasútvonalak.

Mint látjuk a térség egy közlekedési vákuumban helyezkedik el. A Budapest központú sugaras fővasútvonalak viszonylag távol haladnak el. Nagyon hiányzik egy, a sugarakat összekötő - országos szintű - út, amely elérhető közelségűvé teszi a térséget, főleg a Békés megyei határhoz közeliakat.

h. Településkép és utcaképek

A város központjában betekintést kapunk a kisvárosi hangulatba, melyben nagy segítséget nyújtanak az épületek formáikkal, és egymáshoz való viszonyukkal. Az utcafronton álló, zárt sorúan beépített földszintes, és egyszintes épületek igazán szép utcaképeket, barátságos környezetet adnak. A város épületállománya rendszeres karbantartásban van. Az épületek felújítását folyamatosan végzik. Nagy figyelmet fordítanak a régi épületekre, melyeket eredeti állapotukba kívánják megőrizni az utókor számára. Az épületek felújításával egyidejűleg az utcákat, köztereket is felújítják.

Ady Endre utca

Kiss Bálint utca

Petőfi Sándor utca

Szentes történelmileg kialakult városrészére jellemző, hogy a zárt sorú beépítést megszakítja egy-egy kis köz, zsákutca. Ezek a közök a nagy telkek megosztásából keletkeztek, melyekről a hátsó telekrészek /önálló telkek/ közelíthetők meg. Egy-egy köz akár 5-8 telek használhatóságát is biztosítja. Mivel ezeket az „utakat” csupán az ott élők használják, ezért szűkek. Növényzetük gyér és barátságatlan a kerítések, vagy épületek közötti területük. Egy-egy helyen a köz kisebb kiterjedésben végződik.

Zsákutcák

A házigyári épületek korszaka Szenteset sem kímélte. Négy teleszerű, intenzív beépítésű lakóterület van a városban. Az Apponyi téri lakótelep volt az első Szentesen – a hatvanas években. A 70-es évek közepén épült óvoda a telephez. A Kossuth utca mentén a Horváth Mihály és a József Attila utcától keletre vannak még lakótelepek. Ezeken a területeken fele-fele arányban vannak vasbetonból és panelből készült épületek. A Kertvárosi lakótelepen a vasbetonból és panelből épült 3-4 szintes épületek, valamint egy 10 emeletes épület áll. A lakótelep környezetében títustervek alapján készült épületek állnak.

Honvéd utca

Kertvárosi lakótelep

Bruszniai Árpád sétány

Dr. Bruszniai Árpád sétány

Jövendő utca

Klauzál utca

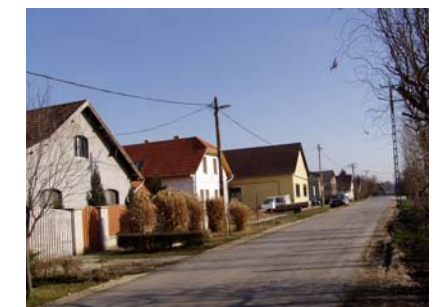
A város további részein laza beépítésű, kertvárosias lakóterületek vannak. Itt jellemzően egy vagy kétlakásos, földszint plusz tetőtér-beépítéses lakóházak vannak kert kapcsolattal. Ezek a területek a XIX. század végén, XX. század elején alakultak ki, tervezett, lehetőleg merőleges utcahálózattal rendelkeznek. Az utcák szélesek, fásítottak, ezzel kellemes, nyugodt érzetet keltenek.

Felsőpárt

Alsópárt

Kurca part

A Nagy-hegyen először a dűlőutak mentén, majd ezektől távolabbi részeken is beépültek a telkek. Eleinte a főlíás mezőgazdálkodás volt jellemző, majd a háziállatok is elterjedtek itt. A különböző funkciók különböző területeket is igényelnek, és mivel az igény előbb jelentkezett, mint azt tervezték volna, ezért egy rendezetlen, mind méreteiben mind funkciójában eltérő területek alakultak ki.

i. Településszerkezet és területhasználat

Szentes jellegzetes alföldi város. Széles, sík utcái, nagy terei vannak. A településrészek kialakulásának időrendjét jól tükrözi az utcahálózat szerkezete.

Szentes településszerkezetének változásait jól mutatják a katonai felmérések során készült térképek. Ezeket foglaltuk össze a kronológiai térképen.

Szentes fejlődését és szerkezetét erősen befolyásolja a Kurca és a vasút. A 19. század elejéig a Kurcától nyugatra nem volt lakott területe a városnak, amit nem csak a folyó mint természetes határoló vonal, hanem a magas talajvíz is akadályozott. A város mai szerkezetének kialakulása hosszú éveken keresztül tartott, több építészeti korszak, több stílus váltotta egymást, ami jól látható a település szerkezeti felépítésében is.

A település a múltban 3 fő településrészre osztott volt. A Kossuth utca és környéke a belváros, ettől északra a Felsőpárt, délre az Alsópárt van. A tagozódásnak vallási története van. A Kurcától nyugatra eső területet az 1980-as években építették be. Negyedik terület a XX. sz. második felében beépült terület a Kurca jobb partján, Ötödik terület a Nagyhegy amely napjainkban alakul át lakóterületté. Fontos szerepe van a város életében a Széchenyi ligetnek, mely „zöld szigetként” kerül el a város központjában, valamint a város „zöld szalagjának” a Kurcának.

A város központja a Kossuth tér és Kossuth utca menti terület. Itt található a templomok, az általános és középiskolák, a megyeháza, a bíróság, éttermek, kávézók, boltok, posta, galéria, színház, mozi, stb... A városnak alközpontjai nem alakultak ki, a helybeliek alközpontoknak az iskolák és óvodák környékét tekintik.

A történelmi városrészben nőtt városszerkezet alakult ki. A szisztematikus utcahálózat a területek beépítését és telkek kialakulását követte. A Rákóczi úttól keletre fekvő területen merőleges utcás, tervezett településszerkezet van. Az alsópárti és kiséri városrészek a település növekedésével alakultak ki. Az utcák vonalai rendszerezetten, de nem egyenes vonalak mentén alakultak. A kiséri városrészben a beépítést a befolyásolta a terület lejtése, és az alacsonyan fekvő területekre nem építettek. Így a Bereklapost körbeöleli a Kiséri városrész. A Csongrádi út mentén is merőleges utcás szerkezetű tervezett városrész van. A Csongrádi út mint egy átló vágja át a területet és ehhez igazodnak a környező utcák.

1. Városi zöldfelületek

Széchenyi liget: 7,5 ha területű park, 1869-ben sétakertként létesítették a Kurca partján. Növényállományát főleg juhar, platán és kőris alkotja. A parkban korszerű játszószerkekkel felszerelt játszótér található. A szabadidős funkciókat kemping, uszoda-strand, sétányok, parkbútorzat is szolgálja. A liget felújítása időszerű lenne. Széchenyi liget főbejárat

Hősök erdeje: 7,6 ha területű. Az I. világháborúban elesett katonák emlékére hálósan telepített tölgyerdő. Körülbelül 20 éve parkerdővé alakították. A telepítés óta eltelt idő alatt a fák előregedtek, a faállomány felújítása időszerű. A parkerdő lakóterület-fejlesztésekhez kapcsolódik.

Erzsébet tér: 0,86 ha Felújított, dekoratív, szépen rendezett park. Szobrai, sétányai, virágágyai reprezentatív városképformáló elemek.

Kossuth tér: 1,0 ha A volt Megyeháza előtti, jelentős részben burkolt, részben fásított tér. Szobrai (Horváth Mihály, Kossuth L.) díszkútja-díszmedencéje, szabadtéri színpada, sétányai és utcabútorai városias tartózkodásra alkalmas szabad terek.

A Kurca menti zöldterületek: a Kurcát kísérő zöldterületi sáv a város értékes zöldfelületi eleme. DNY- ÉK-i irányban szelik át a belvárost, zöldövezeti zónára fűzve a kempinget, strandot, uszodát, sporttelepet és kórházkertet. A sétányokat sétálók, horgászok, kocogók

rendszeresen használják. Egyes részeinek kiépítettsége, gondozottsága azonban nagyon eltérő.

Faállománya (mocsárciprusok, ezüstfenyők, platánok) többnyire exota, tájidegen fajokból állnak, de dekoratívak, szépek. A Kurca menti zöldsáv extenzív zónáinak parkosítása, kapcsolódva az egyéb fejlesztésekhez mindenképpen indokolt.

Közparkok, közterületek: a Kossuth téren, az Erzsébet téren és a Kurca menti területeken kívül alig van összefüggő, nagyobb területű parkterület. Jelentősebb nagyságú zöldfelületet jelentenek viszont a tömbtelkes beépítésű lakóterületek (lakótelepek) közterületei. Ezek állapota, gondozottsága igen eltérő, fásítottságuk viszont intenzív.

2. Faszorok:

Szentes utcáinak jelentős része fásított. Jellemző azonban a faállomány vegyes volta, mind a fák korát, fajtáit és egészséges állapotát tekintve. Az új telepítésű, közelmúltban fásított utcák egységesen betelepítettek. Jellemző telepített fa: gömbakác.

3. Belterületi erdők:

Szentes beépítésre szánt területén több erdő is található, pl. a parkerdő, a vasút menti erdők.

4. Zöldfelületi intézmények:

Strand, kemping (6,7 ha), Sportterület (14,0 ha). A sportterületen tenispályák és uszoda található, fásított környezetben. Faállományuk értékes, a sétányok, felszerelések fejlesztendőek.

Temetők: 10 temető működik a városban. Ezek a közül egyházi tulajdonúak a következők: Hékédi, Szeder, Központi Református, Izraelita, Evangélikus, Magyar Ortodox, Kálvária, Alsó Református, Bánomhádi. Az egyetlen önkormányzati tulajdonban lévő temető a Magyartési temető.

A temetők összterülete: 43,285 ha

Az egyes temetők területei:

Berényi I. utcai	17.125,0 m ²
Hékédi	54.730,0 m ²
Szeder:	30.050,0 m ²
Központi Református	39.900,0 m ²
Izraelita	7.334,0 m ²
(használaton kívüli, sírkövei értékesek, elbozotosodott)	
Magyartési	7.148,0 m ²
Evangélikus	17.538,0 m ²
Magyar Ortodox	21.677,0 m ²
(kevés sír, szovjet emlékmű)	
Kálvária	89.725,0 m ²
(értékes kálváriaszobrok, egy részén fóliasátrak vannak)	
Alsó Református	79.380,0 m ²
Bánomhádi	68.249,0 m ²

j. Településkarakter

A belvárosban zárt sorú beépítésű, kisvárosias lakóterületeken az épületek földszint plusz 1 szintesek, a középületek és a szálloda kétszintes és tornyuk van. A Kossuth utca mentén az Erzsébet tér, a Kossuth tér, Szt. Miklós tér, majd a Posta előtti teresedés köré szerveződnek a közintézmények. Az Erzsébet téren a Katolikus templom, a Kossuth téren a Református templom, a Szt. Miklós téren az Ortodox templom, a Kossuth utca mentén az Evangélikus templom áll, melyek nem csak a városba érkezőknek segítenek az eligazodásban, hanem szép színpompái is Szentesnek. A Kossuth tér kisvárosi hangulatát megtöri a 70-es években épült többszintes vasbeton lakó és szolgáltatóház.

A Szent Imre herceg utcában sorakoznak az iskolák, patinás épületekkel. A Petőfi utca, a földszintes épületeivel, a Szent Imre herceg utca a 2-3 szintes épületeivel, a Kiss Bálint utca a földszintes és többszintes épületeivel adnak kisvárosi hangulatot.

Városháza

Fehér ház és Ortodox templom

Lakótelepek

Szentes karakterében a Kurca mint zöldfolyosó, a Széchenyi liget, mint zöld sziget kap jelentős szerepet.

Szentesen 4 lakótelep van, építés idejét tekintve az első az Apponyi téri volt. A lakótelepekre jellemző, hogy 3-4 szintes lakóépületei vannak, azonban mindegyik lakótelepen van 1 db 10 emeletes épület is. Az épületek anyaghasználatuk szerint téglából, vasbetonból vagy panel elemekből épültek.

A város a Kossuth utca mentén két városrészre oszlik, a Felsőpártra és az Alsópártra. A Felsőpártban a Kurca és a Rákóczi út közötti területen organikus kialakult utcák között állnak a lakóházak. A belvároshoz közelebb fekvő területeken földszintes, zárt sorú beépítésű, a távolabbi területeken szabadonálló beépítésűek a telkek. Az épületállomány változatos, az alföldi parasztház, a 60-as évekbeli kockaház, és a modern fsz+tt beépítésű épületek is megtalálhatók. Az 1900-as évek elején a Rákóczi úttal párhuzamosan új parcellázást készítettek, ahol merőleges utcahálózatos, viszonylag nagytelkes, szabadon álló beépítésű telkeket alakítottak ki. Ez a terület kb. 100 év alatt épült be, ebből kifolyólag változatos a karaktere is. A hátsó telekrészben általában állattartó, vagy takarmánytároló épületek vannak. Az Alsópártban a Vásárhelyi út mentén zárt sorú beépítésű, polgárházak vannak. A további épületek stílusa, Felsőpárthoz hasonlóan, széles palettán mozog.

1. Belváros:

A két impozáns tér köré szerveződött legrégebben lakott terület. Tengelye a Kossuth Lajos utca. Itt található a XIX.-XX. Sz. fordulójára épült középületek. Így a középiskolák, Megyeháza, Városháza, templomok, stb. Egységét az 1960-as, 70-es évek szanálásai megbontották. Egyik legnagyobb problémát az átmenő forgalom, és a megoldatlan parkolás okozza.

2. Kisér:

A város szegényebb része volt. Ma is sok a rossz állapotú szegényes vályogház. Fokozatos, épületenkénti átépítése várható, kedvező adottsága a központ, az iskolák közelsége. Karaktere mai is falusinak mondható.

3. Bereklapos:

Kiskertes terület, kicsi kb. 30 m² kis épületekkel. A kertvárosi lakóterületfejlesztés egyik lehetséges helyszíne. A terület nagyrésze önkormányzati tulajdon.

4. Termál telep:

Szeder telepnek is hívják. Kertvárosi karakterű, viszonylag intenzíven beépített sorházas, családirészes terület. Az 1970-es években épült. Bővítése megvalósítás alatt áll.

5. Kertvárosi lakótelep:

Az 1970-es évek elejétől folyamatosan kiépülő lakótelep. Itt található a város egyetlen közepemagas épülete, a 10 emeletes panel épület. A telepen iskola és óvoda található, hiányzik azonban az igazi központ. Zöldfelületei karban tartottak.

6. Dr Nagy Sándor telep:

A kórház mögötti területen eredetileg szolgálati lakások épültek.

7. Kertváros:

Kifejezetten kellemes kertvárosi lakóterület, széles utcákkal, nem túl magas épületekkel. A beépítés viszonylag sűrű. Intézmények, üzletek nem találhatóak. Bővítése nagy kiterjedésű területen is lehetséges.

8. Hékéd:

Lakóterületfejlesztés már megvalósulás alatt áll. A kiskertek területén szintén kialakíthatók családi házak számára építési telkek.

9. Felsőpárt:

A központtól viszonylag távol eső rendezett, derékszögű utcahálózattal rendelkező városrész. Karaktere észak felé haladva a kisvárositól egyre falusiabb. Sem a két templom, sem az iskola nem jelöl ki központot. Vendéglátó, kereskedelmi funkciók is csak szerényen találhatóak. Kivétel a Nadas étterem a Kurca partján.

10. Alsópárt:

A központhoz közel fekvő részen lakótelepek találhatóak, délre haladva az intenzitás csökken. Szintén központhiányos terület.

11. Nagyhegy belterületi része:

A terület hihetetlen heterogén és kaotikus. A kunszentmártoni út mentén szép családiházak kertvárosi beépítés található. A terület belsejében organikusabban nőtt telekstruktúrában családi házak, kiskertek, fóliák váltják egymást. Állattartással is találkozhatunk. A terület családiházak beépítését lehetővé teszi jelen terv is, ehhez azonban komoly műszaki és humán infrastruktúra kiépítése és megszervezése szükséges.

12. Nagyhegy kiskertek:

A területen jelenleg elsősorban fóliás kertészettel találkozhatunk, és amennyire ez belátható, meg is marad.

13. Berek:

Kicsi telkeken szerény családiházak sorakoznak. Egyetlen intézmény a bezárt közösségi ház.

k. Védettségek

- régészetiileg védett területek:

A település közigazgatási határain belül külön rendeletben fokozottan vagy kiemelten régészetiileg védetté nyilvánított lelőhelyek listája a mellékletben található.

- Épített értékek:

A település közigazgatási területén a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott országos védelem alatt álló ingatlanok a következők:

- Református lelkészlak	hrs: 20	törzsszám: 2749
- Megyeháza	hrs: 1	törzsszám: 2750
- Református templom	hrs: 21	törzsszám: 2751
- Magyar Ortodox templom	hrs: 827	törzsszám: 2752
- Római katolikus templom	hrs: 5629/2	törzsszám: 2753
- Polgárház	hrs: 5600/2	törzsszám: 2754
- Csárda	hrs: 5649	törzsszám: 2755
- Volt Koszta József Múzeum	hrs: 7507	törzsszám: 2756
- Ecser falu középkori templomának hajóromja	hrs: 0681/20	törzsszám: 2769
- Szentháromság szobor	hrs: 5626/2	törzsszám: 8623
- Református templom műemléki környezete	hrs:	törzsszám: 9040
- Polgárház	hrs: 5612	törzsszám: 9443
- Kukoricagóré és jégverem	hrs: 5576	törzsszám: 10653
- Petőfi szálló és Tóth József színház	hrs: 5599	törzsszám: 11063

- Helyileg védett épített értékek:

A település közigazgatási területén a város által nyilvántartott és helyi védelem alatt álló ingatlanok a következők:

Védett utcaképek:

- Kiss Bálint utca
- Petőfi Sándor utca
- Farkas Mihály utca

Épített Értékek:

- Barokk haranglábak	Nagynyomás 46.	1805
- Kálvária szobrok, stációk	Kálvária temető	1817
- Szent Vendel-szobor	Bánomháti temető	1867
- Családsegítő intézet volt Gőz- és kádfürdő	Széchenyi liget	1870
- Horváth Mihály Gimnázium	Szent Imre herceg u. 2.	1888
- Zeneiskola volt Úri kaszinó	Kiss Bálint u. 11.	1893
- Ármentesítő Társulat Székháza	Kiss Bálint u. 13.	1893
- Kuczori szivattyútelep	Felsőré 55.	1893
- Kórház	Sima Ferenc u. 44-58.	1902
- Evangélikus templom	Kossuth u 9.	1905
- Városháza	Kossuth tér 6.	1911
- Városi Bíróság volt Járásbíróság és fogház	Erzsébet tér 4.	1911
- Kenyérgyár	Arany János u. 4.	1911
- Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola	Erzsébet tér 1.	1912
- Petőfi S. Általános Iskola volt Polgári leányiskola	Petőfi Sándor u. 15.	1913
- Felsőpárti református templom	Jókai u. 71.	1914
- Vasútállomás	Kolozsvári u. 2.	1928
- Kiss Bálint Református Általános Iskola	Kossuth tér 2.	1929
- Zsoldos Gyártelep	Ipartelep	
- Városi Gyermekkönyvtár lakóház, üzletek volt szentesi takarékos és bérház	Petőfi Sándor u. 1.	1929
- Zsidó szertartásterem	Nagynyomás 48.	1930
- Dózsa ház, Sportház volt Horthy-ház	Csongrádi u. 2.	1937
- Zsidó temető sírkövei	Izraelita temető	

Helyi védelmű zöldfelületek:

- Széchenyi liget hrsz: 7508/1
- Hősök erdeje hrsz: 8288/1

– Védett természeti értékek

Natura 2000 területek

Az Európai Unió élőhelyvédelmi és különleges madárvédelmi területei. Lehatárolásuk helyrajzi szám szerint, a szakhatóság adatszolgáltatása alapján történt. Bármilyen célú területi igénybevétel csak szakhatósági engedéllyel történhet.

Országos jelentőségű természetvédelmi területek

- Cserebökényi Tájvédelmi Körzet: nagy kiterjedésű gyepek, a közöttük húzódó érmaradványok valamint vízállásos területek jellemzik. Legfontosabb természeti értékei a mocsári növénytakasok, szikes gyepek és az itt élő vagy átvonuló madárvilág.
- Tisza hullámtér - Zsúp-sziget: A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet része, legfontosabb értéke a gémfélék fészkelő helye.
- Országos ökológiai hálózat és tájképvédelmi területek: lehatárolásuk a megyei fejlesztési terv alapján történt.
- Ex lege védett táji elemek: Kunhalmok (56 db)

Helyi jelentőségű természetvédelmi területek

- Magyartés – Zalota Természetvédelmi terület: a vízrendezések után kialakult másodlagos tájforma és életközösség. Sajátosan magyar alföldi jellegét az adja, hogy itt kis területen tömörültek a valamikor nagy kiterjedésű, vátlozatos életterek valamint a szabályozással létrejött új életterek (pl. kubikgödrök). Legfontosabb értékei a botanikai ritkaságok, vízi növénytakasok, hullámtéri erdők és réttakasok, madárközösségek. Része a Natura 2000 területnek.
- Széchenyi liget: 1869-ben sétakertként létesítették a Kurca partján. A belterületi zöldfelületi rendszer legértékesebb része. Legfőbb értékét faállománya adja.

– Épített örökség a beépítésre nem szánt területeken

- **Ecseri templomrom:** XIV. századi gótikus templom maradványai. A templom téglalap alakú hajójához csatlakozó keskenyebb, támpilléres szentéllyel zárult. A templom hossza 15,75 m, szélessége 8,57 m volt. A falazás terméskő és téglavégyes felhasználásával készült. A torony romjai 1733-ban még álltak.
- **Zalotai szélmalom:** Ez az egyetlen még Szentes területén álló szélmalom. A donáti malom a Pusztaszeri Skanzenben található, mert oda áthelyezték. A többi szélmalom leomlott.
- **Vízépítészeti technikai emlék** a Körös melletti zsilip és duzzasztó.

1. Örökségi értékek elemzése

- nyilvántartott régészeti lelőhely és környezete:

A település közigazgatási területén található ismert régészeti lelőhelyeket a .. sz. kötet tartalmazza.

Szentes Város régészeti lelőhelyeinek védettsége

A kulturális örökség védelme érdekében a terület- és településfejlesztéssel, valamint a terület és településrendezéssel kapcsolatos változások, beruházások tervezését e védelemmel összhangban kell megoldani. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük. *A Kötv 10.§-a szerint a régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti helyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni.*

A Kötv 11.§-a szerint *a régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak*, de régészeti érdekű területről is a régészeti örökség elemi csak feltárás keretében mozdíthatók el Kötv 19.§ (1). A Kötv 7.§ 14. pontja szerint *régészeti érdekű területnek minősül minden olyan terület, ahonnan régészeti emlék és leletek előkerülése várható.* Különös tekintettel az egykori vízfolyások, erek és folyók magas partvonulatai, valamint egyéb a környezetükből kiemelkedő magaslatok, vagy olyan területek, melyek korábbi időszakokban megtelepedésre alkalmasak voltak.

A régészeti örökség védelme érdekében különös gonddal kell eljárni az építési és művelési ág változások kapcsán, mivel bármilyen, a föld felszíne alá mélyedő kivitelezési munkával elpusztulhatnak a régészeti örökség elemei.

Az Kötv 22-23.§-a, továbbá *A régészeti lelőhelyek feltárásának ... részletes szabályairól szóló 18/2001 (X.18.) NKÖM rendelet* 14.§-a szerint a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal el kell kerülni. Ha a lelőhelyek elkerülése a földmunkával járó fejlesztés beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tárnunk. A tervezett munkálatok kizárólag a feltárás befejezése után kezdődhetnek el. A régészeti feltárások költségét annak kell fedezni, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált Kötv 19.§ (3). A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülés 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére Kötv 22.§.(1).

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. Ha bármilyen tevékenység során váratlan régészeti emlék, illetőleg lelet kerül elő, a felfedező (kivitelező, beruházó) az örökségvédelmi törvény 24.§-a értelmében köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és az emlék vagy lelet előkerülését az önkormányzat jegyzőjének és a területileg illetékes múzeumnak haladéktalanul jelenteni és a helyszín, valamint a lelet őrzéséről gondoskodni.

Szentes Város területén a régészeti lelőhelyek védelmének kategóriái:

1. Általános régészeti védelem

A 2001. évi LXIV. Kulturális Örökségről szóló törvény alapján minden KÖH által regisztrált régészeti lelőhely ex lege általános régészeti védelem alatt áll.

2. Jogszabály általi védelem

1951-ben kelt rendelet alapján jogszabály által is külön védett.

- Vekerzug (476. sz. lelőhely)
- Bereghát – Berkim Molnár Lajos homokbányája (516. sz. lelőhely)

3. Műemléki védelem

A középkori Ecseri romtemplom (548. számú lelőhely) műemléki védelem alatt áll.

4. Természeti védelem

A település külterületén található rézkori halomsírok, kurgánok (297-300.,357.,380-383.,477.,529.,532.,133-134.,180. számú lelőhelyek) ex lege a természeti védelem alatt állnak.

Rendelettel, helyi védelemre javasolt épületek a következők:

EGYEDI VÉDELEMRE JAVASOLT ÉPÜLETEK (HE)

- Termál Fürdő	Sima F. u. 13.	hrsz: 107/1
- Móricz Zsigmond Művelődési ház	Ady Endre u. 36.	hrsz: 101
- Filep ház	Tóth József u. 13.	hrsz: 45
- Zsoldos ház	Tóth József 7.	hrsz: 9
- Kocsma	Tóth J. – Hajdú L. u. sarka	hrsz: 4
- Imaház	Kiss Bálint u. 8.	hrsz: 17/1
- Széchenyi gőzmalom	Csallány G. part	hrsz: 7511/2
- Fényírda	Kossuth u. 8.	hrsz: 829/2
- Földhivatal épülete	Kossuth u. 8.	hrsz: 829/1
- Páter-ház	Kossuth u.	hrsz: 5592/1
- Pékség	Szabadság tér	hrsz: 5592/3
- Kocsma	Sáfrán Mihály u. 10.	hrsz: 6046
- Könyvtár, volt zsinagóga	Kossuth u.	hrsz: 4871/1
- Szakközépiskola	Kossuth u. 45.	hrsz: 4670
- Tűztorony	Kossuth u. 47.	hrsz: 4672
- Víztorony	Vásárhelyi út mellett	hrsz: 4390/12
- Víztorony	Vasútállomás	hrsz: 3965/4
- Patika	Sima F. u. 38.	hrsz: 180
- Bökény Zsilip		
- Kurcai-Harmincadvámház (Bikaakol)		
- Temetőkápolna		
- Barokk kálvária és Kolerás kereszt a keresztutak metszésében		

Lakóházak:

- Ady Endre u. 2.	hrsz: 26/2	
- Ady Endre u. 16.	hrsz: 38	Antal Endre építész háza
- Ady Endre u. 17.	hrsz: 824	
- Ady Endre u. 27.	hrsz: 811/2	
- Apponyi tér 14.	hrsz: 1961	
- Apponyi tér 16.	hrsz: 1938	
- Arany János utca 8.	hrsz: 805/1	
- Arany János utca 10.	hrsz: 804	
- Arany János utca 12/a	hrsz: 803	
- Arany János utca 14/a	hrsz: 802	
- Arany János utca 18.	hrsz: 800	
- Arany János utca 20.	hrsz: 693	
- Arany János utca 15.	hrsz: 930	
- Bocskai utca 27.	hrsz: 914	
- Boros Sámuel utca 46.	hrsz: 293	
- Farkas Mihály u. 5.	hrsz: 905	
- Farkas Mihály u. 15.	hrsz: 922	
- Jókai utca 77.	hrsz: 2526	
- József Attila utca 1.	hrsz: 5591/3	
- Kiss Bálint u. 1.	hrsz: 24	
- Kiss Bálint u. 3.	hrsz: 26/1	
- Kiss Bálint u. 5.	hrsz: 28	
- Koszta József u. 2. (Zrínyi u. 2.)	hrsz: 4869	Koszta József utolsó lakóhelye
- Koszta József u. 4.	hrsz: 4867	
- Koszta József u. 6.	hrsz: 4866	
- Koszta József u. 12.	hrsz: 4678	
- Koszta József u. 14/a	hrsz: 4677	
- Tóth József u. 8.	hrsz: 122	
- Petőfi Sándor u. 7.	hrsz: 5619	
- Petőfi Sándor u. 8.	hrsz: 5601	
- Petőfi Sándor u. 5.	hrsz: 5620	
- Petőfi Sándor u. 7/a	hrsz: 5618	
- Petőfi Sándor u. 11.	hrsz: 5608	
- Petőfi Sándor u. 12.	hrsz: 5580/1	
- Petőfi Sándor u. 13.	hrsz: 5607	
- Petőfi Sándor u. 14.	hrsz: 5577/1	
- Petőfi Sándor u. 16.	hrsz: 5576	
- Rákóczi Ferenc u. 12	hrsz: 1901	
- Rákóczi Ferenc u. 14.	hrsz: 1902	
- Rákóczi Ferenc u. 81.	hrsz: 510	
- Szt. Imre herceg u. 2.	hrsz: 5651	
- Szt. Imre herceg u. 16.	hrsz: 5668/2	
- Mátyás Király u. 1.	hrsz: 4950	

A védett, illetve védelemre javasolt épületekről és építményekről kataszter készül.

MŰEMLÉKI VÉDELEMRE JAVASOLT ÉPÜLETEK (MŰ)

	Név	Cím	Hrsz.	Építés éve	Stílus
1.	Zsinagóga - Könyvtár	Kossuth Lajos utca 33-35.	478/1	1872	romantikus
2.	Családsegítő Intézet (Volt Gőz- és kádfürdő)	Széchenyi liget	7506	1870	romantikus
3.	Horváth Mihály Gimnázium	Szent Imre herceg utca 2.	5651	1888	eklektikus
4.	Zeneiskola (Volt Úri kaszinó)	Kiss Bálint utca 11.	33	1893	kora eklektikus
5.	Ármentesítő Társulati Székház	Kiss Bálint u. 13.	40	1893	késő eklektikus
6.	Kórház	Sima Ferenc utca 44-58.	186	1902	eklektikus
7.	Evangélikus templom	Kossuth utca 9.	5590	1905	neogótikus
8.	Városháza	Kossuth tér 6.	5623	1911	Késő barokk
9.	Városi Bíróság (Volt Járásbíróság és fogház)	Erzsébet tér 4.	5627	1911	szecessziós-eklektikus
10.	Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola	Erzsébet tér 1.	5624	1912	magyar szecesszió
11.	Felsőpárti református templom	Jókai u. 71	2523	1914	magyar szecesszió
12.	Vasútállomás	Kolozsvári utca 2.	4417	1928	eklektikus
13.	Kiss Bálint Református Általános Iskola	Kossuth tér 2.	2	1929	eklektikus
14.	Városi Gyermekkönyvtár, Lakóház, üzletek (Volt Szentesi Takarékszövetkezet és bérház)	Petőfi utca 1.	5622	1929	eklektikus
15.	Zsidó szertartásterem	Nagynyomás 48.	4708	1930	szecessziós
16.	Bökényi Zsilip	Körös torkolatánál		1905	mérnöki szerkezet

m, Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében

A város nagy figyelmet fordít épített értékeire. Folyamatos karbantartással, felújítással, helyreállítással gondoskodnak értékeik megmaradásáról és élvezhetőségéről. Az épületeket, ha nem is eredeti funkciójuk szerint, hasznosítják, figyelve arra, hogy értékei megmaradjanak legalább olyan állapotban amilyenben ma van.

Veszélyt jelenthet az építészeti értékekre, hogy Szentesen jellemző a fóliás mezőgazdasági termelés és az üvegházak termesztés. Ezek az építmények az épített értékek környezetét zavarhatják, az építményekre fizikai hatásuk nincsen.

A Nagyhegyen épített értékek ugyan nincsenek, azonban a kertés mezőgazdasági területen megjelentek, majd elszaporodtak a családi házak és a fóliásátrak. Így a mezőgazdasági művelést elkezdte felváltani a lakó funkció, mely zavaros szerkezetet és utcaképet eredményezhet.

Mivel a településre jellemző tájkarakter kialakulásában a hagyományos mezőgazdasági művelés döntő szerepet játszott, az egyedi arculat megmaradásának a záloga a művelés fenntartása. A tájesztétikai értékek védelme mellett az élőhely és a biodiverzitás megőrzése is a tradicionális művelés folytatásával érhető el, mivel a kultúrák részben ősi, rezisztens fajták élőhelyei.

2. Változtatási szándékok

a. Településhálózati változások

Szentes két másodrendű főúttal kapcsolódik az országos főúthálózathoz. Annak érdekében, hogy a belső úthálózatot ne terhelje átmenő forgalom, megépült a 451 sz. főútnak a várost nyugatról és délről elkerülő szakasza. Hasonlóan ki kell jelölni a 45 sz. főútnak a várost keletről elkerülő nyomvonalát. A két elkerülő út között a várostól északra meg kell teremteni a kapcsolatot legalább összekötőút szinten, hogy az iparterület nehéz gépjármű forgalma a Tisza híd felé minél rövidebb úton el tudjon jutni.

Az elkerülő utakon belül csak önkormányzati kezelésű utak lesznek. Ki kell jelölni a helyi fő- és gyűjtőutakat, melyek a körgyűrű felől feltárják a várost, és levezetik annak forgalmát. Nemcsak a meglévő utak hierarchiáját kell megváltoztatni, hanem új nyomvonalon is kell utakat építeni, mely szükség esetén bontásokkal is jár.

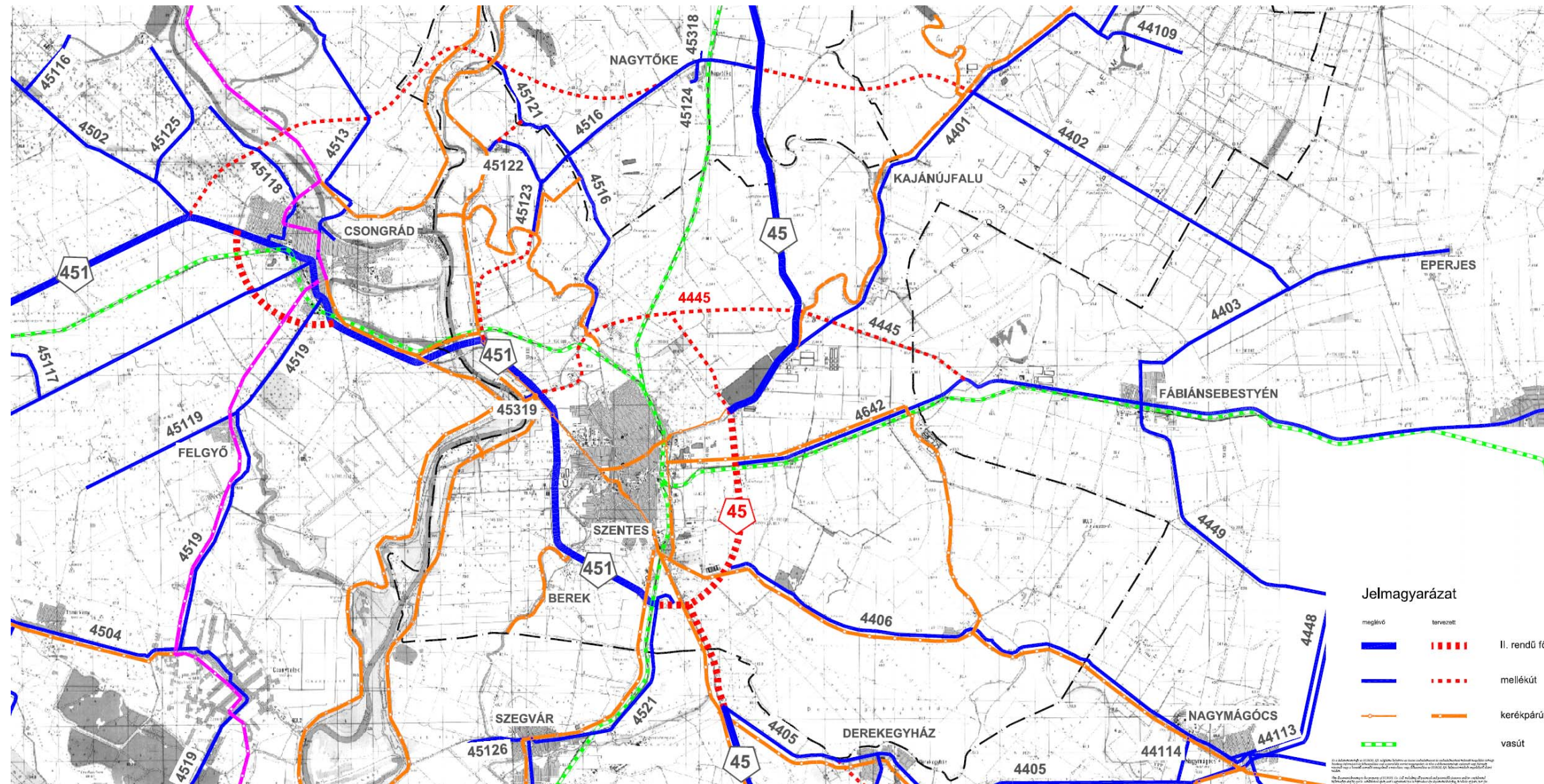
A 45 sz. II. rendű főútnak a várost keletről elkerülő nyomvonalát úgy jelöltük ki, hogy az iparterületet keletről lehatárolja. Északon a termál tó nyugati sarkánál, délen a 451 sz. főúti csomóponttól kb. 600 m-re csatlakozik az eredeti nyomvonalhoz. Az orosházi vasútvonalat felüljáróval keresztezi.

Az északi elkerülő út, mely hálózati szempontból országos mellékút, a 451 sz. főút felől a jelenlegi honvédségi út nyomvonalán haladna a Kurca hídig, majd északra térve kerüli meg a Héked és a Nagyhegy városrészeket, és a Termáltó mellett csatlakozna a 45 sz. főúthoz.

Az elkerülő utak által bezárt területen lévő közutak önkormányzati kezelésbe kerülnek. Ez a kiváltott szakaszokon kívül érinti a 4516 (Rákóczi Ferenc utca – Apponyi tér – Attila út) és a 45321 (Baross utca) j. utakat is.

A 451 sz. főútról a város belső részeinek jobb megközelíthetősége és az utak forgalmának egyenletes terhelése érdekében több új csomópontot terveztünk. Ezek a jelenleg is üzemelő rossz állapotú, szűk keresztmetszetű mellékutak kiépítésével valósulhatnak meg. A csomópontok egymás közti távolsága 1000 – 1200 m.

A kerékpár közlekedés szempontjából fontos az országos hálózathoz való csatlakozás, és a kistérségi kapcsolatok kialakítása. Az előbbi a turizmust, az utóbbi a szomszéd településekkel való mindennapos kapcsolatot szolgálja. A Szegvár, Derekegyháza és Nagymágocs irányában tervezett kerékpárutak megépítése már a közel jövőben megvalósulhat.

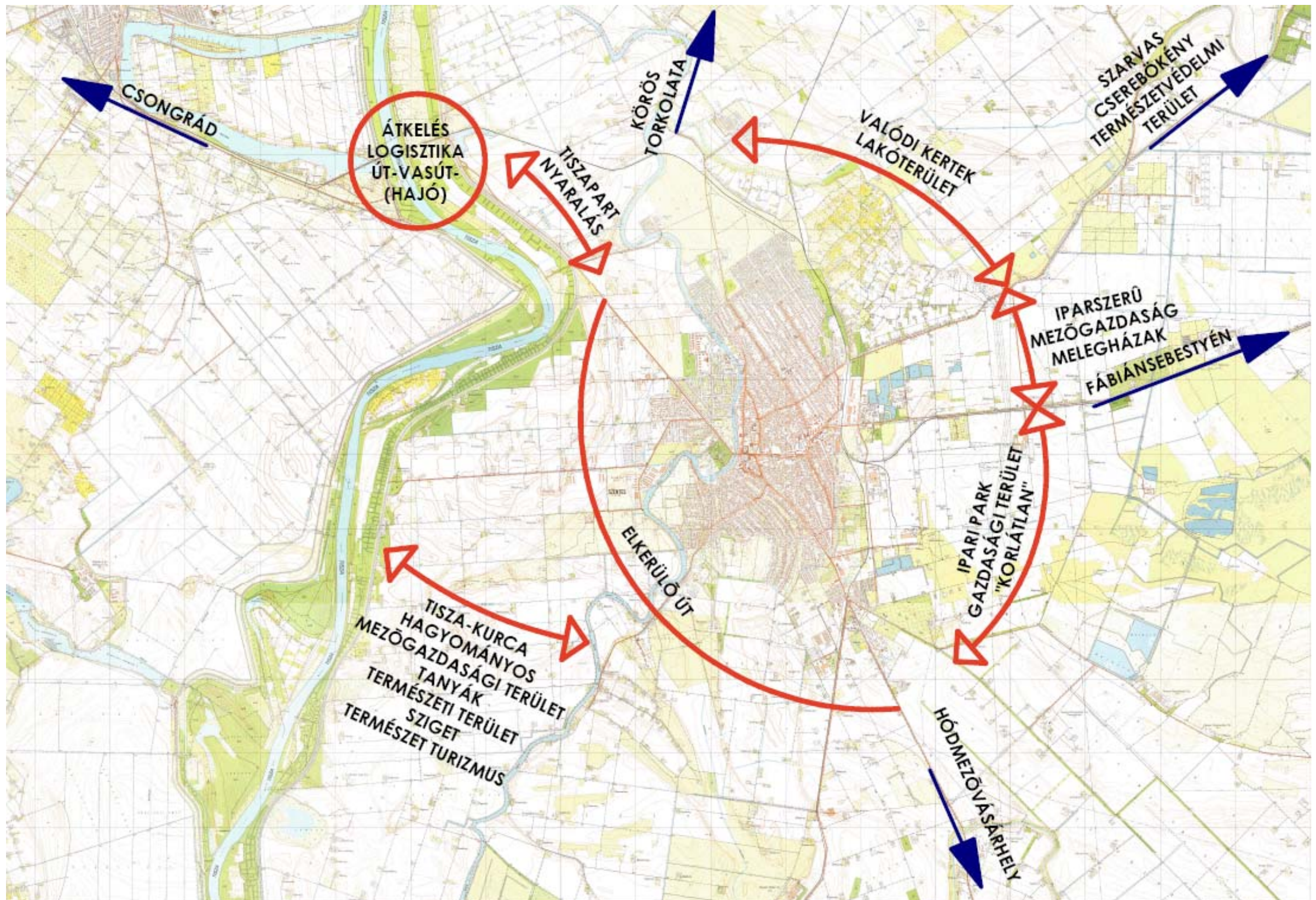

SZENTES FEJLESZTÉSÉNEK FŐBB IRÁNYAI

Szentes Város fejlődése a XIX. sz. közepe óta tudatos tervezés szerint történt, illetve történik.

1. A Város a XX. században kezdte meg a Kurca jobb partján fekvő területek fejlesztését. Elsősorban lakóterület, illetve a kiszolgálásához kapcsolódó funkciók – oktatás, kiskereskedelem.
2. A Város gazdasági zónája mindig is a város keleti oldalán volt, a szocializmus idejében is ezen a területen fejlesztették, a közelmúltban is itt létesítették az ipari parkot. Ehhez tartozik az ipari vasút megléte és fejlesztése.
3. A Tisza partja hagyományosan természetközeli terület.
4. Rendkívül fontos a Város kapcsolata Csongráddal, - mind fizikai értelemben, mind a szó bővebb értelmében.
5. Sport és üdülés a vízfelületekhez kapcsolódik: Tisza, Kurca, Termál tó.

b. Természeti, táji változások (tájhasználat)

1. Természetvédelmi javaslat

A településszerkezeti terv számol a közigazgatási terület túlnyomó részét lefedő, többféle, a módosított területhasználatot erősen korlátozó védettségek (Natura 2000 területek, Országos védettségű területek, ex lege védett kunhalmok, régészeti lelőhelyek, termálkutak) meglétével. Ezért a külterületek fejlesztése visszafogott. Lényegében véve csak kismértékű tájfásításra, kerékpárutak-sétautak létesítésére és a település új belterületeit körülölelő, védelmi zöld célú gyűrű létrehozására szorítkozik.

A szerkezeti terv szerint a védett területek túlnyomórészt érintetlenek maradnak. Érintetlenek maradnak a Cserebökényi Tájvédelmi Körzet gyepi és vízállásos területei, a Tisza hullámtere és a Zsup- sziget, a Lapistói fertő, valamint a szentesi szikések és Kunhalmok is.

Kivételt csak a belterületek DNY-i oldalán tervezett gazdasági területbővítés (60 ha), valamint a Termál-tó északi oldalán tervezett üdülőterületi és zöldfelületi fejlesztés (54,2 ha) jelent. Ezen új területhasználatok a Natura 2000 zóna élőhelyvédelmi területeit érintik, ezért szakhatósági állásfoglalást kérünk az illetékes környezet és természetvédelmi felügyelőségtől.

2. Külterületi zöldterületfejlesztés

Erdőfejlesztés - tájfásítás

A településszerkezeti terv számol a Szentes városfejlesztési programjában szereplő **zöld gyűrű kiépítésével**. Ezért a területhasználatot döntően befolyásoló elkerülő úthálózat, és új fejlesztési területek mellett 50 m széles, a várost gyűrűként övező véderdősáv telepítését terveztük. Az erdősávok a tájban, természetes módon előforduló, őshonos fafajok telepítésével létesítendőek (füzek, nyárfák, kőrisek).

A zöld gyűrű szerepe, hogy a már részben meglévő egyéb fásított területekhez (vasút melletti erdősítés, Kurca, Tisza és Körös melletti galériaerdők) kapcsolódva ökológiailag aktív, természet közeli hálózatot képezzenek, továbbá elválasszák egymástól a külterületi mezőgazdasági területeket és a beépítésre szánt területeket.

A város körül létesülő erdőgyűrűn kívül még tájfásításként **fásított zöldsávok, fasorok telepítését** terveztük, a főbb kisvízfolyások és főbb külterületi úthálózat mellett. Ezen zöldsávok a természetvédelmi szempontból értékes élőhelyek bolygatása nélkül, a régészeti lelőhelyek, Kunhalmok érintetlenül hagyásával létesülnek. Az alföldi pusztai tájkép karakterét szándékunk szerint a tájfásítás nem változtatja meg, csak kiemeli a főbb utak, kerékpárutak vonalát, egyben szolgálja a defláció elleni védelmet.

3. Kerékpárút hálózat

Az új kerékpárút hálózat felfűzi és összeköti Szentes városi zónájával a külterületi lakott területeket és az idegenforgalmi-turisztikai szempontból érdekes táji elemeket. Összekapcsolja Szentest Lapistóval, a Termál-tóval, Magyartésszel, és Kajánújfaluvál. Elvezet a Körös-zsiliphez is.

4. Üdülés, idegenforgalom

Termál tó

Szentes üdülés- idegenforgalmi fejlesztése jelentős részben a térség hévíz-kincsére alapozható. A mezőgazdasági célú vízhasználat mellékterméke a 2,5 km hosszú, 60 m széles, 140,7 ha-os Termál-tó, melyet javasolunk sport- üdülési- szabadidős célokra a mai használatnál sokkal intenzívebben hasznosítani. Ezért É-i partjain 54,2 ha-os üdülőházas

üdülőterület létesítését javasoljuk, melyet a vízparttól átlag 40 m széles korlátlan közhasználatú, fásított zöldsáv kapcsol össze. A városi Önkormányzat igénye, hogy a tó a dél-alföldi és országos evezős-kajakos versenysport kiszolgálására alkalmas vízfelületté váljon, ezért a sportolásra alkalmas, evezős-kajakos verseny és edzőpályaként is alkalmas vízfelület hossza érje el a 2500 m-t. Ehhez a tavat jelentősen át kell alakítani. ÉK-i hűtőtavat ki kell egészíteni, a két törésszel elválasztó gátat és zsiliprendszert át kell helyezni, a tó DNY-i oldalát is meg kell hosszabbítani. Így versenysportolásra kiválóan alkalmas, télen is nagy biztonsággal használható állóvíz felület nyerhető. Egyben megvédhető a környék öntözőcsatornájának vizei az öntözési időszakban a káros sóktól és hőszennyezéstől.

Az átalakítás jelentős vízepítészeti beavatkozás, műszaki megtervezése és engedélyeztetése a településszerkezeti terv hatáskörét jelentősen meghaladó feladat. A szerkezeti terv csak területfelhasználási oldalról kezeli ezt a fejlesztést.

A tó körül sétány, pihenőhelyek, stégek, a vízi sportolást szolgáló létesítmények (csónakház, tároló, stb.) elhelyezését is javasoljuk. A fejlesztés érinti a Natura 2000 élőhelyvédelmi zónát.

Tiszai strand

Szentes kedvező adottsága a várostól magas, biztonságos árvízvédelmi töltéssel leválasztott, festői Tisza-part. A hagyományos tiszai strandterület különleges területbe sorolással történő megőrzését javasoljuk. A szabályozás továbbtervezése során parkolóhelyeket, ideiglenes építmények, sétányok helyeit fogjuk kijelölni. Megjegyzendő, hogy intenzív beépítésű fejlesztésre a terület az évenként elöntés miatt nem alkalmas.

Tisza sziget

A szentesi Tisza-sziget ma döntően kiskertes, a partokon galéria-erdőkkel övezett térség (zárt-kert). Természetvédelmi és árvízvédelmi okokból fejlesztése nem javasolható, ezért távlatban is kertes mezőgazdasági területként történő besorolását tartjuk szükségesnek. A szabályozási terv készítése során érvényesíteni akarjuk az árvízvédelmi szempontokat a beépíthetőség korlátozásával.

5. Tanyafejlesztés

A Szentes környéki tanyák egy része már ma is üdülési célokat szolgál. A településszerkezeti terv számol ezen igények bővülésével, sőt a lovas turizmus terjedésével is. A sík terület földút hálózata alkalmas a térség lovas túraként történő bejárására. A lovak tartására a tanyák egy részének melléképület állománya alkalmas ma is, de a szabályozás tervezésénél az ilyen típusú igények támogatását tervezzük.

6. Zártkertek

Nagyhegyi zártkert

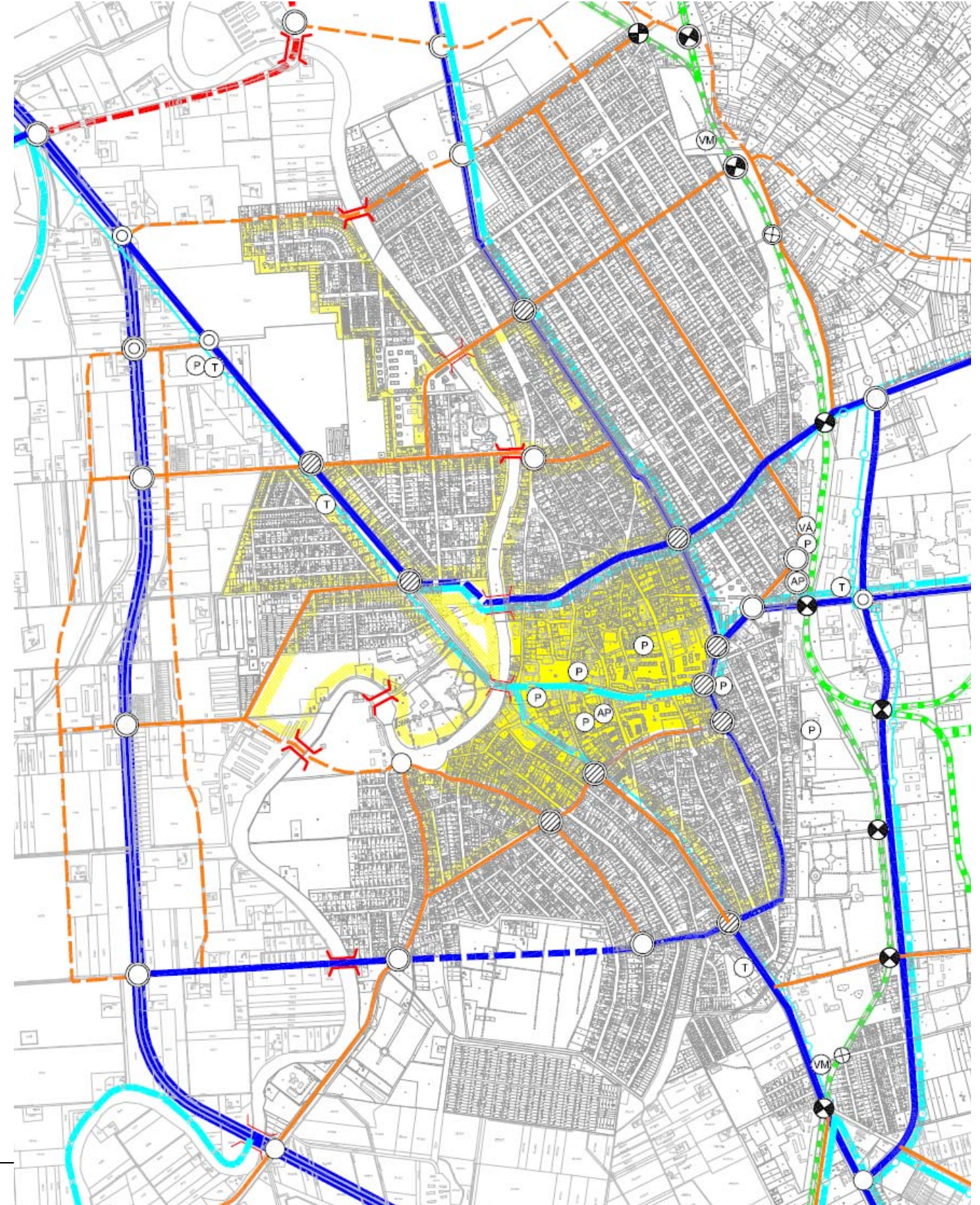
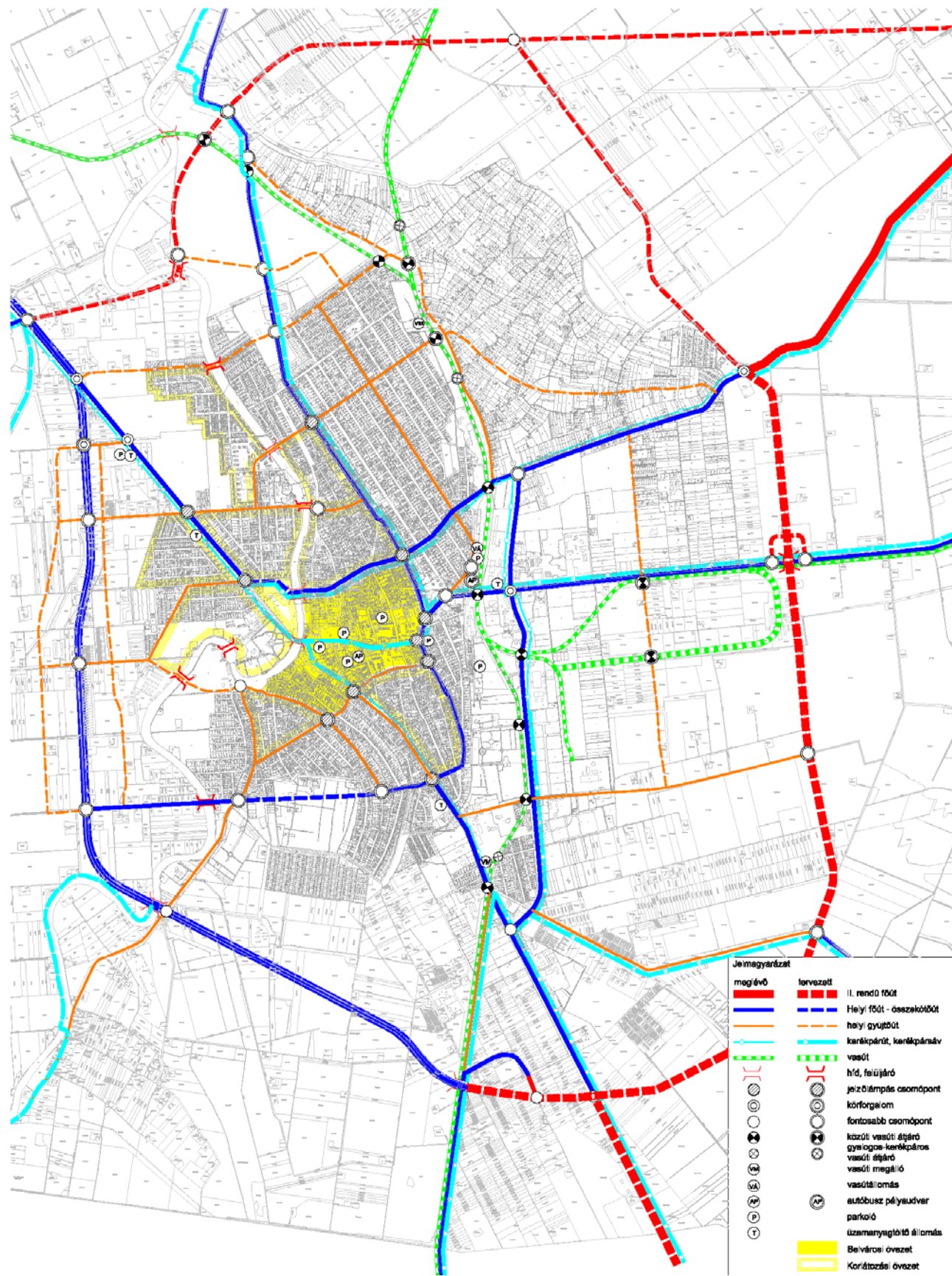
A döntően kertes, növénytermesztésre és állattenyésztésre használt, vegyes telekstruktúrájú területen a lakóházak megjelenése ellenére is meg kívánjuk tartani a kertes mezőgazdasági területi besorolást. Ezt indokolja az infrastruktúra hálózat kialakulatlansága is.

Bereki lapos – Mentett rét

A Nagyhegyi zártkerthez hasonlóan a településszerkezeti terv – azonos indokok alapján – kertes mezőgazdasági terület kategóriában kívánja tartani ezen zártkert területeket is.

c. Településszerkezeti, területhasználati, beépítettségi változások

Javasoljuk minél több fő- és gyűjtőút által határolt területen a korlátozott sebességű övezetek kijelölését. Kisebb területi egységekre javasoljuk a lakó-pihenő övezet bevezetését.

Az övezeteken belüli kiszolgáló utak arculatát annak megfelelően kell kialakítani, mert nem elég a jelzőtábla, az út kiépítettségének is tükröznie kell annak forgalomcsillapított jellegét. (Különböző típusú burkolatok, zöldterületek, utcabútorok, stb.)

A város úthálózatában főútvonalai szerepet az alábbi utak töltenek be:

- Rákóczi Ferenc utca – Mátyás király út – Temető utca - Béke utca
- Báthory utca – Teleki László utca
- Attila út
- Szarvasi út – Bajcsy-Zsilinszky utca – Arany János utca – Kurca híd - Hegedűs László utca
- Csongrádi út (Honvéd utca – Hegedűs László utca)
- Ipartelepi út – Szarvasi út
- Vásárhelyi út (Új utca - 451 sz. út)

Az alábbi útvonalak gyűjtőút szerepet töltenek be:

- Honvéd utca – Derzsi Kovács Jenő utca – Kiss Ernő utca
- Köztársaság út – Szalai utca – Nagyhegyen átvezető új út
- Batthány utca – Kiss Zsigmond utca – 451 sz. útig
- Váradi Lipót Árpád utca – Ilona parti út
- Nagyörvény utca – új út a 451 sz. útig
- Vecseri fok – Kurca part – Mentő utca
- Farkas Antal utca – Nyíri köz – Új utca
- Téglagyári út
- Mágocsi út
- Szegvári út
- Jókai utca – Kolozsvári utca – Baross utca
- Nagyhegyszéli út – északi határ út
- Az iparterületek új gyűjtőútjai

A várost keresztülszelő Kurcán kevéssé híd vezet át, azok sem mind felelnek meg keresztmetszetben és teherbírásban. Ezért nem csak új hidakat kell létesíteni, hanem néhány meglévőt is át kell építeni.

Új illetve átépítendő közúti hidak a Kurcán:

- Északi elkerülő út
- Honvéd utca - Derzsi Kovács Jenő utca
- Kiss Zsigmond utca
- Arany János utca – Hegedűs László utca
- Vecseri fok
- Kiskertek
- Teleki László utca

A közlekedésfejlesztés célja, hogy a belvárosban a forgalmat csillapítsuk, az átmenő forgalmat a határoló utakra terheljük, és a területre irányuló célforgalom minél rövidebb útvonalat használjon. A forgalomcsillapításnak vannak területi és lokális eszközei. Az előbbibe tartozik a korlátozott sebességű, a lakó-pihenő, a gyalogos, a parkolási övezet valamint a súlykorlátozás. Az utóbbiba tartozik az egyirányúsítás, a zsákutca, a csomópontok forgalmi rendjének módosítása.

Ennek értelmében javasoljuk a Kossuth Lajos utcát és annak környékét a Széchenyi ligettől a Mátyás király útig forgalomcsillapított területté alakítani. Ezt északról az Arany János utca, délről az Új utca – Nyíri köz – Nagyörvény utca határolja. A Kossuth Lajos utca felé tartó forgalmat nagyrészt erre a két határoló útvonalra kell terhelni. Annak érdekében, hogy a forgalom mértékét befolyásolni tudjuk, a rávezető utak csomópontjait jelzőlámpás szabályozásúvá kell alakítani. A megfelelő programok alkalmazásával akár számszerűen is meghatározható a Kossuth Lajos utcán áthaladó forgalom.

A belvároson kívül több lakóterületi egységet ki lehet jelölni korlátozott sebességű övezetté. Ezeket mindig fő- és gyűjtő utak által határolt területre kell vonatkoztatni. A lakó-pihenő övezetek lehetnek önállóak, de lehet azt korlátozott sebességű övezeten belül is kialakítani.

Mivel a városban minden úton van kerékpárforgalom, ezért önálló kerékpárutat, vagy kerékpársávot csak a főútvonalak mentén javasolunk. Külterületen minden fő- é összekötő út mellett kívánatos az önálló kerékpárút kiépítése. A kerékpársávok kialakításánál célszerű azt burkolatváltással színében és anyagában is megkülönböztetni a forgalmi és a parkoló sávtól.

Lakóterületfejlesztés

- Belvárosban városi lakóterületek revitalizálása.
- Lakótelepek megkezdett rehabilitációinak folytatása.
- Új kertvárosi lakóterületek:
  - o Kertváros
  - o Alsórét
  - o Bereklapos
  - o Nagyhegy egy része
- Falusias lakóterület a Nagyhegyen
- Külterületi tanyaközpontok megőrzése.
- Tanyasi területek életfeltételeinek javítása

Vonzó városi környezet kialakítása

Szentes hagyományos, nagy múltú város. 70 éven át megyeszékhely volt, és az ebben az időben épült rangos középülete és utcái vonzó urbánus belvárost alkotnak. Ennek további fejlesztéséhez javasoljuk.

A Liget mellett a Csongrádi út és a teljes Belváros forgalomcsillapítását.

A Kossuth utca fejlesztése.

A Belvárosban vegyesforgalmú és sétáló utcák kialakítása.

Vendéglátó és kereskedelmi hálózat bővítése

Meglévő intézményhálózat megtartása és fejlesztése

Gazdasági területek

A gazdasági területek fejlesztési területeit elsősorban a várostól keletre tervezi a vezetés. Ez kapcsolódik a tradicionális ipari területekhez, megoldható a jó vasúti és közúti feltárása a területnek. Három alapvető funkció helyezhető itt el:

1. Nagyüzemi üvegházhas növénytermesztés és a hozzá kapcsolódó funkció. Ez természetesen kapcsolódik a termálkutak által felszínre hozott energiához.
2. Energia-ipar elhelyezésére szolgáló terület, elsősorban alternatív energia termelése lehet itt gazdaságos, adhatja meg Szentes gazdasági biztonságát a XXI. Századra.
3. Általános iparterület, mely kapcsolódik az előző kettőhöz, illetve Szentes hagyományaihoz.

Mindhárom területen igényes, sok zöldfelületet tartalmazó a területeket egymástól zöldsávokkal elválasztott kialakítás támogatható.

A meglévő elkerülő út mellett a kereskedelem számára, a magas színvonalú és volumenű mezőgazdasági termelés számára terület és infrastruktúra kialakítása.

Mindezek támogatására kutatás-fejlesztés, oktatás számára terület került kijelölése.

Üdülőterületek

- A termáltó északi oldalán 50ha területet javasolunk kialakítani üdülés, kikapcsolódás céljából, mind a tó, mind a természet élvezetének kihasználása érdekében. A Nagyhegy keleti oldalán a kiskertes területből 33ha terület hétvégihasas üdülőterületté való kialakítását javasoljuk. A környezet, a könnyű megközelíthetőség és a város közelsége /és egyben messzesége/ ezt a területet indokolja üdülés céljára hasznosítani.
- A Kurca partján színvonalas szállodák, panziók, szanatórium elhelyezését tartjuk előnyösnek.

Belterületi zöldfelületek fejlesztése

A belterületi zöldterületek fejlesztésénél a városfejlesztés általános céljaihoz (lakóterületek és munkahelyi területek bővítése, közlekedésfejlesztés) történő igazodásra, a meglévő adottságok továbbfejlesztésére és a hagyományos városkép messzemenő figyelembevételére törekedtünk.

A fejlesztés általános céljai a következők:

- lakóterületi bővítésekhez kapcsolódó közpark hálózat kialakítása
- a munkahelyi területek (ipar, energetika, iparszerű mezőgazdaság, szolgáltató-kereskedelmi területek) zöldsávokkal történő leválasztása a lakóterületektől
- az állóvíz felületek, mint adottságok kiemelt kezelése
- a Kurca-part kiemelt kezelése
- a zöldfelületi jellegű intézményhálózat turisztikai-szolgáltató célú bővítése
- az új közlekedési hálózat nyomvonalán történő fasori fejlesztés.

a. Lakóterületi parkfejlesztés – véderdők

A szabályozási terv új lakóterületeket jelöl ki a Csongrádi út, a Kurca és a II. Rákóczi Ferenc laktanya között. Ezért a Csongrádi út mellett 30 m széles védőzöldsávot, a lakóterületen belül pedig 1,0 ha-os lakóterületi parkot jelöltünk ki.

Lakóterületi bővítés létesül a Kurca folyó és az É-i belterületi határ között. Itt az új elkerülő utat védendő sáv kíséri, a lakóterületek között pedig 4,0 ha-os lakóterületi közpark létesül.

Védendő sáv kíséri a nyugati elkerülő út és a kereskedelmi-szolgáltató zóna közötti sávot, valamint az elkerülő útgűrű déli és keleti oldalát is.

Védőzöldsáv övezi a szennyvíztisztító és a Bánomháti temető térségét. Közintézmény központ és 0,8 ha-os közpark létesítése kapcsolódik a Bereklaposi úttól délre tervezett lakótelepi bővítéshez.

b. Kurca-parti zöldfelületek

Szentes fő természeti adottsága a belterületeken csaknem centrálisan átkanyargó Kurca folyó, melynek parkosított partjai már ma is kiemelkedői értékei a városnak. Ezen zóna kiterjesztését terveztük a belterületi határig északon és délen, mintegy 2 x 5 km hosszú, 2 x 15-30 m széles fásított sétány-kerékpárút zónát létrehozva.

Ez a folyót két oldalról kísérő belterületi zöldsáv felfűzi a meglévő Széchenyi ligetet, strandot, uszodát és kempinget, a kórház-kertet, valamint a kempingtől délre tervezett új zöldfelületi intézmény zónát.

A területen parkbútorzat, parkvilágítás, pihenőhelyek, esőbeállók létesítését és a vízparti hangulatnak és természeti környezetnek megfelelő fásítást (füzek – nyárok telepítését) javasoljuk.

c. Tavak melletti zöldfelület-fejlesztés

Szentes fontos táji elemei a belterületekhez közeli bányatavak. Ezért a tavak térségében, a vízpartokat kísérően 50-100 m széles, fásított zónát alakítottunk ki, mely alkalmas a vízpartok zöldbe ágyazására és egyben szabadidős funkciók (horgászat, pihenés, kerékpározás, evezés, stb.) befogadására. A parti zöldfelületeken a vízközeli jellegnek megfelelő, őshonos faállományból álló fásítást, sétautak, esőbeállók, játszóterek, parkolóhelyek horgász-stégek létesítését terveztük.

Hasonlóan kialakított vízparti parksávot jelöltünk ki a Termál-tó északi partján, összekötve és elválasztva a vízfelületet az üdülőházas üdülőterületi fejlesztéssel.

d. Fasorbővítés – rekonstrukció

Szentes belterületi fasor hálózata kiterjedt, de nagyon heterogén. Ezért javasoljuk részletes fakataszter létesítését, számba véve a közterületi, városi fenntartású faállományt helyszínrajzilag, a darabszám, hely, fafaj, törzsátmérő, egészségi állapot feltüntetésével. Ily módon olyan adatbázis létesülne, mely a továbbfejlesztés alapját képezheti, meghatározóvá válik a fasorok felújításának logikus sorrendje, a használandó fafajok. Lehetőség nyílik az egységesebb fasori rend kialakítására, mind a fafajok, mind a fák kora szerint.

Az új nyitású utcákon a településszerkezeti terv olyan szabályozási szélességet jelöl ki, hogy mindenhol mód nyílik kétoldali fasorok telepítésére. Itt 8-8 m tőtávolsággal őshonos, tájba illő fafajok faiskolai változatainak telepítését javasoljuk. Ezek: kőrisek, hársak, juharok.

e. Játszótér fejlesztés

Szentes játszótér hálózata kiterjedt, de egyes minőségű. Javasoljuk a játszótér rekonstrukció folytatását, új, balesetveszély mentes játszószerkezetek és burkolatok kihelyezését.

Új játszótérek létesítését javasoljuk az új lakóterületek mellett kialakított parkokban és a tavak melletti új zöldfelületeken. Itt már csak szabványoknak megfelelő berendezések helyezhetők el.

f. Zöldfelületi intézménybővítés

A zöldfelületi jellegű intézmények (öregék háza, szálloda, stb.) létesítését javasoljuk a volt parkerdő és kertészeti kutató területén, a Kurca folyó partján. Így összefüggő hálózat létesül. kórház, sporttelep, Széchenyi liget, uszoda, strand, kemping, öregék háza, szálloda, melyeket a folyó két partján haladó zöldsáv is összekapcsol.

A településen különböző funkcióváltású, különböző volumenű területhasználati változások vannak tervbe véve:

- Lakóterületfejlesztés:
  - Kertváros
  - Héked
  - Alsórét
  - Bereklapos
  - Nagyhegy
- Üdülőterületfejlesztés
  - Termál tónál
  - Alsóréten
- Gazdasági területek bővítése:
  - Iparterületfejlesztés Nagynyomás
  - Gazdasági területfejlesztés:
    - Ipartelepi út mentén
    - Szegvári út mentén
    - Elkerülő út jobb és bal oldalán

- Csongrádi út északi szélén

d. Infrastrukturális változás

Szentes város közművesítése az elmúlt időszakban jelentős fejlődésen ment keresztül, még akkor is ha városközpont közművei már a hatvanas évektől össz-közműves formában épült ki. Ez idő tájt egyedül a hírközlés rendszerei a kor megfelelő szintjén, elmaradott formában üzemeltek.

A jelentős fellendülés az 1990-es évektől számítható, amikor is megindult a hírközlés robbanásszerű fejlődése.

A vízi-közművek közül a vízellátás főhálózata és ellátórendszere lehet mondani a 90-es évek előtt befejeződött, míg a szennyvízcsatornázás 2003-tól pályázatok révén jelentős fejlesztésen esett át, és a vízellátás 96%-os ellátottsági szintjét közelítve napjainkban eléri azt, azaz záródik, az un. nyitott közműolló.

A szentesi vízi-közművek – vízellátás, szennyvízcsatornázás - üzemeltetője Szentes - Víz Kft. A **közüzem vízellátás** a városban szinte teljes körű **(2005-ben 96%-os volt)**, a belterület - lakó, gazdasági, ipari területei - jól ellátottak, míg a külterületen a tanyás beépítés mutatói sokkal rosszabbak, melynek fejlesztéséről az elkövetkezendő években gondoskodni kell. A városi vízmű-kutak minősége általában megfelel a jelenlegi előírásoknak. A **Szentes - Víz Kft.** történt egyeztetés alapján a szigorúbb EU követelmények, illetve a 201/2001 (X.25.) sz. Korm. Rendelet szerint a víz arzén, bór és ammónia tartalmára néhány éven belül szigorúbb előírások lépnek életbe. Az új határértékeket 2010-re kell teljesíteni. **Ezért szükséges a vízbázis rekonstrukciója. Számolni kell, a vízbázis integrálásával, amely két új vízmű-telepi kút fúrásával, és a városi kutak megszüntetésével járna.**

Szentes városában **elválasztott rendszerű csatornázás** épült ki.

A **szennyvíz elvezetés** a városban 1964-ben kezdődött a szennyvíztisztító-telep I. ütemének megvalósításával. A város szennyvízcsatorna ellátottsági mutatója 2002-ben 36 % volt. 2003-ban - mint azt már említettük - a Városközpont és Szentes-Kisér pályázaton támogatást nyert szennyvízcsatorna-hálózatának bővítésére. 2004-ben kezdődött a csatornaépítés kiviteli munkálatai az említett területeken, és most 2006. év végén került befejezésére. A 2006-ban befejeződő program eredményeként a **szennyvízcsatornázottsági mutatója 92,3 %-osra nőtt.**

A szennyvíztisztító telep jelenlegi kapacitása 10.000 m³/d. A szennyvíztisztító telep a hatvanas évek technológiájának megfelelően épült, mely napjainkra elavultá vált. A szennyvíztisztító telep rekonstrukciója elodázhatatlan.

A szennyvízcsatorna-hálózat gyűjtőrendszere gravitációs hálózat. Az egyes vízgyűjtőterületek gravitációs csatornái által összegyűjtött szennyvizek befogadói a vízgyűjtőterületek átemelői, melyek nyomóvezetéken továbbítják a szennyvizet a központi átemelő felé, majd a központi átemelő 2x400 mm-es nyomóvezetéken a szennyvíztisztító-telepre. A szennyvíztisztító-telepi vég-átemelő tisztított szennyvizet nyomóvezetéken a Tisza sodorvonalába nyomja.

A **csapadék-vízvezetésre** az önkormányzat, a vízgazdálkodási társulat igen nagy gondot fordít város terepadottságai és talajmechanikai adottságai miatt. A város egyes területrészei mélyfekvésűnek tekinthető, a fedőréteg kötött, magas a talajvízállás. A városban jelenleg szinte minden utcájában csapadékvízvezető csatorna üzemel. A városközpontban és a lakótelepeken zárt rendszerű gravitációs csatorna épült ki. A kertvárosi részeken burkolt illetve földmedrű árokhálózat található.

A nyílt árokhálózatoknál egyre több helyen kerül kialakításra felszínközeli csatorna a helykihasználás, parkoló kialakítása érdekében.

A város természetes mélyvonulata a **Kurca vízfolyás**, mely a csapadékvizek **települési fő befogadója**.

Árvízvédelmi szempontból Szentes város a Tisza és a Körös vízgyűjtőterületére esik, azok bal parti települése.

Szentes város közigazgatási határa az árvízvédelmi fővédvonalak közül az alábbiakat érinti:

Tisza bal part: 62+520 - 76-566 tkm szelvények között,

Tisza jobb part: 78+825 -79+190 tkm szelvények között

Hármas-Körös bal part: 0+000 - 6+350 tkm szelvények között

A várost érintő, Tisza bal parti töltésének megerősítése megtörtént. A város a Tisza és a Hármas-Körös mértékadó árvizei ellen bevédettnek tekinthető

Az árvízvédelem kérdésében tisztába kell lenni azzal, hogy egy esetleges Szentes közeli Tiszai gátszakadás kevésbé veszélyezteteti Szenteset, mint Hódmezővásárhelyt. Szentesre igazán a Hármas-Körös védvonalának Szarvas, Békésszentandrás közötti gátszakadása lehetne veszélyes.

Energiaközművek terén a város igen jól ellátottnak tekinthető, mivel a villamosenergia-, és a gázenergia ellátó hálózatok mellett jelentős a geotermikus energia felhasználás is. Az első közcélú **geotermikus energiafelhasználás** 1963-ban pont Szentesen kezdődött meg.

A **város gázellátása** több ütemben fejlődött. A vezetékes földgázhálózat kiépítése 1969-ben kezdődött, majd a 80-as években egy nagyobb fejlesztésen esett át a város, de a növekvő gázenergiaigény miatt 1990-től kezdődően újabb fejlesztést hajtott végre az üzemeltető DÉGÁZ Rt. Ezzel a fejlesztéssel a város jelenlegi gázfogyasztása mellett a távlati beépítésfejlesztések gázigényét is biztonsággal ki tudja adni.

Szentes város teljes gázellátással rendelkezik.

A **város villamosenergia-ellátása** az egységes országos hálózati rendszerről kerül biztosításra. A 120 kV-os nagy-feszültségű országos hálózati rendszerről a Szarvasi úti 120/20 kV-os alállomásból 20 kV-os feszültség szinten történik. Az elektromos energiával való ellátottság Szentesen, a külterület kivételével teljesnek mondható.

A 2004-es Magyar Villamosenergia-rendszer Hálózatfejlesztési Terve alapján a DÉMÁSZ Rt. tíz éves előretekintéssel készített hálózatfejlesztési tervet. Két terhelésnövekedési ütemre készítette el, a kisebbik 1,5%-os növekedési ütem a teljes terület átlagos növekedését veszi figyelembe, míg a második változat az utóbbi évek helyileg regisztrált tényleges fejlődési ütemét követi.

A hálózatfejlesztési tervben konkrétan szerepel Szentes, ugyanis az Rt. részletes vizsgálatot folytatott egy Csongrád-Szentes 120 kV-os vezeték létesítésére. A fejlesztési terv azonban jelenleg nem tartja aktuálisnak a megvalósítását, ugyanis azt a DÉMÁSZ Rt. halaszthatónak ítélte meg. A következő felülvizsgálatnál a fejlesztést újra fogják vizsgálni. A villamosenergia fejlesztést jelen tervben a jelentősnek tűnő lakó-, és gazdasági, ipari területek a becsült többlet energiaigénye alapján célszerű felülvizsgálni.

A **városi távhő-szolgáltató** rendszer alapvetően öt nagy egymásra épülő objektumból és azok szoros kapcsolatából áll, melyek közül a Kurca parti beépítés (teljesen földgáz üzemű), a Debreceni utcai, a Kossuth utcai és a Kertvárosi lakótelepek fűtőművei földgáz és termálvíz üzeműek. A távfűtéssel rendelkező lakások száma jelentős 6930, valamint további 94 közület rendelkezik távfűtéssel. Jelenleg az elhasznált hévizek elfolytatásos rendszerrel, környezetszennyező módon, felszíni befogadóba kerülnek, kivéve a Kertvárosban, ahol

visszasajtolással kerül elhelyezésre. A város geotermikus energiafelhasználásának további lehetőségeivel célszerű számolni.

Szentes város hírközlés (rádió, televízió) terén az Antenna Hungária Rt. Országos Tarnitz-hálózatának egyik telephelye, míg a mikrohullámú hálózatok korlátozási sávval Szeged-Szentes-Kunszentmárton hálózatának része, valamint térségi szerepkörű TV és URH gerincadó található a településen.

A városban helyi televíziós műhely működik (Szentesi HMG és Stúdió), amely a szegvári közösségfejlesztők egyesülete által létrehozott Civil TV néven működő műsorszolgáltatás kistérségivé terjesztésének egyik állomása.

A vezetékes távközlés alapján hazánk 54 primer körzetre van osztva. Az előfizetők négy nagyobb tulajdonosi csoporthoz kapcsolódva érhetik el az úgynevezett koncesszió köteles vezetékes távbeszélő szolgáltatást, amely a kilencvenes években és még napjainkban is a távközlési piac meghatározó szegmense.. Az említett primer körzetek közül Szentes a 16. számú, ahol a szolgáltató az Invitel Távközlési Szolgáltató Rt. Vezetékes telefon, internetes és üzleti kommunikációs (hang- és adatátviteli) szolgáltatást nyújtanak.

A vezetékes fővonalak száma 2001-ben csökkenésnek indult, ami alapvetően az egyéni fővonalszámok csökkenésére vezethető vissza. Az országos ellátottság jelenleg 37% (100 lakosra jutó vezetékes ellátottság) körül alakul. Csongrád megyében az országos átlag körüli ellátottság jellemző (35%), bár a fővonalak számának csökkenése itt már 2000-ben elkezdődött.

A vezetékek nélküli – mobil - távközlési szolgáltatást nyújtó, jelenlegi három magyarországi társaság (T-Mobile, Pannon GSM, Vodafone) jelen van Szentesen.

A városban a kábeltelevíziós vezetékes műsorelosztó szolgáltatást a Szentesi Kábel Kft. (Kossuth utca 17.) látja el. A hálózatba a lakások közel 18 %-a (2233 db) volt bekapcsolva a cég 2002. első félévi beszámolója alapján.

A Kertvárosban kábeltelevíziós szolgáltatást nyújt a MÁV Lakásfenntartó Szövetkezet is. Kiépül a hálózat a Felsőpárt egészén (Frequency Kft.- TV Network), illetve az Arany János utcától északra eső területen (Szentesi Kábel Kft.). Ugyancsak a Szentesi Kábel Kft. tervezte a teljes hálózatkiépítést 2006-ban a Kisérben, illetve a Kossuth Lajos utcától délre eső belterületi részen, amely meg is valósult.

2006. évben épült ki az optikai kábelrendszer a kistérség egészében, Szentes központtal.

A beépítés-fejlesztések növekedésének igényét főleg az infrastruktúra - út és közmű - jelentős fejlődésével lehet többek között magyarázni.

A városban az üdülőterületen és külterületi beépítések kivételével most már valamennyi közmű - a vízellátás, a szenny-, és csapadékvíz-csatornázás, a gázellátás, a villamosenergia-ellátás és a hírközlés, továbbá a lakótelepen a távhő-ellátás - hálózata **szinte teljes mértékben** kiépült.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a város infrastrukturális fejlesztéseihez a megfelelő tervek alapján a minőségi követelmények teljesítése került előtérben a 2001-től kezdődően.

A minőségi átállás főleg az út és csapadék-vízvezetés terén jelentkezik látványosan, főleg a városközpontban és a gazdasági kereskedelmi területeknél a kiemelt szegélyű útszelvény kialakítással és a nyílt árokhálózatot felváltó zárt csapadék-vízcsatornázással.

Ki szeretnénk emelni, hogy a közműveket lehetőleg közterületeken kell elhelyezni. A jelenleg magánterületen húzódó vezetékeket közterületre kell kiváltani, illetve a szolgalmi jogos átvezetéseket rendezni kell.

A tervezett új beépítésekhez a meglévő, illetve a tervezett hálózatokat a várható közműigények alapján kell továbbfejleszteni.

A város új tervezési területein a közművek kiépítését csak egységes rendszerben elő-közművesítéssel javasoljuk megvalósítani.

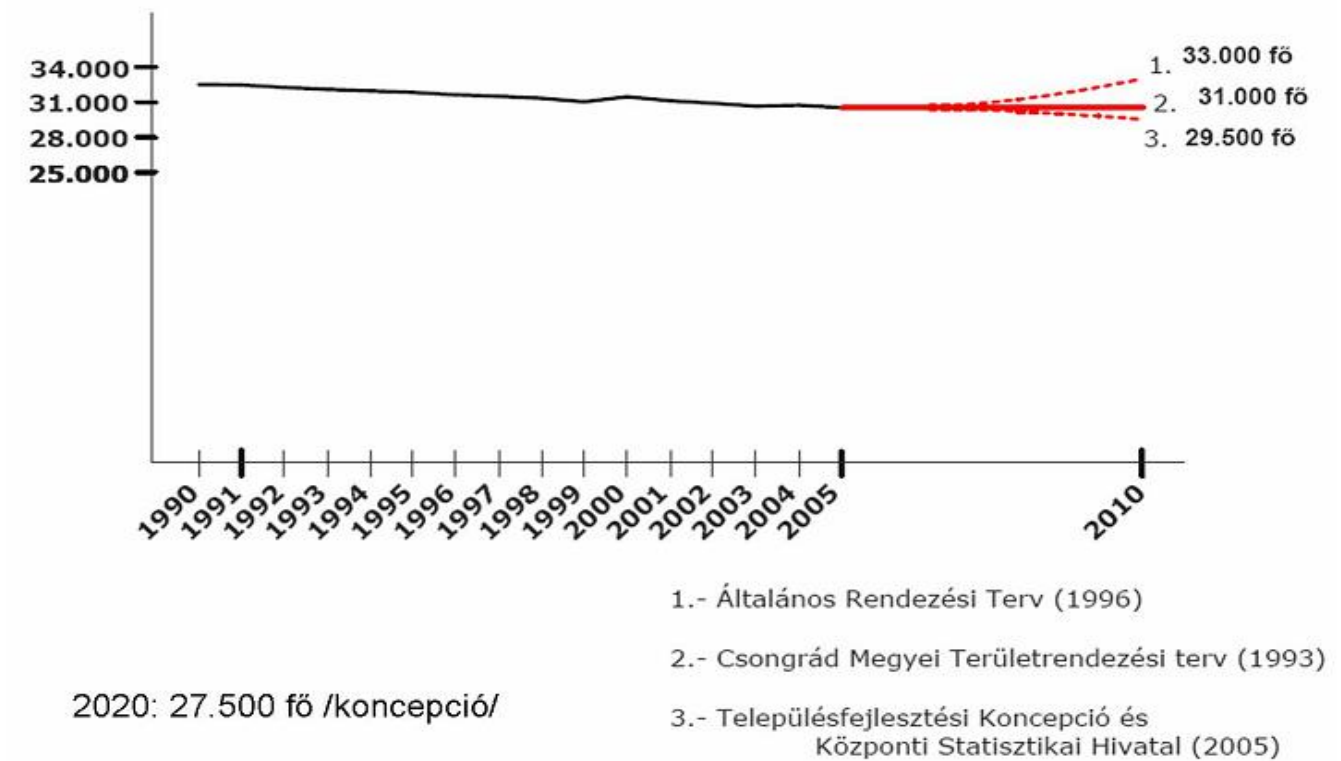
e. Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása

Amennyiben a lakóterület-fejlesztések mindegyike hosszútávon megvalósul, 3000 fő népességnövekedést eredményez, ami 34000 főt jelentene. Ez jelentős lakosságnövekedés, ám Szentes népessége így éri el az 1994-es lélekszámot. (1994: 33048 fő), ami elmarad a maximális népességszámtól (1980: 35127 fő). Ez tehát 8% népességnövekedést, 10 éves időtartamra elosztva durván évi 1% lakosságnövekedést jelent. A település lakosságának átlagéletkora az országos átlagnál kedvezőbb, a területek beépülésével tovább javulhat.

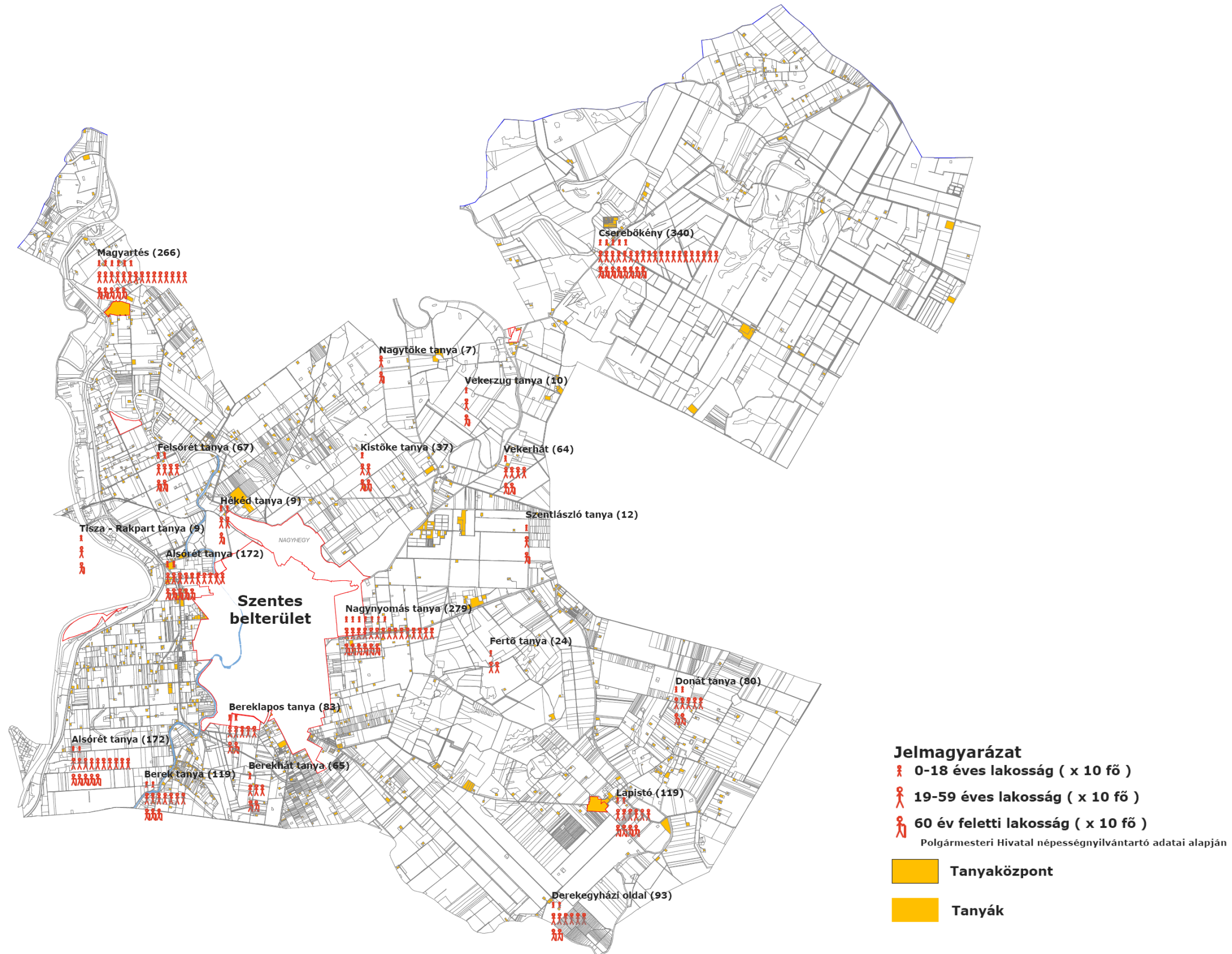
Az ipartelep bővülésével a munkahelyek száma növekedik, ami magával vonzza a népesség megtartását és újabb lakók letelepedését a városban.

Amennyiben a Termáltó és környékének rekreációja megvalósul a nyári idényben várható további létszámnövekedés az üdülőterületeken. A tó hasznosításával az idegenforgalom, ezzel egyidőben pedig újabb munkalehetőségek is kínálkoznak.

A dolgozó lakosság döntő többsége ma is Szentesen dolgozik és valószínűleg az ideköltözők is elsősorban a munka miatt jönnek a városba. A legtöbb család több generáció óta él Szentesen, és nem is kíván elköltözni.

4. Hatáselemzés

a. Történeti térbeli rendszerek, településhálózati következmények

Szentes és környékének térségi szerepe nem változik. Hosszútávon marad a kistérség központja. Ezt a szerepet a város ma is ellátja. A terv szerint a városközpont fejlesztésével ezt továbbra még magasabb szinten lesz képes ellátni.

A várost elkerülő körgyűrű bezárásával a város közlekedése javul, könnyebben elérhetővé válnak a környék települései.

Az M9 autópálya megépülésével – mely túlmutat jelen terven – a főváros, Budapest válik „közelebbé”.

A tervezett gazdasági területeken megvalósítható beruházások hozzájárulnak a környék menkahellyel való ellátásához.

A tervezett turisztikai fejlesztések csak akkor lehetnek sikeresek, ha komplex módon a tágabb környék bevonásával valósulnak meg.

b. Természeti, táji hatások, táji- természeti értékek megőrzése

Külterületfejlesztés:

Szentes mintegy 35000 ha-os határa a Dél-Alföld jellegzetes, az Alsó-Tisza völgyébe és a Békés-Csanádi löszhátba tartozó, mélyen fekvő, sík, folyókkal és mesterséges csatornákkal átszelt vidéke.

A területhasználatot a mezőgazdasági művelés, az alacsony erdősültség és a kiterjedt tanyavilág jellemzi. A térség fontos adottsága a hévizek jelenléte, melyre intenzív kertészeti (zöldség és virágtermesztés) kultúra, állattartás és városi hévíz hasznosítás (fürdő, uszoda, kórház) alapul. A táj jellegzetes eleme a 140,7 ha-os termál tó.

A külterületek intenzív átalakítását a térségben érvényben lévő természetvédelmi korlátozások gátolják. Ezek egymást többszörösen letakarva a külterületek mintegy 75%-át lefedik (NATURA2000 élőhelyvédelmi térség és különleges madárvédelmi területek, országos jelentőségű természetvédelmi területek, Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet (Zsup sziget), országos ökológiai hálózat, tájképvédelmi területek, kunhalmok).

Ezért a településszerkezeti terv csak visszafogott, a külterületek túlnyomó részét nem érintő átalakításokat irányoz elő.

Az erdőfejlesztés döntően a város belterületei körül létesülő zöld gyűrű (50-60 m széles, 3 szintes véderdősáv) telepítésére terjed ki, megtartva eredeti állapotában a sík puszták természetes, évszázadok alatt kialakult arculatát. A véderdőgyűrű telepítésén túl fontos cél a fő kisvízfolyások, csatornák melletti, részben már meglévő fás galéria kísérsávok kiegészítése. Ezen zöldsávok a már meglévő fásított területekhez kapcsolódva ökológiailag aktív, természetközeli fásított hálózatot képeznek. A telepítésük őshonos fa és cserjefajok ültetésével történik.

A külterületfejlesztés lényegi eleme a Termál tó térségének üdülési, sport, idegenforgalmi célú hasznosítása. Ezért a településszerkezeti terv a tó kettős tározó jellegének szükségszerű megtartása mellett, a mai gát és zsilip áthelyezésével 2500 m hosszú, vizisportolásra alkalmas mederbővítést irányoz elő, egyben a tó északi partján közösségi zöldsávot és üdülőházas üdülőterületet jelöl ki, mely kapcsolódik a Nagyhegyi zártkert egy részén kijelölt új hétvégi házas üdülőterületekhez is.

A terv egyébként a zártkerteket továbbra is kertes mezőgazdasági területnek jelöli fekvésük, telekstruktúrájuk és meglévő infrastruktúrájuk okán.

Számolunk a kiterjedt tanya-hálózat megtartásával a lakó, termelő és üdülő funkciók tartós egymás mellett élésével. A terv támogatja a tanyák lovas-sport és egyéb célú, a táji adottságokhoz illeszkedő fejlesztését.

A fejlesztés további eleme olyan kerékpár és túra útvonalak kijelölése, melyek feltárják a jellegzetes tájrészleteket, felfűzik a külterületi lakott területeket (Lapistó, Magyartés, Kajánújfalu) és a táj jellegzetes épített értékeit (Ecséri templom, Zalotai szélmalom, Körös melletti duzzasztó). Egyben kapcsolódnak a Tiszai strandhoz és a Termál tó üdülő – sport - idegenforgalmi térségéhez, valamint a belterületi és regionális kerékpárút hálózathoz.

Belterületi zöldterületfejlesztés

Szentes belterületi zöldfelületi rendszerét hagyományos nagy parkok (Széchenyi liget 7,5 ha, Hősök erdeje 7,6 ha) dekoratív, fásított, kertesített terek (Kossuth tér, Erzsébet tér), kisebb belső városi zöldfelületek (Apponyi tér, Bocskai-Névtelen tér), valamint belső udvarok, lakótelepi közös zöldfelületek, sétáló utcához kapcsolódó kertek, intézménykertek (kórház, strand-uszoda, sporttelep, kemping), fasorok, közlekedési zöld szigetek és a Kurca folyót hosszan kísérő kétoldali zöltsávok alkotják.

A zöldfelületi rendszer további fontos eleme Szentes 11 temetője, melyek 43,28 ha összterülete hosszú távon is kielégíti a temetkezés területi igényeit.

Extenzív zöldfelületek a belterületi erdők (parkerdő, vasút menti erdők). A városi tulajdonban lévő erdők összterülete 45,0 ha.

A településszerkezeti terv belterületi zöldterületfejlesztésének legfontosabb elemei az alábbiak:

- Új lakóterületek kijelölése esetén a terv minden esetben kijelöl 1-4 ha, a lakóterületi fejlesztéshez közvetlenül kapcsolódó új, korlátlan közhasználatú játszótérek, fásított pihenőhelyek létesítésére alkalmas parkot.
- A tervezett új úthálózat minden esetben a kétoldali fásításra alkalmas szabályozási szélességgel kijelölt. Ílymódon mód nyílik a fasor hálózat egységesen tervezett, fajtaazonos faállománnyal ültetett tovább bővítésére. Javasoljuk továbbá a meglévő fasori állomány részletes kataszterezését, mely adatállomány módot nyújt a mai, korban, fajtában, egészségi állapotban és arculatban vegyes fasorok rekonstrukciójára, ütemezett egységesítésére.
- A településszerkezeti terv a Kurca teljes (kibővített) belterületi szakaszán zöltsáv fejlesztését irányozza elő. A terv szerint 2,5 km hosszú, 2x15-30 m széles fásított sétány létesül, utcabútorzattal, parkvilágítással, pihenőhelyekkel, esőbeállókkal.
- A településszerkezeti terv a meglévő bányatavak vízfelületét kiemelt természeti adottságként kezeli. Ezek partján 50-100 m széles fásított zöld zónát terveztünk, mely zöldfelületek természeti környezetbe ágyazzák a tavakat, egyben szabadidős funkciók (sétányok, pihenőhelyek, horgász helyek, esőbeállók, játszótérek stb.) létesítését teszik lehetővé.
- A szabályozási terv bővíti a zöldbe ágyazott intézményterületeket a Kurca parti alulhasznosított területek átsorolásával intézményi kategóriába.
- Javasoljuk a zöldfelületekre vonatkozó helyi védelem kiegészítését az alábbiakban:

- Kórházpark

- Erzsébet téri park

Egyedi védelemre javasolt fák:

- Szent Imre herceg út olimpiai bajnok tölgyfája

- Kossuth tér 3 db oszlopos tölgy

- Sporttelep melletti tölgy

- Szent Anna utcai 3 db platán

- Munkácsy Mihály utcai cukorjuhar

- Kiss Zsigmond utcai 3 db cukorjuhar

- Kurca parti platánok, 5 db

- Petőfi S. utca – Szabadság téri platán

Védendő temetőterületek:

- Izraelita temető (sirkövek)

- Kálvária temető

c. Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei.

Tervezett változtatások hatása:

1. Gazdasági, kereskedelmi, szolgáltató terület

188. sz. lelőhely, Szentilona (Ilonapart)

A tájból dombszerűen kiemelkedő (egykori ártéri sziget), jelentős régészeti lelőhely Ny-i felét a tervezett mezőgazdasági jellegű iparterület kialakítása érinti és veszélyezteti.

Javaslat:

A több periódusú, emlékekben gazdag lelőhelyen található egy középkori település központja, annak, temetője, lakóépületei. Ezeket jelentős mértékben veszélyeztetheti a tervezett kialakítás, ugyanakkor megtartandó emlékekkel, építészeti maradványokkal lehet számolni – elsősorban egy Árpád-kori templom maradványaival –, melyek előkerülése helyreállítása és bemutatása tervváltoztatással, vagy akár annak meghiúsulásával is járhat. Mindezek alapján a régészeti lelőhelyen a tervezett ipari terület kialakítását nem javasoljuk, ugyanakkor a régészeti lelőhelyet célszerű lenne gyepművelésbe vonni.

További gazdasági, kereskedelmi területek érintik a 1.,6.,83.,84.,86.,100.,101.,102.,106.,108.,120. sz. lelőhelyek területeit.

Javaslat:

A tervezett gazdasági, kereskedelmi, szolgáltató területeken a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a lelőhelyeket lehetőleg el kell kerülni, illetve azokat a lelőhely kiterjedésének határához kell igazítani. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

2. Iparterület (általános, energia ipar)

A tervezett energiaipari fejlesztések érintik a 96., 97., 98., és 162. sz. lelőhelyeket

(Nagynyomás)

Javaslat:

A tervezett iparterületen (általános, energia ipar) a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a lelőhelyeket lehetőleg el kell kerülni, illetve azokat a lelőhely kiterjedésének határához kell igazítani. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

3. Lakóterületi fejlesztés

A tervezett új kertvárosi és kisvárosi lakóterületek kialakítása érintik a 2.,541. sz.

lelőhelyeket.

Javaslat:

A tervezett lakóterületeken a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a lelőhelyeket lehetőleg el kell kerülni, illetve azokat a lelőhely kiterjedésének határához kell igazítani. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

4. Közmű terület kialakítása

A tervezett közműterület kialakítása érinti az 540. sz. lelőhely területét.

Javaslat:

A tervezett közműterületen a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a lelőhelyeket lehetőleg el kell kerülni, illetve azokat a lelőhely kiterjedésének határához kell igazítani. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

5., Közúthálózat fejlesztése

Elkerülő főút

A tervezett elkerülőút és annak becsatlakozó szakasza érinti a 304.,280.,279.,395.,451.,239.,207.,12.,19.,110.,163.,181.,380.,367.,366.,248.,240.,239.,109. sz. lelőhelyeket.

Meg kell jegyezni, hogy az elkerülő út kialakítása a régészeti lelőhelyek terhelését is csökkentheti mind a belváros és a külső részek esetében.

Mellékúthálózat fejlesztése

A mellékúthálózat fejlesztéséhez szükséges új utak kialakítása érintik a 16.,363.,222.,261.,238.,267.,486. sz. lelőhelyek területeit.

Gyűjtőúthálózat fejlesztése

A gyűjtőúthálózat fejlesztéséhez szükséges új utak kialakítása érintik a 200.,162.,94.,100.,188. sz. lelőhelyek területeit. Melyek közül különösen veszélyezteteti a 188. sz. régészeti lelőhely területét.

Javaslat:

A tervezett szakaszok pontos kialakítása során törekedni kellene ezek elkerülésére, különösen a 188. sz. lelőhely esetében. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

6. Kerékpárút hálózat fejlesztése

A tervezett kerékpárút hálózat szakaszai érintik az 554.,393.,205.,213.,538.,372.,27.,25.,13.,516.,109.,106.,200.,182.,91.,209.,219.,202.,191.,177.,199.,192. sz. lelőhelyek területeit. Azonban ezek esetében csak a 30 cm-nél mélyebb talajmunkával járó tevékenységek jelenthetnek tényleges veszélyt. A felszínre helyezett műrvázott, vagy vékony, sekély alapozású aszfalttal ellátott úttestek többsége nem jelentenek veszélyt a lelőhelyek többségére. Ezek közül kivételt csak a kurgánok jelenthetnek, amelyeket minden esetben el kell kerülni a kerékpárút hálózattal. Meg kell jegyezni, hogy az úthálózat kialakításánál már eddig is nagymértékben figyelembe vették a régészeti lelőhelyek elhelyezkedését és törekedtek azok kikerülésére.

Javaslat:

A tervezett kerékpárút szakaszok pontos kialakítása során fontos lenne azok elkerülésére törekedni. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

7. Erdősítés

A belváros körül tervezett véderdők érintik a 101.,102.,86. sz. lelőhelyek területeit.

Javaslat:

A lelőhelyek területén lehetőség szerint kerülni kell az erdőtelepítést, ott célszerű lenne ligetes, vagy gyeperes részeket kialakítani. Amennyiben az erdősítés elkerülhetetlen a lelőhelyek területén, akkor azt előzetesen fel kell tární (ld. lent)

8., Fasor telepítés

A folyóvizek, valamint közutak mentén tervezett fasorok kialakítása érinthetik az alábbi régészeti lelőhelyeket:

93., 184., (Várhát) 209., 214., 217., 219., (Belterület) 539., (Sárgapart) 546., (Görgös) sz. lelőhelyek a Kurca partján
3., 5., 12., 19., 22., 23. sz. lelőhelyek (Alsórét és Berekhát) a 451. sz. út mentén
123., 163., 181., 207., 239., 240., 248. sz. (Nagynyomás, Szentlászló, Vekerhát) lelőhelyek a 45. sz. út mentén
395., (Felsőrét) 412., (Kistóke) sz. lelőhelyek a 4445. sz. út mentén
246., 247. sz. (Kaján) lelőhelyek a 4401. sz. út mentén
61., 312., 345., 526. sz. (Dónát, Derekegyházi oldal) lelőhelyek a 4406. sz. út mentén
201., 207., 222., 236., 237., 238., 239., 240., 248., 258., 260., 261., 267., 273., 280., 285., 295., 420., 423., 425., 426., 427., 429., 430., 431., 444. sz. (Vekerzug, Kaján, Cserebökény) lelőhelyek a Veker főcsatorna partján
82., 117., 118., 132., 197., 198., 315., 316., 321., 322., 328., 336., 337., 348., 350., 373., 374., 375., 502., sz. (Derekegyházi oldal, Dónát, Lapistó, Szentlászló) lelőhelyek a Kórogy-ér partján.

Meg kell jegyezni, hogy a szerkezeti terv alapján számos esetben a tényleges érintettség nem állapítható meg egyértelműen, ez a szabályozás után lesz egyértelmű csak. Ugyanakkor a vízparti lelőhelyek esetében azok széle már számos esetben elkezdett befásulni. Önmagában a fasorok telepítése alapvetően hasznos lehet a lelőhelyek állapotának megóvása szempontjából, mert azok lassíthatják a szél okozta a talajeróziót is egyben.

Javaslat:

A tervezett fasorok kialakítása során a lelőhelyek területeit ki kell kerülni fatelepítés nyomvonalával, illetve a lelőhely kiterjedésének határához kell igazítani. Amennyiben ez nem megoldható, a régészeti lelőhelyek érintett területét előzetesen fel kell tární (ld. lent)

Valemennyi fenti esetben a földmunkával járó tervezett változtatások során az alábbiak szerint kell eljárni.

Az Kötv 22-23.§-a, továbbá A régészeti lelőhelyek feltárásának ... részletes szabályairól szóló 18/2001 (X.18.) NKÖM rendelet 14.§-a szerint a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal el kell kerülni. Ha a lelőhelyek elkerülése a földmunkával járó fejlesztés beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární. A tervezett munkálatok kizárólag a feltárás befejezése után kezdődhetnek el. A régészeti feltárások költségét annak kell fedezni, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált Kötv 19.§ (3). A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülés 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére Kötv 22.§.(1).

A tervezett tevékenység építési tevékenység előtt a hatályos 2001. évi LXIV. Kulturális Örökségről szóló törvény szerint értesíteni kell a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szegedi Regionális kirendeltségének előzetes szakhatósági állásfoglalását kell kérni. A szükséges megelőző kutatások elvégzéséhez a helyileg illetékes Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságával kell megállapodást kötni.

Nagyberuházásokkal kapcsolatos 21/2007. (III. 26.) OKM rendelet:

Az oktatási és kulturális miniszter 21/2007. (III. 26.) OKM rendelete a nagyberuházásokkal kapcsolatos régészeti kötelezettségekről az alábbiakban rendelkezik.

Nagyberuházásnak számít 2007. március 26-tól minden nettó 1,5 milliárd forintot meghaladó beruházás, továbbá a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt., valamint a Vásárhelyi Terv koordinátor szerveinek kezelésében a nettó 100 millió forintos értékhatárt meghaladó beruházás. 3.§ f) szerint 2008. április 1-jétől életbe lépő rendelkezés szerint az a beruházás, amely a nettó 500 millió forintos értékhatárt meghaladja, függetlenül annak területi kiterjedésétől vagy helyszínétől.

A beruházó nyilatkozni köteles, hogy a tervezett be ruházás nagyberuházásnak számít-e. A régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójának anyagi elismerésének részletes szabályairól szóló 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet 1. §-ában meghatározott nagyberuházás esetén - terepbejárás dokumentációt is tartalmazó - hatástanulmányt kell készíteni.

A nyilatkozat, valamint az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendeletnek megfelelő örökségvédelmi hatástanulmány az építésügyi hatósági, illetve örökségvédelmi hatósági (szakhatósági) eljárásban a Hivatalhoz benyújtott kérelem kötelező melléklete.

A földmunkával járó változtatás teljes kiterjedésére vonatkozóan mind az előkészítő munkálatok, mind a kivitelezés tekintetében régészeti megfigyelést kell biztosítani, a régészeti lelőhelyeken, pedig megelőző feltárást kell végezni.

A nagyberuházások során a terepen végzett régészeti munkálatok és dokumentációkészítés, valamint az elsődleges leletfeldolgozás tekintetében a feladatokat - beleértve a régészeti érdekeltségeket érintő előkészítő munkafázisokban való részvételt is - a Tv. 22. § (3) bekezdésében meghatározott szerződés keretében a régészeti szakszolgálat látja el.

A régészeti lelőhelyeken feltárással a régészeti szakszolgálat csak azokon a helyeken köteles sort keríteni, ahol a beruházás a talajt a jelenlegi talajszintnél 30 cm-nél, illetve a humuszréteg alsó szintjénél mélyebben érinti, vagy ahol a régészeti jelenségeket a beruházás egyéb módon veszélyezteti. Veszélyeztetésnek számít különösen az erózióknak való kitétel (víz, szél, fagy, növényültetés), a földmunkával, anyagkitermeléssel vagy építkezéssel történő megsemmisítés vagy megbolygatás, az állapotváltozással járó elfedés.

A beruházás, illetve a régészeti feltárási előkészítése során ismertté vált és a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról szóló 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet szerint nyilvántartásba vett lelőhelyekre is tekintettel a régészeti szakszolgálat a beruházóval a feltárással kapcsolatos szerződést köt, amelynek hatósági jóváhagyás céljából történő bemutatásával egyidejűleg megkéri a feltárási engedélyt.

Amennyiben a feltárási során eredeti összefüggéseiben megmaradt helyszínen megtartható emlékek (épített régészeti örökségi elemek) kerülnek elő, erről a feltárási vagy a régészeti szakszolgálat vezetője 3 napon belül írásban bejelentést tesz a Hivatalnak.

A bejelentett régészeti emlékek kezeléséről - ideértve az ideiglenes megóvásukra, esetleges eltávolításukra, helyszíni megőrzésükre, illetve helyszíni bemutatásukra vonatkozó előírásokat - a bejelentő véleményének kikérése után 8 napon belül a Hivatal dönt.

A régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójának anyagi elismerésének részletes szabályairól szóló 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet 1. §-ában meghatározott nagyberuházás esetén - terepbejárás dokumentációt is tartalmazó - hatástanulmányt kell készíteni."

Mezőgazdasági művelések hatásai

A település kül- és belterületén ismert régészeti lelőhelyek közül többet az intenzív mezőgazdasági munkálatok és a modern talajművelés okozta bolygatások károsítottak. Ezen lelőhelyek esetében az intenzív mezőgazdasági munkálatok további pusztításokat eredményezhetnek, ezért a lelőhelyek megóvása érdekében javasoljuk a mélyebb munkálatok járó földművelési rendszerek korlátozását, ami különösen vonatkozik a mélyszántásra, a késezésre, a szőlőtelepítéseknél szokásos rigolózásra.

Kiemelten fontos, a kunhalmok megóvása, további pusztulásuk megakadályozása is. Az intenzív mezőgazdasági módok miatt rendkívül nehéz a lelőhelyek pontos kiterjedését és sokszor azok jellegének a meghatározását elvégezni.

Javaslat:

A KÖTV 22-23 §-a, továbbá *A régészeti lelőhelyek feltárásának... részletes szabályairól szóló 18/2001 (X. 18) NKÖM rendelet 14 §-a* szerint a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal el kell kerülni.

Az egyébként is természeti védelem alá eső számú régészeti lelőhelyeken található rézkori kurgánok megóvása érdekében fontos lenne, azok területének gyepművelésbe való átsorolása, amennyiben ez még nem történt meg.

Váratlanul előkerülő régészeti emlékek esetében az alábbiak szerint kell eljárni.

Valamennyi, a régészeti feltárási esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. Ha bármilyen tevékenység során váratlan régészeti emlék, illetőleg lelet kerül elő, a felfedező (kivitelező, beruházó) az örökségvédelmi törvény 24.§-a értelmében köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és az emlék vagy lelet előkerülését az önkormányzat jegyzőjének és a területileg illetékes múzeumnak haladéktalanul jelenteni és a helyszín, valamint a lelet őrzéséről gondoskodni, valamint a régészeti feltárási lehetőségét biztosítani. Melyek elmulasztása büntetőjogi felelőséggel jár.

Régészeti érdekű területet érintő engedélyköteles talajmunkával járó beruházás.

A régészeti örökség elemei a potenciális lelőhelyet jelző régészeti érdekű területekről is csak régészeti feltárási keretében mozdíthatóak el. Ezért a beruházás és az örökségvédelem érdekeinek könnyebb összeegyeztetése miatt régészeti állapotfelmérést célszerű végezni a tervezett beruházások előtt. Ezek eszköze a műszeres felmérés, vagy a próbafeltárási. Amennyiben ez nem lehetséges, akkor legalább a régészeti megfigyelés biztosítása szükséges.

d. Településkép feltárulásának, utcaképeknek változása

Szentes felé haladva szinte bármelyik bevezető út, sőt a Kurca partján sétálva is szemünket előre egy iránypont vezet. Ezeket az iránypontokat a templomok és a tűzoltóság tornyai adják az alábbi módon:

Csongrádi úton	-	Szent Anna templom
Kurca partján dél felé	-	Szent Anna templom
Külső Rákóczi út	-	Református templom
Fábiánsebestyéni út	-	Tűztorony
Vásárhelyi úton	-	Református templom, majd a katolikus templom

A fejlesztések, a területhasználatok kialakítása során ügyelni kell, hogy ezeket az évszázados látványokat nehogy elépítsék, vagy méltatlan környezet kialakításával élvezhetetlenné váljanak.

A belvárosba érkezve egy kellemes kisváros tárul elénk. A z utcák szélessége és a terek rálátást engednek az épületekre. A középületek és a lakóépületek harmonikusan sorakoznak egymás mellett. A közterületeken mindenhol helyet kap a növényzet is, mely barátságossá, kedvessé teszi a várost. A városközpontban találkozunk csak szűk utcákkal, mely az organikus évszázadok alatt alakultak ki. A város fejlődése tervezetten folyt, melyet a széles utcák alkotta merőleges utcahálózat jól mutat. A fejlesztések során ügyelni kell a széles utcahálózat megtartására.

Szentest sem kerülték el a házgyári építkezések, mely következménye a négy lakótelep. A kertvárosi lakóteleptől északra épültek a títustervek alapján készült házak. A városban elszórva találkozunk sorházakkal is.

A város keleti szélén a lakóterület és a vasút között található a temetők. A vasút keleti oldalán az ipari park van, ahol a különböző kis és nagyipari cégek nagy épületeikkel állnak. Az ipartelepi útról közelíthetők meg az épületóriások.

A településkép feltárulásában változás nem várható.

Szentes utcaképei, karaktere alapvetően nem változik a fejlesztés során. A település utcáinak és közösségi tereinek humanizálásával, az eddig tevékenység folytatásával, valamint a humanizálással területek számának növelésével, pl. növényzet telepítésével, utcabútorok elhelyezésével, stb. a településkép szépíthető, a település arculata további területeken is barátságosabbá és élhetőbbé tehető.

Utcafépi változás a Nagyhegyen várható, mivel itt a területek funkcióváltása javasolt. A rendezetlen utcaképekből szép, rendezett utcák kialakítása a cél. A többi lakóterületek utcaképe illeszkedik a szomszédságában lévő területekhez.

e. Műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása, megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Szentesen a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal műemléki nyilvántartása alapján 14 objektum áll, melyek fennmaradásáról, védelméről törvényi előírás gondoskodik.

A *Régi téglagyár kéménye* védelem alá helyezése folyamatban van, pillanatnyilag a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal kezdeményezésére ideiglenes védelem alá helyezték.

További 16 épített értéket javasolt a műemlékek körébe felvenni.

A helyileg védett épületekről (lsd.: 1.j. fejezet) Szentes önkormányzata 32/2003 (XII.5.) KT Helyi Értékvédelmi Rendelettel gondoskodott 2003-ban A rendeletet 39 darab védelemre javasolt építménnyel, és 10 darab utcaképpel javasolt bővíteni, a rendelet módosításával. Ebben meghatározta a megújuláshoz és fenntarthatósághoz szükséges tevékenységek körét és ezen feladatok biztosítását szolgáló költségek előteremtésének lehetőségeit.

A város és az egyházak tulajdonában lévő ingatlanok megfelelő használata és jó karban tartása hosszútávon biztosítottak látszik.

Különös odafigyelést és anyagi támogatást igényelnek a magántulajdonban lévő műemlékek és értékes építmények.

f. Karakter változása

A település belterületének karaktere a fejlesztésekkel alapvetően nem változik, mivel ezek a meglévő karakterhez igazodva kerültek kialakításra. Ez alól kivételt képez a Nagyhegy, ahol a különböző funkciójú területek rendezésével, új utak kialakításával rendezett karakter kialakulása várható.

g. Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

Levegőminőség-védelem

Szentes Magyarország mérsékelt szennyezett levegőjű települései közé tartozik, a Településszerkezeti Terv fejlesztéseinek megvalósulása során, ennek fenntartásáról helyi szabályozási eszközökkel szükségessé gondoskodni.

Felszíni vizek védelme

A felszíni vizek minősége tekintetében, a Kurca-főcsatorna vízminőségének romlását meg kell állítani, a vízminőség javításának lehetőségeit, a terhelések csökkentésével, operatív üzemeltetési stratégiával javítani lehet.

A településszerkezeti tervben részletezett fejlesztések a Kurca-főcsatorna vízgyűjtőterületén valósulnak meg, a fejlesztések kapcsán keletkező kommunális és ipari szennyvizet, a megfelelő előtisztítást követően célszerű –a nagyrészt kiépült- közcsatorna hálózatba vezetni. Az összegyűjtött szennyvizet –most a meglévő, később pedig a fejlesztés alatt álló új-központi szennyvíztisztító telepen tisztítják, ahonnan a tisztított szennyvíz a Tiszába kerül bevezetésre. Az új telep nem igényel védőterület kijelölést, mert az, a tervezett helyen (a régi közelében) kialakítva természetes módon rendelkezésre fog állni.

Felszín alatti vizek védelme

A talajvizek kedvező szintjeinek alakulása és a felszín alatti vizek relatíve kis mértékű érzékenysége megfontolás tárgyává teszik, a külterületen keletkező kommunális szennyvizet természetközeli (csatornázott, de nem a távoli szennyvíztisztító telepre szállítandó, hanem előkezelést követően kijelölt területre való kihelyezéssel, pl. nyárfás, gyökérszén, energetikai célú növénytakarmány) és/vagy egyedi elhelyezésének lehetőségvizsgálatát. Az alternatív szennyvíztisztítás alkalmazásával, a szennyvíztisztítás beruházási és üzemelési költségei lényegesen csökkenthető, továbbá a belterületen keletkező szennyvizet tisztításának üzemeltetési nehézségeit csökkenti. A külterületről érkező szennyvizet nem kell a költséges nyomóvezeték-kiépítéssel nagy távolságra szállítani, elkerülhetők a szállítás közben végbemenő, a tisztítást kedvezőtlenül befolyásoló reakciókinetikai folyamatok és az ebből származó berothadási és szagproblémák. A talajadottságokat és talajvízviszonyokat, továbbá a belvíz-veszélyeztettség területi eloszlását is figyelembe véve elsősorban a gyökérterest, alulról szigetelt rendszerek alkalmazását javasoljuk.

Állattartó telep és annak szervestrágya tárolója, a 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet 8. § „A vizek nitrátszennyezéssel szembeni védelmét szolgáló általános szabályok” rendelet és külön jogszabály előírásainak figyelembevételével létesíthető és üzemeltethető. A meglévő állattartó telepek vonatkozásában, elsősorban a területileg illetékes Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség előírásai irányadóak. Új állattartó telep védőtávolsága a lakóterülettől minimum 400 m, nagy létszámú állattartás esetén minimum 500 m.

Zaj- és rezgésvédelem

Az üzemi zaj- és rezgésvédelem területén, a területileg illetékes Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség az üzemek számára zajkibocsátási határértéket állapít meg, amelynek betartását helyszíni mérésekkel ellenőrzi. Határértéket meghaladó

zajkibocsátás esetén az üzemet műszaki intézkedések megtételére kötelezi, annak nem teljesítése esetén bírság kiszabására kerül sor.

A közlekedési zaj csökkentése érdekében, Szentes Településszerkezeti terve, a cél- és átmenőforgalom megosztására tesz javaslatot, a tervezett K-i elkerülő úttal, forgalomszám-mérésekkel, továbbá távlati bejövő forgalom-nagyság becsléssel (ami várhatóan kb. 35%-kal nő, a jelenlegihez képest) alátámasztva a javaslatot. A terv Szentes város belterületén átmenő tehergépjármű forgalom csökkentésére súlykorlátozást javasol, csak a célforgalmú tehergépjármű forgalmat megengedve. Fenti fejlesztés és intézkedések megvalósításával a belterületet terhelő zaj-, rezgés-, továbbá levegőszennyezés-növekedés jelentősen csökkenthető.

Hulladékgyűjtés

Hulladékgyűjtő mű telepítésére –a vonatkozó hatályos, elsősorban légszennyezési határértékeket tartalmazó jogszabályok- betartásával, Szentes településszerkezeti Terve szerint a belterülettől Délre –a Csongrád-megyei Általános Rendezési Tervvel és Szentes Város Hulladékgyűjtési Tervével (2004. július) összhangban- kijelölt, különleges ipari fejlesztési területen kerülhet sor, ami az uralkodó szélirány szempontjából, továbbá megfelelő védőterület rendelkezésre állása miatt is megfelelő.

Árvízvédelem

„A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése” program megvalósulása, nagyvízi hullámtéri levezetősávok kialakításával, árapasztó tározók kiépítésével, és egyéb árvízvédelmi célú beavatkozásokkal (árvízvédelmi töltések megerősítése, műtárgyak karbantartása, töltésáthelyezés stb.), és annak tervszerű üzemeltetésének megvalósulása, a Tisza-völgy hazai területének árvízvédelmi biztonságát nagymértékben növelheti

Belvízvédelem

A Kurca-belvízrendszer kiépített belvízelvezető kapacitásának karbantartása, fenntartása, továbbá Szentes belterületi csapadékvíz-elvezető rendszerének fejlesztése, majd karbantartása, fenntartása elengedhetetlen Szentes belvíz-veszélyeztetettségének csökkentése érdekében.

h. Folyamatok iránya, visszafordíthatósága

A jelenlegi károsan ható folyamat (talaj bolygatása) a fokozatos állagromlást jelentik a lelőhelyek számára. E folyamat elméletileg visszafordítható lenne, ha a területeken a talajművelést a már felvázolt módon megváltoztatnák. Ehhez a települési Önkormányzat, a szakemberek (KÖH, Megyei Múzeum) és az érintett magánszemélyek vagy vállalkozások konstruktív együttműködése szükséges. Ellenkező esetben a folyamat megfordíthatatlannak látszik, és előbb vagy utóbb menthetetlenül a régészeti lelőhelyek teljes megsemmisüléséhez vezet.

Az épített örökséget a pusztulás jelenleg nem fenyegeti. Fontos, hogy az Önkormányzat a Helyi épített- táji- és természeti értékekről szóló rendeletmódosításon túl a lakosság identitástudatának fejlesztésére, a figyelem felhívására a helyi értékekre, ezek tanítására az alapfokú oktatásban is figyelmet fordítson.

i. Kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei

A jogszabályok nem írják elő kárenyhítési vagy ellentételezési kötelezettséget arra az esetre, ha egy terület tulajdonosát az előírások vagy a jogszabályból eredő kötelezettségei miatt hátrányok érik. Ugyanakkor a kárpótlás lehetőségét nem is zárja ki semmi, így ez minden esetben, az érintett felek megegyezésétől függ.

5. Összefoglaló

a. Régészeti szakterület

Szentes Város igen gazdag, viszonylag jól kutatott régészeti örökséggel büszkélkedhet. A területén található nagyszámú, 556 db ismert régészeti lelőhely többsége a külterületen, kisebb része a belterület fedett részein található. A belváros területét, pedig egy nagyobb egységben régészeti érdekű területként kezeljük. A régészeti örökség többsége településnyomokhoz, kisebb mennyiségben temetőkhöz, ill. temetkezésekhez, valamint templomokhoz és egy várhoz köthetőek. Az egy évszázada tartó aktív múzeumi munka és a település egész területét lefedő részletes topográfiai kutatás mellett, több helyen is történt feltárás, amely összességében persze kevésnek tűnhet.

A régészeti örökség tudatos védelme mindezek ellenére sajnos csak kevéssé jelent meg a település életében. Ez legjobban, abban érhető tetten, hogy a lelőhelyek jelentős többségén, beleértve a kunhalmokat és a Várhát földvárát, intenzív mezőgazdasági művelés folyik. Ennek oka, természetesen a gazdag földterületek szükségszerű műveléséből adódik, melyet azonban szükségszerű lenne szabályozni, racionális módon korlátok között tartani. Mert csak így maradhatnak fenn a hosszú távú, főként turisztikai fejlesztések szempontjából fontos régészeti emlékek.

A szerkezeti terv készítői lehetőségeik szerint megpróbálták figyelembe venni a régészeti emlékek elhelyezkedését, illetve azok szükségszerű védelmét. Ez jól látható abból, hogy a település területéről ismert lelőhelyek számához képest arányaiban kevés régészeti emléket érint fejlesztés különösen a külterületen. Ezt a konkrét szabályozás során még tovább lehet finomítani számos esetben véleményünk szerint.

A külön védelem alatt nem álló értékek esetében az elkerülhetetlen talajmunkával járó beruházások esetében megelőző régészeti kutatást kell végezni, melyre vonatkozó jogszabályi háttérrel részletesen bemutattuk.

A régészeti lelőhelyeket az 1. sz. melléklet tartalmazza.

b. Városépítészeti - építészeti szakterület

Szentes helyi értékvédelmi rendelettel rendelkezik 2003 óta, melyben a helyileg védett egyedi épített értékek és védettségük szabályozott. Ezen értékek listáját bővíteni kívánatos, mely a rendelet módosításával válik jogerőssé. Az egyedi, örökségi értékek védettségét, ezek megőrzését és hozzáférhetőségét a jövőben is biztosítani szükséges.

Szentesen 14 épített érték van mely a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott és országosan védett.

A település fejlesztése a falu jelenlegi utcaképeit, karakterét nem változtatja meg.

1. Lakóterület-fejlesztés:

A fejlesztések során 137 ha lakóterülettel bővül Szentes. A területek a következőképpen alakulnak:

• A Hékéd		10,6 ha
• Alsórért		12,2 ha
• Kertváros	északi oldal	55,9 ha
	déli oldal	13,4 ha
• Mező utca		1,5 ha
• Kisér		39,4 ha
• Schweidel J. utca - Bihari sor		3,8 ha

2. Gazdasági területek kijelölése

A gazdasági területek fejlesztési területei elsősorban a várostól keletre került kijelölésre. Ez kapcsolódik a tradicionális ipari területekhez, megoldható a jó vasúti és közúti feltárása a területnek. Három alapvető funkció helyezhető itt el:

1. Nagyüzemi üvegházás növénytermesztés és a hozzá kapcsolódó funkció. Ez természetesen kapcsolódik a termálkutak által felszínre hozott energiához.
2. Energia-ipar elhelyezésére szolgáló terület, elsősorban alternatív energia termelése lehet itt gazdaságos, adhatja meg Szentes gazdasági biztonságát a XXI. Századra.
3. Általános iparterület.

Mindhárom területen igényes, sok zöldfelületet tartalmazó a területeket egymástól zöldsávokkal elválasztott kialakítás támogatható.

A kereskedelmi, szolgáltató területek, a várostól nyugatra, a várost elkerülő út jobb és bal oldalán, az iparterülettől délre az Ipartelepi út mellett és a Mindszenti úttól nyugatra kerültek kijelölésre, mintegy 180 ha összterületen. Közülük a legjelentősebb az elkerülő út menti területek.

3. Üdülőterület fejlesztés:

- A Termáltó északi oldalán, mintegy 50 ha-os területen került kijelölésre az üdülés, rekreáció és sportolást szolgáló üdülőházas üdülőterület.
- A tótól nyugatra, a Nagyhegyig, ca.: 20 ha-on van lehetőség hétvégi házas üdülőterület kialakítására.

Mindkét terület esetében a Termáltó hasznosítása, és a szükséges kiszolgáló létesítmények elhelyezése mellett a kikapcsolódás volt az irányadó tényező.

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
1	18273	4412, 4413/7, 4413/6, 6499/22, 6499/21, 4413/4, 6499/20, 6499/18, 6499/16, 4413/5, 6499/8, 6499/9, 6499/10, 4409, 4408, 4407, 4414, 6498, 6497/4, 4415/1, 01352/53, 01352/54, 01350/56, 01350/55, 01350/54, 01352/55, 01350/53, 01351/2, 01350/52, 01357/1, 01359/5, 01358/1, 01359/18, 01363/32, 01363/31, 01363/28, 01361, 4412, 01351/2, 4412, 01350/52, 4413/7, 01351/2,
2	18274	6504/3, 01363/19, 01363/20, 01363/8, 01363/15, 01363/21, 01363/9, 01363/75, 01362,
3	18275	01371/22, 01371/21, 01371/17, 01375/1, 01378/9, 01378/8, 01378/7, 01378/2, 01369/13, 01395/6, 01369/12, 01395/4, 01395/5, 01369/11, 01378/10, 01378/11, 01369/10, 01378/12, 01378/13, 01378/14, 01378/15, 01378/16, 01378/17, 01367/1,
4	18277	01369/10, 01363/7, 01367/2, 01363/82, 01363/42, 01363/34, 01363/12, 01363/83, 01363/75, 01363/10, 01363/84, 01363/33, 01366, 01367/1,
5	18067	01407, 01404/2, 01403/5, 01403/56, 01403/71, 01403/69, 01403/61, 01412/11, 01403/67, 01403/74, 01403/4, 01412/10, 01405, 01403/73, 01403/62, 01403/66, 01403/64, 01403/63, 01395/6, 01395/4, 01395/5,
6	18073	01352/65, 01352/64, 01352/62, 01352/61, 01352/60, 01352/59, 01352/58, 01352/57, 01352/56, 01359/16, 01359/19, 01357/1, 01358/1, 01359/18,
7	18153	074/36, 074/39,
8	18262	072/24, 072/23,
9	18152	072/12, 072/29,
10	18089	01352/75, 01352/73, 01352/72, 01352/71, 01352/70, 01352/69, 01352/68, 01351/4,
11	18090	01352/38, 01352/39, 01352/40,
12	18070	01354/98, 01354/99, 01354/41, 01354/42, 01354/43, 01354/44, 01354/45, 01354/46, 01354/47, 01352/91, 01354/48, 01352/90, 01354/49, 01352/89, 01354/51, 01354/52, 01352/88, 01354/53, 01352/87, 01352/81, 01352/131, 01353/2, 01354/55, 01354/56, 01354/57, 01352/86, 01352/82, 01354/102, 01352/85, 01352/83, 01352/84, 01351/8, 01351/4,
13	18287	01348/253, 01348/189, 01348/252, 01348/193, 01348/191,
14	18071	01354/5, 01354/6, 01354/7, 01354/8, 01354/9, 01354/10, 01354/11, 01354/12, 01354/13, 01352/116, 01354/14, 01352/115, 01352/114, 01352/113, 01352/111, 01352/112, 01353/2,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
15	18072	01354/17, 01354/18, 01354/19, 01354/20, 01352/108, 01354/21, 01354/22, 01354/23, 01352/107, 01354/24, 01354/25, 01352/106, 01354/26, 01354/27, 01354/28, 01352/105, 01353/2,
16	18068	01356/40, 01356/21, 01356/20, 01356/19, 01356/36, 01356/18, 01356/37, 01356/5, 01356/6, 01356/17, 01356/7, 01356/8, 01356/9, 01356/12, 01356/10, 01354/78, 01354/77, 01356/11, 01354/76, 01354/75, 01354/74, 01356/13, 01354/73, 01356/14, 01354/72, 01356/15, 01354/71, 01356/16, 01355, 01354/70, 01407, 01357/2, 01358/1,
17	18074	01350/72, 01350/71, 01350/70, 01350/69, 01350/68, 01350/67, 01350/36, 01350/37, 01350/38, 01350/39,
18	18076	01350/107, 01350/30, 01350/31, 01350/32,
19	18075	01352/94, 01352/93, 01352/21, 01352/91, 01352/90, 01352/22, 01352/89, 01352/23, 01352/88, 01352/24, 01352/137, 01352/136, 01352/26, 01352/27, 01350/89, 01351/3, 01350/22, 01350/23, 01350/88, 01350/87, 01350/86, 01350/24, 01350/85, 01350/25, 01350/26, 01350/27, 01350/28, 01349,
20	18069	01356/33, 01356/32,
21	18066	01412/13, 01412/12, 01412/11, 01414, 01415, 01412/10, 01416/10, 01416/11, 01369/31, 01369/5, 01369/30, 01369/41, 01402, 01369/39, 01370/2, 01371/22,
22	18151	01371/22, 01371/21, 01395/6, 01395/4, 01395/5,
23	18065	01354/60, 01403/56, 01354/49, 01354/51, 01354/52, 01354/53, 01354/55, 01354/56, 01354/57, 01354/102, 01403/71, 01357/2, 01358/1,
24	18077	4395/2, 01348/223, 4395/2, 01348/223,
25	18276	01348/4, 01348/242,
26	18279	01310/44, 01310/45,
27	18286	01310/33,
28	18280	01115/78, 01115/77,
29	18278	01118/26,
30	18281	01118/21, 01118/34, 01115/64, 01115/65, 01115/66, 01115/67, 01117,
31	18084	01348/240,
32	18085	01344/11, 01348/239, 01345, 01342,
33	18081	01348/240, 01348/241, 01348/214, 01348/213,
34	18080	01348/208,
35	18087	01341/1, 01341/2, 01348/249, 01348/204, 01342,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
36	18285	01308/3,
37	18082	01310/9, 01310/6, 01310/26,
38	18086	01344/11, 01345, 01342, 01348/216,
39	18204	0104/13, 0104/16,
40	18256	092/96,
41	18259	092/13, 092/95, 092/73, 092/74,
42	18206	092/105, 092/97, 092/116,
43	18205	0107/9,
44	18061	01279/3, 01279/13, 01279/4, 01279/14, 01273/27, 01273/26, 01273/21, 01276,
45	18060	01279/14, 01279/15,
46	18059	01279/15, 01279/16, 01279/17,
47	18063	01279/18, 01279/19,
48	18064	01279/19,
49	18062	01279/14, 01279/15, 01279/16, 01273/21, 01276,
50	18248	070/5, 070/26,
51	18244	070/6, 070/20,
52	18245	053/21, 053/20,
53	18246	058/10, 058/3, 058/21, 058/20, 058/9,
54	18247	058/16,
55	18104	01250/12,
56	18105	01250/11,
57	18106	01250/12, 01250/10, 01250/11,
58	18107	01250/12,
59	18108	01250/11,
60	18091	01238/6, 01238/3, 01238/2, 01238/9, 01241/9, 01241/29, 01241/28, 01241/27, 01241/26, 01241/25, 01241/24, 01241/23, 01241/21, 01241/20, 01241/31, 01241/19, 01241/18, 01241/17, 01241/16, 01241/15, 01241/10, 01241/14, 01241/13, 01241/12, 01228/23, 01235,
61	18095	01249, 01239/3, 01252/8, 01253, 01252/7,
62	18096	01252/10,
63	18029	1302
64	18028	01304/15, 01298, 01302, 01304/13, 01304/18,
65	18027	01304/15,
66	18030	01321/7, 01321/1, 01297/6, 01322,
67	18033	01316/11, 01316/10, 01321/7, 01321/1, 01321/6, 01297/6, 01319, 01320, 01322,
68	18054	01297/6, 01298,
69	18053	01293/1, 01293/2, 01285/1, 01300, 01281, 01302,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
70	18057	01280, 01279/12, 01279/13, 01279/14, 01302,
71	18189	037/92, 037/93,
72	18249	037/64, 037/94, 037/96, 037/11, 037/99,
73	18250	037/63, 037/62, 037/61,
74	18092	01241/19, 01241/18, 01241/17, 01241/16, 01241/15, 01233/38, 01241/14, 01234,
75	18097	01252/9, 01252/10,
76	18098	01252/16, 01252/15, 01252/14, 01252/13, 01252/12,
77	18099	01252/16,
78	18100	01252/1, 01252/16, 01252/15, 01252/14, 01252/13,
79	18241	01437/26, 01437/23,
80	18237	01431/50, 01431/32, 01431/57, 01431/56, 01431/55, 01431/21, 01431/23,
81	18238	01433/47, 01433/9, 01433/8, 01433/6,
82	18102	01266/31,
83	18251	092/113, 092/66,
84	18252	0107/14, 0107/15, 0107/16, 0107/17, 0107/18, 0107/19, 0107/20, 0107/21, 0107/22, 0107/23, 0107/24, 0107/25, 0107/27,
85	18253	0121/8, 0121/7, 0121/17, 0121/10, 0121/32, 0121/33, 0121/18, 0121/11, 0121/31, 0121/42, 0121/41, 0121/44, 0121/35,
86	18254	0119/9, 0121/22, 0121/3, 0121/23, 0119/7, 0125/13, 0125/5,
87	18239	01433/32, 01433/25, 01433/31, 01433/2, 01433/33, 01433/34,
88	18240	01435/7, 01435/8,
89	18242	01438/6,
90	18243	01438/3,
91	18236	01446/10, 01446/20, 01446/19, 01446/11, 01446/6, 01446/7, 01446/5, 01446/18, 01446/17, 01446/2, 01446/14, 01446/4, 01446/3, 01446/16, 01447/6,
92	18263	7183, 7182/3, 01384/1, 7183, 01384/1,
93	18264	7190/8,
94	18190	037/88,
95	18265	037/85,
96	18261	4135, 4139/7, 4139/3, 4132/2, 4142/2, 4139/6, 4142/1, 4138, 4159, 4158, 4157, 4156, 4155, 01089, 4157, 01089, 4156,
97	18272	01089, 4155, 01089,
98	18369	4184/2, 4176/4, 4183,
99	18058	01279/11,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
100	18255	085/4,
101	18257	0107/29, 0107/26, 0125/7, 0125/5,
102	18258	0107/26, 0125/7, 0110/5, 0107/6, 0109/2, 0125/13, 0125/5,
103	18110	01266/20, 01266/19, 01266/18, 01266/17,
104	18111	01266/17,
105	18288	4392/1, 01348/23, 01348/17, 01348/16, 01348/15, 01348/12, 4392/1, 01348/15,
106	18290	4256, 4257, 4249,
107	18164	01152/5, 01155, 01113/34, 01119,
108	18289	4253/1, 4253/2, 4261, 4254, 4255, 4256, 4257, 01116/55, 01116/56,
109	18079	01348/202, 01348/201, 01348/200, 01348/199, 01348/198, 01348/208, 01348/236, 01349,
110	18078	01348/154, 01348/153, 01348/152, 01348/238,
111	18088	01331/16, 01331/27, 01331/15, 01331/14, 01331/2, 01331/13, 01331/12, 01331/11, 01331/10, 01331/9, 01339/7, 01339/13, 01333/3, 01339/2, 01331/28, 01331/3, 01336/6, 01336/8, 01334, 01337, 01338, 01339/17, 01344/5, 01339/19, 01339/8, 01339/18, 01340, 01343, 01348/249, 01344/6, 01344/7, 01344/8, 01344/9, 01344/10, 01344/11, 01345, 01342,
112	18083	01348/205, 01348/206, 01348/207,
113	18266	060/8, 060/7,
114	18267	062/6, 062/32,
115	18235	08/25,
116	18093	01248/3, 01248/29,
117	18109	01191/8, 01191/17,
118	18112	01191/14, 01191/13,
119	18113	01191/9,
120	18270	0128/13, 0128/14,
121	18171	01161/3, 01156/5, 01157,
122	18172	01161/3, 01161/4, 01156/4, 01157,
123	18284	01156/2,
124	18167	01154/3,
125	18169	01159/8,
126	18026	01304/12,
127	18023	01313/3, 01313/12, 01313/13, 01313/26, 01313/14, 01313/15, 01313/16, 01313/17, 01313/18, 01313/19,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
128	18024	01316/5, 01316/17,
129	18025	01316/8, 01316/7, 01316/6,
130	18170	01159/5, 01159/6, 01159/7, 01165/7, 01163,
131	18168	01159/6, 01159/7, 01154/4, 01157,
132	18103	01266/31, 01266/30,
133	18101	01252/13,
134	18292	5494/3, 5494/4,
135	18117	01139/17, 01139/15,
136	18118	01139/28, 01139/29, 01139/30,
137	18154	01139/25, 01139/24, 01139/23,
138	18155	01124/1, 01128/3, 01125,
139	18156	01124/1, 01123, 01122/4,
140	18162	01126/2, 01126/1,
141	18157	01137/22, 01137/21, 01138,
142	18055	01275/1, 01275/4,
143	18158	01137/4, 01137/3, 01137/16, 01137/17, 01137/2, 01135, 01137/22,
144	18165	01159/8, 01159/9, 01157, 01152/3, 01134/3, 01158, 01134/2, 01152/6, 01151, 01134/7,
145	18166	01159/8, 01159/9, 01158,
146	18159	01132/6,
147	18160	01132/6,
148	18161	01132/6, 01131, 01130/6, 01130/4, 01130/3, 01130/2, 01130/1,
149	18094	01248/29, 01248/28, 01248/27,
150	18032	01326/8,
151	18035	01318/2, 01318/1,
152	18034	01318/2,
153	18052	01326/3, 01326/7, 01328, 01327,
154	18050	01331/5, 01331/4, 01295/2, 01324/5, 01295/3, 01295/4, 01295/5, 01295/6, 01324/2, 01294/4, 01295/1, 01295/7, 01294/12, 01294/13, 01294/7, 01324/3, 01294/8, 01294/9, 01294/2, 01296, 01292/1, 01324/4, 01325, 01330,
155	18048	01326/6, 01331/20, 01331/21, 01331/26, 01331/17, 01331/18, 01331/15, 01326/3, 01330,
156	18046	01331/17, 01331/15,
157	18049	01326/3,
158	18047	01331/20,
159	18116	01331/22, 01331/23, 01331/19, 01331/20,
160	18051	01326/4, 01324/4, 01325, 01326/5, 01328, 01327,
161	18664	0653/17, 0653/2, 0653/20,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
162	18665	01093/15, 01093/13, 01090/2, 01093/12, 01093/11, 01090/9, 01093/10, 01092/2,
163	18291	01105, 01106/1,
164	18163	01106/1,
165	18039	01336/10, 01336/11,
166	18040	01336/9,
167	18043	01333/3, 01336/8, 01334, 01335,
168	18037	01333/2, 01334, 01335, 01336/10, 01336/11,
169	18038	01333/2, 01334, 01335, 01336/10,
170	18041	01333/2, 01334,
171	18036	01333/2, 01333/1,
172	18044	01333/2,
173	18045	01333/3,
174	18042	01339/10,
175	18056	1302
176	18114	01238/5, 01238/10, 01236/16, 01237,
177	18306	5670, 5668/2, 5665, 5625,
178	18668	0657/5, 0657/1, 0661/2, 0661/5, 0661/1,
179	18282	01363/5, 01363/88, 01363/87, 01363/6, 01363/86,
180	18283	01363/17,
181	18675	01083/36,
182	18293	6441/17, 5473/1, 5474, 5475, 5444, 5522/1, 5472, 5522/3, 5522/4,
183	18269	0434/6, 0427/2, 0427/1, 0423, 0426
184	18680	0208/18, 0208/6, 0208/23, 0208/14, 0208/13, 0208/4, 0208/12, 0208/17, 0209, 0210/24, 0210/23, 0213, 0214, 0208/6, 0208/23, 0208/13, 0208/14, 0208/13,
185	18681	0208/14, 0208/13,
186	18683	01159/7,
187	18684	01175, 01166,
188	18260	079/5, 076/66, 077/2, 077/1, 076/71, 076/72, 076/6, 078/2, 079/7,
189	18271	0642/6, 0642/12,
190	18268	0410/15, 0410/16, 0410/2,
191	18304	5598/3, 5592/2, 5598/4, 5599, 5589/2, 5589/3,
192	18302	1147/3, 1147/12, 1149, 5589/1, 5589/2, 1147/24,
193	18303	828/1, 22,
194	18703	828/1, 22,
195	18176	146, 90/2, 90/1, 149, 150, 100, 156, 116, 115/1, 185,
196	18702	5214, 5213, 5209/2, 5175,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
197	18115	01150/5, 01147/2, 01146/13,
198	18699	01141/30,
199	18698	5525/7, 5525/101, 5539, 5522/3, 5522/4,
200	18294	5520, 5513/2, 5501, 5497/4,
201	18689	01031/14,
202	18705	5622
203	18706	5603/2, 5599,
204	18173	462/1, 461, 460, 459, 1155/3,
205	18707	1746, 1742, 1743, 1745, 1744, 1156/2, 1156/1,
206	18708	369, 368, 367, 337, 1156/3, 1156/2,
207	18715	0637, 0635, 0634, 0638/19,
208	18174	7947, 7957/2, 7957/1, 7958,
209	18720	5627, 5626/1, 5589/2,
210	18296	1147/17, 1147/16, 1152, 1147/15, 1147/24, 1154/2,
211	18721	5606, 5607, 5609, 5608,
212	18305	5612, 5613, 5603/2,
213	18295	1894, 1893, 1895/1, 1892, 1155/1,
214	18722	5625, 5629/2,
215	18723	5650, 5625, 5629/2,
216	18724	5686, 5685, 5684, 5680, 5650,
217	18725	5649, 5648, 7501,
218	18726	4783, 4782, 4781, 4793/1,
219	18727	117, 118, 119, 5589/2, 116,
220	18747	01241/6, 01241/5, 01241/4, 01237, 01236/23, 01235, 01228/8,
221	18527	01159/6, 01154/4, 01157,
222	18712	0638/17, 0638/12, 0638/8, 0639/2, 0633, 01035,
223	18748	0651/17, 0651/18, 0651/17,
224	18749	0651/12, 0651/5, 0651/18,
225	18744	01066/7,
226	18745	0501/1, 0501/2,
227	33422	0487/19,
228	18750	0487/19, 0487/17,
229	18758	01066/7,
230	18325	0920/4,
231	18326	0888/4,
232	18327	940
233	18328	0940, 0946/1, 0941,
234	18329	0940, 0941,
235	18331	940
236	18330	01027/7,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
237	18332	01027/20, 01027/7,
238	18333	01027/19, 0649,
239	18334	0636/2, 0636/31, 0636/29, 0636/11, 0635, 0600,
240	18335	0636/25, 0636/3, 0636/15, 0636/26, 0636/9, 0636/11,
241	18337	01023/12,
242	18338	01023/14, 01023/12,
243	18339	01023/14, 01023/18, 01023/20, 01023/12,
244	18340	01023/14,
245	18341	01023/20,
246	18342	01023/2,
247	18343	01023/20,
248	18336	01036/3, 01036/2, 01036/10, 01036/9, 0636/17, 0636/18, 0636/19, 0636/20, 0636/21, 0636/22, 0636/23, 01035,
249	18344	0940, 0939, 0938, 0941,
250	18345	0946/1, 0946/2, 0946/3, 0941,
251	18346	0981
252	18347	01012/2, 0973,
253	18348	0981
254	18349	0981
255	18350	0981
256	18351	0899/1,
257	18352	0896
258	18353	01032/25, 01032/24,
259	18354	0638/14, 0638/15,
260	18355	0638/14,
261	18356	01029/5, 01035, 0639/4,
262	18357	01029/5, 01028, 01027/4, 01027/16, 01027/17,
263	18358	01029/9, 01029/8, 01029/7, 01029/6,
264	18359	01029/11, 01031/12, 01029/12, 01029/10, 01029/9, 01029/4,
265	18360	01027/18, 01027/19,
266	18361	01025/16,
267	18362	01025/8, 01025/17,
268	18363	01025/9,
269	18364	01025/7, 01025/16,
270	18365	01025/4, 01025/14, 01025/15, 01025/7, 01025/16,
271	18366	01025/16, 01024,
272	18367	01025/17,
273	18368	01026, 01025/7, 01025/10, 01025/9,
274	18377	0658/14,
275	18378	0651/18,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
276	18379	0651/18,
277	18380	0653/20,
278	18381	0651/14,
279	18382	0680/2, 0681/20, 0680/13, 0680/11, 0680/12, 0680/8, 0680/33, 0682/36, 0680/31, 0680/21, 0680/16, 0680/17, 0680/8, 0680/32, 0681/20, 0680/13, 0680/11, 0680/12, 0680/33, 0680/21,
280	18383	0658/19, 0658/17, 0658/18,
281	18384	0680/25, 0680/24, 0684, 0685,
282	18385	0658/8,
283	18386	0658/8,
284	18387	0658/9, 0658/8,
285	18388	0651/10,
286	18389	0658/12,
287	18390	0658/16,
288	18391	0658/11,
289	18392	0658/11,
290	18393	0658/11, 0658/10, 0658/7,
291	18394	0658/11,
292	18395	0658/10,
293	18396	0658/10,
294	18397	0658/9,
295	18399	0658/14, 0658/13,
296	18398	0680/8,
297	18402	01029/5,
298	18409	01027/10,
299	18410	01027/16,
300	18411	01027/15, 01027/16, 01027/6,
301	33423	0688/11,
302	18413	0688/11,
303	18415	0688/12,
304	18416	0653/28,
305	18414	0653/29, 0653/31, 0653/30,
306	18417	0688/12,
307	18418	0688/12, 0688/18,
308	18419	0688/18,
309	18420	0688/15, 0688/16,
310	18422	01239/6,
311	18423	01239/5,
312	18424	01239/3, 01239/4, 01239/5,
313	18425	01238/4, 01238/8, 01238/10, 01238/9, 01236/16, 01237,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
314	18426	01236/18, 01236/7, 01236/19, 01236/23,
315	18427	01188/37, 01188/36, 01188/35,
316	18429	01188/33,
317	18428	01270/22, 01270/16, 01270/17, 01270/18, 01270/33, 01270/21, 01270/6, 01270/7, 01270/8, 01270/9, 01270/10, 01270/11, 01270/12, 01270/13, 01270/20,
318	18430	01273/9, 01273/13, 01273/25, 01273/24, 01273/23, 01271, 01270/31, 01273/18,
319	18431	01273/26, 01273/21, 01273/16,
320	18432	01231/5, 01231/38, 01245/8, 01231/40, 01245/10,
321	18433	01284/1, 01283, 01268,
322	18434	01284/1,
323	18436	01275/1,
324	18437	01216/5, 01216/4, 01216/23, 01216/46, 01216/45, 01216/44, 01216/43, 01216/42,
325	18435	01226/8, 01226/9,
326	18438	01222/14,
327	18439	01216/25, 01216/24,
328	18440	01188/32,
329	18441	01275/1,
330	18442	01275/1,
331	18443	01284/1,
332	18444	01284/1,
333	18445	01179/8,
334	18446	01177/31,
335	18447	01179/11,
336	18448	01288/25, 01288/26, 01288/27, 01288/28, 01288/29, 01288/30, 01288/31, 01288/32, 01288/33, 01288/34,
337	18449	01288/13, 01288/14,
338	18450	01288/88, 01288/89, 01288/90, 01288/91, 01288/92, 01288/93,
339	18451	01284/1,
340	18452	01292/51, 01292/50, 01292/49,
341	18453	01292/53, 01292/52, 01292/4, 01292/1,
342	18454	01292/1,
343	18455	01274/35, 01274/34, 01274/33, 01274/32, 01274/31, 01274/44, 01274/45, 01274/46, 01274/47, 01274/48, 01274/49, 01274/50, 01274/51, 01274/52, 01274/53, 01274/54, 01274/55, 01274/27, 01274/26, 01274/25, 01274/24, 01274/23, 01274/22, 01274/21, 01274/20, 01274/19, 01274/18, 01274/17, 01274/16,
344	18456	
345	18457	01181/14, 01181/13, 01181/12,
346	18458	01286/3, 01286/4,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
347	18459	01286/3, 01286/4,
348	18460	01286/3, 01286/4, 01286/5, 01286/6,
349	18461	01286/5, 01286/6,
350	18462	01286/9,
351	18463	01261/1,
352	18464	01261/1,
353	18465	01252/23,
354	18466	01252/23,
355	18467	01252/23,
356	18468	0632/6,
357	18472	01248/28, 01248/27, 01248/26,
358	18473	01046/20, 01046/22,
359	18474	01046/22,
360	18475	01208/5, 01208/45, 01207, 01206/42,
361	18476	01206/42,
362	18477	01206/27, 01206/28, 01206/29, 01206/30,
363	18478	01052/10, 01052/8, 01052/7, 01052/6,
364	18479	01057/10,
365	18480	01057/10,
366	18481	01065/9, 01065/8, 01065/7, 01066/7, 01065/3, 0600,
367	18482	01066/7, 0600, 01066/7,
368	18483	01066/7,
369	18484	01066/7,
370	18485	01046/7, 01046/9, 01046/10, 01046/11, 01046/13, 01046/17,
371	18486	01057/10,
372	18487	01141/7, 01141/2, 01141/12, 01141/30, 01141/31, 01141/32, 01141/33,
373	18488	01141/28, 01141/29,
374	18489	01141/37, 01141/4, 01141/36, 01141/14, 01141/13, 01141/16, 01150/8, 01150/6, 01150/5, 01146/13, 01146/14, 01146/15, 01141/41, 01141/40, 01141/39, 01144, 01194,
375	18490	
376	18491	01206/36, 01206/37, 01206/42, 01206/41,
377	18492	01206/43, 01206/39, 01204,
378	18493	01069/1,
379	18494	01075/17,
380	18495	01066/7,
381	18496	01046/22,
382	18497	19522, 19519, 19521,
383	18500	0487/19,
384	18505	01066/7,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
385	18506	0381/8,
386	18507	0651/17,
387	18508	0651/17,
388	18509	0373/17, 20003/3, 20074/2, 0377/6, 0376,
389	18522	0487/19,
390	18523	0507/18,
391	18544	0208/6, 0208/23, 0208/13,
392	18539	0484/1,
393	18547	0442/17,
394	18548	01252/23, 01252/22, 01252/21, 01252/20, 01252/19, 01252/18,
395	18549	0173, 0442/5, 0442/4, 0442/14,
396	18550	0391/25, 0391/35, 0391/14, 0391/24, 0391/23,
397	18551	0353/4, 0353/3, 0352,
398	18552	0359/2, 0359/5,
399	18553	0391/30, 0391/20, 0391/29,
400	18554	0387/38, 0387/34,
401	18555	0498/1, 0499,
402	18556	0501/2, 0501/3, 0501/4, 0501/5, 0501/6, 0501/7,
403	18557	0484/1, 0484/2, 0485, 0500/1,
404	18558	0505/4, 0505/17, 0484/1, 0502,
405	18559	0498/1,
406	18560	0478/41, 0478/42, 0478/43,
407	18561	0487/19,
408	18562	0487/19,
409	18563	0487/19,
410	18564	0449, 0461,
411	18565	0461, 0462, 0463/2,
412	18566	0463/2,
413	18567	0418/2, 0418/6, 0418/7,
414	18568	0487/20, 0489/1, 0488, 0387/16, 0387/17, 0387/18, 0387/19, 0387/20, 0387/21, 0387/22, 0387/23, 0387/24, 0387/25, 0387/29,
415	18569	
416	18570	0418/6, 0418/7, 0418/8,
417	18571	0418/7, 0418/8, 0418/9,
418	18371	0899/1,
419	18370	0938, 0939, 0940
420	18574	0610/5, 0610/4, 0610/3,
421	18575	0608/3, 0610/2, 0610/4, 0609, 0608/1,
422	18576	0608/5, 0608/6, 0608/3, 0608/1,
423	18577	0608/11, 0608/10,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
424	18578	0604/6,
425	18579	0608/9, 0606, 0604/19,
426	18580	0604/16, 0604/15,
427	18581	0604/19, 0604/18,
428	18582	0604/4,
429	18583	0604/4, 0605,
430	18584	0604/4, 0605,
431	18585	0604/4, 0605,
432	18586	0623/9,
433	18587	0623/18, 0623/15, 0623/9,
434	18588	0623/9, 0624,
435	18589	0623/2, 0623/5, 0623/4, 0623/16, 0632/5, 0623/15, 0631,
436	18590	0623/3, 0623/10,
437	18591	0632/8,
438	18592	0507/21, 0507/20,
439	18593	0508/7,
440	18594	0632/5, 0632/8, 0631,
441	18595	0633, 0632/7,
442	18596	0627/5,
443	18597	0627/3, 0627/8,
444	18598	0627/11, 0611/5,
445	18599	0625/17,
446	18600	0604/2,
447	18601	0512/3, 0512/7, 0512/10,
448	18602	0516
449	18603	0578/9, 0578/14,
450	18604	0576
451	18605	0571/10, 0571/5, 0572,
452	18606	0585/15,
453	18607	0543
454	18610	0704/6,
455	18612	0744/6,
456	18614	0728/11, 0729, 0750, 0751/22,
457	18615	0748/48, 0753/12, 0749, 0750,
458	18616	0744/6, 0744/5, 0744/6,
459	18617	0728/10, 0728/11,
460	18618	0718/8, 0718/10, 0718/11, 0718/12,
461	18619	0718/10, 0718/14,
462	18620	0731/6, 0731/4,
463	18621	0735/4, 0735/3, 0734, 0733/9,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
464	18622	0718/19, 0722/8, 0721,
465	18623	0704/9,
466	18624	0704/9,
467	18625	0710/8, 0710/9,
468	18626	0748/51,
469	18627	0748/41, 0748/51,
470	18628	0748/38, 0748/51,
471	18629	0748/51,
472	18630	0722/9, 0728/6, 0728/7, 0728/8, 0722/10,
473	18631	0728/4, 0728/13, 0728/6,
474	18632	0725, 0722/7, 0728/14, 0728/15, 0728/13,
475	18634	0507/18,
476	18648	0625/18, 0625/14,
477	18660	0503/4,
478	18662	0871/1,
479	33419	0702/14, 0704/8, 0703,
480	33420	0731/8, 0731/6,
481	33421	0864/2,
482	18761	0864/2,
483	18762	0864/2,
484	18763	0865/5, 0865/6,
485	18764	0307/24, 0307/23, 0307/22,
486	33424	0865/8, 0814/1, 0842,
487	18765	0289/4, 0289/3,
488	18766	0874
489	33425	0871/1,
490	33426	0713
491	33427	0751/22,
492	33428	0751/36, 0751/2,
493	33429	0751/28, 0751/27, 0751/26,
494	33430	0739/5,
495	33431	0739/4,
496	33432	0700/17, 0700/18, 0700/11,
497	33433	0700/12, 0700/11,
498	33434	01212/30, 01212/29, 01212/28, 01212/14,
499	33435	01212/30, 01212/29, 01212/28, 01212/14,
500	33436	01212/30,
501	33437	01212/41,
502	33438	01150/16, 01150/3, 01150/17, 01150/15, 01150/14, 01150/13, 01150/12,

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
503	33439	01150/11, 01150/10,
504	33440	01150/17,
505	33441	01199/81,
506	33442	01199/81,
507	33443	01200, 01199/81,
508	33444	01202/57, 01202/56, 01202/52, 01202/51, 01202/50,
509	33445	01199/81,
510	33446	01199/81,
511	33374	01297/6, 01298, 01299, 01302,
512	33394	01029/5
513	33387	0638/15,
514	33395	676
515	33396	0688/12,
516	33386	4388/10, 4388/9, 4388/11, 4388/2,
517	33397	01363/21, 01363/75,
518	33398	01363/26,
519	33399	01403/39, 01403/40, 01403/41, 01403/49,
520	33385	4411/1, 4410, 4403/3,
521	33384	4390/9, 4390/12,
522	33400	290, 291, 292, 293, 294, 303,
523	33401	01279/16, 01279/17,
524	33383	0487/19,
525	33402	01206/41,
526	33403	01248/29,
527	33382	01046/22
528	33404	18856, 0444, 18856, 0444,
529	33405	0632/8, 0632/7,
530	33381	4217/2, 4216, 4217/3,
531	33380	18855, 18856, 0442/17, 0444, 0443, 18856, 0444,
532	33378	01126/2,
533	33379	01032/20, 01032/21,
534	33409	0480/23,
535	33375	01057/10,
536	33408	0370/7,
537	33406	3965/6,
538	33377	4122/3, 3975/5,
539	33376	1268, 1269,
540	33410	1246, 1234, 1247, 1248, 1249, 1252, 1251, 1250, 1281, 1282, 1283, 1351, 1352/15,
541	33411	19805

Lh szám	Azonosító	Helyrajzi számok
542	33412	01066/7,
543	33475	0638/15,
544	33413	0370/7,
545	33414	7059/1, 7039, 7034, 6341/2,
546	33415	177, 178, 185,
547	33416	01363/11, 01363/33, 01363/23,
548	33476	0680/32, 0681/20, 0680/13, 0680/11, 0680/12, 0680/33, 0680/21,
549	33417	01279/8,
550	33390	20019/1, 20019/2, 20017,
551	33418	0507/17,
552	33391	20003/3, 20074/2, 20098, 0376, 0373/17, 20098, 0373/17,
553	33388	01066/7,
554	33392	0442/16, 0442/5,
555	33899	0395/17,
556	34760	5626/1, 5626/2
557	18412	Ld. 301. sz. lh.
558	55199	6516, 6583, 6540
559	55200	5784
560	55201	2898, 2899,
561	55202	4507
562	55203	1723
563	55204	469
564	55204	185, 1723